

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

TUJEC NA DELU V SLOVENIJI
DELOVNE IN ŽIVLJENJSKE RAZMERE DELAVCEV MIGRANTOV V
POSAVJU

Natalija Oštir

2012

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Natalija Oštir

Naslov diplomske naloge: Tujci na delu v Sloveniji: Delovne in življenjske razmere delavcev migrantov v Posavju

Kraj: Ljubljana

Leto: 2012

Število strani: 168

Število slik: 0

Število tabel: 5

Število bibliografskih opomb: 1

Število prilog: 5

Število virov: 48

Mentor: izr. prof. dr. Barbara Kresal

Deskriptorji: tujci, delavci migranti, zaposlovanje tujcev v Sloveniji, delovne razmere, življenje v Sloveniji, integracija, kršitve pravic, bivalne razmere, pomoč delavcem migrantom

Povzetek: Življenje in delo delavcev migrantov v Sloveniji je trenutno precej aktualna tema. V diplomskem delu sem se osredotočila na delovne in življenjske razmere delavcev migrantov. V teoretičnem delu sem predstavila mednarodno in slovensko zakonodajo s področja zaposlovanja in bivanja tujcev v Sloveniji, kratek pregled zgodovine migracij, delovne razmere in življenjske razmere delavcev migrantov. V empiričnem delu so me zanimala njihova pričakovanja o delu in življenju pri nas, raziskala sem njihove bivalne in delovne razmere in morebitne kršitve s področja zaposlovanja in osebnih pravic. Zanimalo me je tudi, v kolikšni meri so seznanjeni z različnimi oblikami pomoči, ki so jim na voljo v Sloveniji. Prav tako sem želela ugotoviti, kako so vključeni v slovensko družbo, na kakšen način ohranjajo stike z družinami in kako pogosto se vračajo domov.

Title: Foreigners working in Slovenia: Working and living conditions of migrant workers in Posavje

Descriptors: foreigners, migrant workers, employment of foreigners in Slovenia, working conditions, living in Slovenia, integration, violation of rights, living conditions, assistance to migrant workers

Summary: Life and work of migrant workers in Slovenia is currently very topical issue. In the thesis I focused on working and living conditions of migrant workers. In the theoretical part I presented international and national law about employment and residence of foreigners in Slovenia, a brief overview of the history of migration, working and living conditions of migrant workers. In the empirical part, I was interested in their expectations of work and life in Slovenia, I explored their living and working conditions and possible restrictions of their personal and labour rights. I was also interested in what extent are they familiar with the different forms of assistance available in Slovenia. I also wanted to find out how are they integrated in Slovenian society, in what way they maintain contact with families and how often they return home.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

TUJEC NA DELU V SLOVENIJI
DELOVNE IN ŽIVLJENJSKE RAZMERE DELAVCEV MIGRANTOV V
POSAVJU

Mentorica: izr. prof. dr. Barbara Kresal

Natalija Oštir

Ljubljana, 2012

PREDGOVOR

Ko sem razmišljala o temi moje diplomske naloge, sem želela pisati o nečem, kar mi je v življenju blizu, o ljudeh, ki so tudi del mojega življenja. Tako sem pomislila na naše družinsko podjetje, ki ima zaposlenega tujca in na trenutno aktualno problematiko kršenja pravic delavcev migrantov v Sloveniji. Tako se mi je porodila ideja, da bi raziskala življenjske in delovne razmere delavcev migrantov v Posavju.

Migracije so nujen in neizbežen rezultat gospodarske rasti. Delavci gredo delat v druge države v upanju na boljše življenje in dostojno delo (ILO, 2008: 33). Vendar pa potem pogosto naletijo na drugačno stanje, saj se soočajo z neenakim obravnavanjem s strani domačinov, težkim in malo plačanim delom in drugimi kršitvami na delovnem mestu in na področju osebnega življenja.

Če se tujec, govorim le o državljanih tretjih držav, želi zaposliti v Sloveniji, mora najprej pridobiti dovoljenje za prebivanje in dovoljenje za delo, šele nato lahko sklene pogodbo o zaposlitvi. Do sklenitve pogodbe o zaposlitvi tujec ni izenačen s slovenskim delavcem, saj mora, predno se sploh lahko zaposli, pridobiti dodatna dovoljenja. Tujcem se poleg tega dostop na trg dela omejuje še s kvotami delovnih dovoljenj, ki jih vsako leto določi Vlada RS, in s tem omejuje število tujcev na trgu dela. Ko pa tujec enkrat vstopi na trg dela, zanj velja Zakon o delovnih razmerjih, ki ureja vsa delovna razmerja. Ko se delavec migrant zaposli, je potrebno dosledno uveljavljati načelo antidiskriminacije in ga obravnavati enako kot domačega delavca, pripadati mu morajo enake pravice in obveznosti, kot vsem drugim zaposlenim. Žal je v praksi pogosto drugače. Tujci nimajo enakih pravic, nalagajo se jim težja dela in pogostejše prihaja do kršitev njihovih osebnih in delavskih pravic.

Delavci migranti so dragocen vir polkvalificirane in nekvalificirane delovne sile za veliko industrijskih držav in vir visokokvalificirane delovne sile za napredne države. V Sloveniji predstavljajo pet odstotkov aktivne populacije. Večina jih prihaja iz držav bivše Jugoslavije in so večinoma slabo izobraženi, zaposleni na težkih in slabo plačanih delovnih mestih v gradbeništvu, proizvodnji kovin in podobnih sektorjih (Trbanc, 2007).

V teoretičnem uvodu sem najprej predstavila mednarodne in slovenske pravne norme s področja zaposlovanja in bivanja tujcev v Sloveniji, sledi kratek pregled delovnih migracij pri nas, potem pa značilnosti delovnih in življenjskih razmer migrantov. V raziskavi sem želela ugotoviti, kakšne so delovne in bivalne razmere delavcev migrantov, kakšna pričakovanja so imeli, preden so prišli v Slovenijo in v kolikšni meri so se le-ta uresničila. Zanimali so me njihovi odnosi na delu in vključenost v družbo, ugotoviti pa sem želela tudi, na kakšen način ohranjajo stike z družinami in kako pogosto gredo domov. V ta namen sem izvedla devet intervjujev in moram reči, da je bila to zelo zanimiva izkušnja, saj so vsi delavci migranti, s katerimi sem se pogovarjala, z veseljem sodelovali in se pogovarjali z menoj. Nekateri so razkrili malo več, drugi malo manj.

ZAHVALA

Hvala vsem mojim, ki so me spodbujali med pisanjem diplome in ves čas verjeli vame.

Hvala vsem intervjuvancem, ki ste z menoj delili svojo zgodbo in tako pripomogli k praktičnemu delu diplomske naloge.

Hvala mentorici, izr. prof. dr. Barbari Kresal, za vso strokovno pomoč in podporo pri pisanju diplomskega dela.

Zahvaljujem se doc. dr. Liljani Rihter za nasvete in pomoč pri izdelavi empiričnega dela.

Zahvaljujem se tudi gospe Nataši Baznik za lektoriranje diplomske naloge.

KAZALO VSEBINE

1. TEORETIČNI UVOD.....	9
1.1 OPREDELITEV DELOVNIH MIGRACIJ IN DELAVCEV MIGRANTOV.....	9
1.1.1 DELAVCI MIGRANTI V POSAVJU	11
1.2 MEDNARODNE NORME	11
1.2.1 ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV.....	12
1.2.1.1 SPLOŠNO.....	12
1.2.1.2 MEDNARODNA KONVENCIJA O VARSTVU PRAVIC VSEH DELAVCEV MIGRANTOV IN NJIHOVIH DRUŽINSKIH ČLANOV.....	13
1.2.2 MEDNARODNA ORGANIZACIJA DELA.....	14
1.2.2.1 KONVENCIJA ŠT. 97 O DELAVCIH MIGRANTIH (REVIDIRANA).....	15
1.2.2.2 KONVENCIJA ŠT. 143 O MIGRACIJAH V POGOJIH ZLORABLJANJA TER O PODPIRANJU ENAKIH MOŽNOSTI IN TRETMAJA DELAVCEV MIGRANTOV	16
1.2.3 SVET EVROPE.....	17
1.2.3.1 EVROPSKA KONVENCIJA O VARSTVU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN	17
1.2.3.2 EVROPSKA SOCIALNA LISTINA – SPREMENJENA.....	18
1.2.3.3 EVROPSKI KODEKS O SOCIALNI VARNOSTI	18
1.2.4 EVROPSKA UNIJA.....	19
1.3 ZAPOSLOVANJE TUJCEV V SLOVENIJI	19
1.3.1 VSTOP IN PREBIVANJE	20
1.3.2 ZAPOSLOVANJE.....	21
1.3.2.1 DELOVNO DOVOLJENJE	22
1.4 PREGLED ZGODOVINE DELOVNIH MIGRACIJ V SLOVENIJI	25
1.5 DELOVNE RAZMERE/KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA	27
1.5.1 PLAČILO ZA DELO	28
1.5.2 DELOVNI ČAS.....	29
1.5.3 LETNI DOPUST IN DRUGE ODSOTNOSTI Z DELA	31
1.5.4 VARNOST IN ZDRAVJE PRI DELU.....	31
1.5.5 USPOSABLJANJE IN IZOBRAŽEVANJE.....	33
1.5.6 3D JOBS	33
1.5.7 VARNOST ZAPOSLOVANJA.....	34
1.6 ŽIVLJENJSKE RAZMERE DELAVCEV MIGRANTOV V SLOVENIJI	34
1.6.1 NASTANITEV.....	34

1.6.2	INTEGRACIJA V SLOVENSKO DRUŽBO	37
1.6.3	DRUŽINSKO ŽIVLJENJE	38
1.7	DISKRIMINACIJA.....	40
1.8	OBLIKE POMOČI DELAVCEM MIGRANTOM IN VLOGA SOCIALNEGA DELA.....	42
1.8.1	SLOVENSKA FILANTROPIJA	42
1.8.2	INFO TOČKA ZA TUJCE ZAVODA ZA ZAPOSLOVANJE	43
1.8.3	NEVIDNI DELAVCI SVETA - IWW.....	43
1.8.4	CENTRI ZA SOCIALNO DELO.....	45
1.8.5	OBLIKE POMOČI V POSAVJU.....	45
2.	PROBLEM	46
2.1	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	46
3.	METODOLOGIJA	48
3.1	VRSTA RAZISKAVE IN SPREMENLJIVKE	48
3.2	MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV.....	48
3.3	POPULACIJA IN VZORČENJE	49
3.4	ZBIRANJE PODATKOV	49
3.5	OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	50
4.	REZULTATI	51
4.1	PODATKI O RESPONDENTIH	51
4.2	PRIČAKOVANJA DELAVCEV MIGRANTOV PRED PRIHODOM IN URESNIČITEV LE-TEH	51
4.3	DELOVNE RAZMERE	52
4.4	BIVALNE RAZMERE.....	58
4.5	ODNOSI S SODELAVCI IN NADREJENIMI	61
4.6	VKLJUČENOST V SLOVENSKO DRUŽBO.....	61
4.7	KRŠITVE NA PODROČJU ZAPOSLOVANJA IN OSEBNIH PRAVIC	64
4.8	POMOČ DELAVCEM MIGRANTOM	67
4.9	STIKI Z DRUŽINAMI IN ODHODI DOMOV	67
5.	RAZPRAVA	69
6.	SKLEPI	75
7.	PREDLOGI.....	77

8.	VIRI IN LITERATURA.....	78
9.	PRILOGE	83
10.	POVZETEK	167

KAZALO TABEL

TABELA 1: Izdana delovna dovoljenja v obdobju od 1.1.2011 do 31.1.2011	<u>10</u>
TABELA 2: Izdana delovna dovoljenja za državljanje držav bivše SFRJ	<u>10</u>
TABELA 3: Število izdanih dovoljenj v OS Sevnica za zaposlitev in delo tujcev v obdobju od leta 2001 do 2010	<u>11</u>
TABELA 4: Vrste delovnih dovoljenj	<u>22</u>
TABELA 5: Minimalna površina bivalnega prostora na stanovalca brez sanitarnih prostorov	<u>35</u>

1. TEORETIČNI UVOD

1.1 OPREDELITEV DELOVNIH MIGRACIJ IN DELAVCEV MIGRANTOV

Migracije z namenom zaposlitve v tuji državi so že zelo stare, saj se ljudje od nekdaj selijo zaradi potrebe po preživetju, gospodarskih sprememb, vojn in zaradi preganjanja iz verskih, političnih in drugih razlogov. Kot pravi Novak (2001: 231), ljudje že od nekdaj zapuščajo domači kraj zaradi iskanja boljšega življenja, večjega zaslužka ali pa le možnosti preživetja v tujini. Običajni tokovi migracij so z nerazvitih področij v razvite dele sveta, praviloma potekajo z juga proti severu in z vzhoda na zahod.

Migranti si v splošnem prizadevajo za boljše materialne življenjske razmere, za blaginjo zase in za svojo družino, zato zapuščajo domače izvorno okolje in so usmerjeni v regije z boljšimi ekonomskimi možnostmi (Malačič, 2006 v Dolinar, 2011: 5).

Izraze delavec migrant, migrant in tujec bom v tem diplomskem delu uporabljala v skladu z definicijo iz Mednarodne konvencije o varstvu pravic vseh delavcev migrantov in njihovih družinskih članov (KDM):

»Izraz 'delavec migrant' se nanaša na osebo, ki bo, je ali je bila vključena v plačano dejavnost v državi, katere državljanstva nima« (KDM, 2. člen).

V literaturi se pojavlja tudi izraz *»ekonomski priseljenci«*. To so tipični ekonomski migranti, ki so prišli v Slovenijo zaradi dela, ne glede na to, ali so bili v svojem izvornem okolju zaposleni ali ne. Sem se uvrščajo tudi tisti, ki so v Sloveniji videli možnost izboljšanja svojega ekonomskega položaja in priložnost za socialni napredek cele družine (Komac, Medvešek, 2005: 49).

Ločimo naslednje vrste delavcev migrantov:

- priseljenci: ljudje, ki se preselijo v drugo državo in si tam ustvarijo življenje;
- pogodbeni delavci: delavci, od katerih se pričakuje, da začasno delajo v državi, potem se pa vrnejo v njihovo državo;

- strokovnjaki: visoko kvalificirani delavci, ki pridejo na delo v tujino;
- delavci z neurejenim statusom/ilegalni delavci: migrirajo na nelegalen način, brez veljavnih dokumentov oziroma z vizo, ki je že potekla;
- iskalci azila oziroma begunci: ljudje, ki so pobegnili iz svojih domov zaradi nevarnosti, pogosto političnega, verskega ali etničnega preganjanja (ILO, 2008: 42).

V Sloveniji je največ delavcev migrantov, ki imajo državljanstvo držav bivše Jugoslavije. Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje je bilo v letu 2011 izdanih 27.010 delovnih dovoljenj, od tega jih je bilo preko 24.136 izdanih za območje držav bivše Jugoslavije, kar je prikazano v spodnjih dveh tabelah.

Tabela 1: Izdana delovna dovoljenja v obdobju od 1.1.2011 do 31.12.2011

IZDANA DELOVNA DOVOLJENJA V OBDOBJU OD 1.1.2011 DO 31.12.2011				
Osebnostno delovno dovoljenje	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Brez delovnega dovoljenja	Skupaj
8.992	10.750	3.688	3.580	27.010

Vir: ZRSZ, 2012

Tabela 2: Izdana delovna dovoljenja za državljanje držav bivše SFRJ

	Osebnostno delovno dovoljenje	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Brez delovnega dovoljenja	Skupaj
Bivše države iz območja SFRJ	8.562	9.029	3.365	3.180	24.136
Bosna in Hercegovina	4.366	3.817	1.224	136	9.543
Hrvaška	899	1.551	718	2.628	5.796
Srbija	1.075	2.018	693	389	4.175
Kosovo	1.396	984	408	-	2.788
Makedonija	789	640	299	18	1.746
Črna gora	37	18	22	9	86

Vir: ZRSZ, 2012

1.1.1 DELAVCI MIGRANTI V POSAVJU

Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje Območne službe Sevnica so v Posavju v zadnjem desetletju izdali največ delovnih dovoljenj leta 2008, v letih 2009 in 2010 pa se je zaradi gospodarske krize število dovoljenj občutno zmanjšalo (ZRSZ OS Sevnica, 2011: 10).

Izobrazbena struktura delavcev migrantov se dviguje, saj je bilo v primerjavi s prejšnjimi leti izdanih več dovoljenj tujcem s poklicno in peto stopnjo izobrazbe. Še vedno pa je več kot polovica nekvalificiranih delavcev migrantov (ZRSZ OS Sevnica, 2011: 11).

Tabela 3: Število izdanih dovoljenj v OS Sevnica za zaposlitev in delo tujcev v obdobju od leta 2001 do 2010

Leto	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Izdana delovna dovoljenja	1.483	1.578	1.813	1.104	1.354	1.571	1.946	3.355	2.452	1.667

Vir: ZRSZ, 2012

V nadaljevanju bom najprej predstavila mednarodne in slovenske pravne norme, temu sledi kratek pregled zgodovine delovnih migracij v Sloveniji, zatem pa poglavja o delovnih razmerah, življenjskih razmerah in o diskriminaciji delavcev migrantov.

1.2 MEDNARODNE NORME

Na mednarodni ravni je več organizacij, ki so sprejele pravne akte in dokumente, ki določajo norme, s katerimi poskušajo zaščititi delavce migrante. Najpomembnejša organizacija na tem področju je Mednarodna organizacija dela (*International labour organization*), ki je specializirana agencija Organizacije združenih narodov, poleg njiju tudi Svet Evrope, nekaj direktiv, ki urejajo področje zaposlovanja in dela tujcev pa je sprejela tudi Evropska unija.

1.2.1 ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV

1.2.1.1 SPLOŠNO

Organizacija združenih narodov (OZN, ZN) je bila ustanovljena 26. oktobra 1945 v San Franciscu z ratifikacijo Ustanovne listine Združenih narodov. Je mednarodna organizacija, v katero je včlanjenih 192 držav sveta, Slovenija pa je postala članica 22. maja 1992 (www.un.org, 2012).

OZN je leta 1948 sprejela Splošno deklaracijo človekovih pravic (SDČP). To je temeljni univerzalni dokument o človekovih pravicah, v katerem so začrtane osnovne človekove pravice, in ni pravno zavezujoč. Kljub temu predstavlja ključen dokument v razvoju mednarodnopravno zavezujočih instrumentov na področju človekovih pravic.

Za področje zaposlovanja in dela delavcev migrantov sta pomembni zlasti načelo o enakih pravicah in dostojanstvu in določba, da ima vsakdo pravico do svobodnega gibanja in izbire prebivališča znotraj meja določene države, prav tako ima vsakdo pravico, da zapusti katero koli državo, vključno s svojo, kamor se lahko tudi vrne.

Leta 1966 je OZN sprejela Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (MPESKP) (Ur. l. SFRJ, št. 7/1971), ki izhaja iz Splošne deklaracije človekovih pravic in njeno vsebino prevaja v pravno zavezujoče določbe. Države pogodbenice zavezuje k zagotavljanju ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic (www.mzz.gov.si, 2011). Pakt med drugim določa, da ima vsakdo pravico do pravičnih in zadovoljivih delovnih pogojev, ki zagotavljajo zlasti pravično plačilo za delo, varne in zdrave delovne pogoje, počitek in druge delavčeve pravice (Irastorza in Rial Gonzáles, 2007: 18).

Istega leta je bil sprejet Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP) (Ur. l. SFRJ, št. 7/1971), ki ureja pravico do življenja, prepoved mučenja, pravico do svobode in varnosti, pravico do svobode gibanja, pravico do enake obravnave, posebne pravice pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin in druge (www.mzz.gov.si, 2011).

Oba pakta zavezujeta tudi Slovenijo na podlagi pravnega nasledstva, saj ju je ratificirala že Jugoslavija.

OZN je sprejela tudi Deklaracijo o človekovih pravicah oseb, ki niso državljani države, v kateri živijo. Ta določa pravice in dolžnosti tujcev, svobodo misli in govora, politično in versko pripadnost in pravico do zaslužka in prihrankov. (*ibid.*)

Na področju zaposlovanja delavcev migrantov in varovanja njihovih pravic je najpomembnejša Mednarodna konvencija o varstvu pravic vseh delavcev migrantov in njihovih družinskih članov (KDM), ki jo je Generalna skupščina OZN sprejela leta 1990, v veljavo pa je stopila leta 2003¹. Za Slovenijo ni obvezujoča, saj je še ni podpisala in ratificirala. V nadaljevanju predstavljam nekaj njenih pomembnih določb.

1.2.1.2 MEDNARODNA KONVENCIJA O VARSTVU PRAVIC VSEH DELAVCEV MIGRANTOV IN NJIHOVIH DRUŽINSKIH ČLANOV

KDM pojem »delavec migrant« opredeljuje kot osebo, ki bo, je ali je bila vključena v plačano dejavnost v državi, katere državljanstva nima (2. člen). Osebam, ki se na podlagi konvencije štejejo za delavce migrante, se priznavajo človekove pravice ne glede na njihov pravni status (Murgel, 2003: 31).

Glavni namen konvencije je onemogočiti protipravno ali tajno zaposlovanje delavcev migrantov ali trgovanje z njimi in preprečiti zaposlovanje migrantov, ki niso evidentirani ali nimajo urejenega statusa. (*ibid.*)

Konvencija določa, da imajo delavci migranti in njihove družine pravico zapustiti katero koli državo, vključno z njihovo lastno. Te pravice se jim ne sme omejevati, razen kadar je to zakonsko utemeljeno zaradi nacionalne varnosti, javnega reda, zdravja in pravic ter svobode ostalih ljudi. Prav tako imajo migranti pravico, da se kadarkoli vrnejo v svojo izvorno državo (KDM, 8. člen).

KDM ščiti delavce migrante pred zaslužnjevanjem in prisilnim delom in varuje njihove pravice do svobodnega izražanja lastnega mišljenja, prepričanja in veroizpovedi in ostale človekove

¹ Besedilo (angleško) dostopno na <http://www2.ohchr.org/english/law/cmc.htm>.

pravice, v kolikor z izražanjem lastne veroizpovedi in ostalih interesov ne škoduje javnemu miru, redu, zdravju, morali in temeljnim človekovim pravicam in svobodi državljanov države v kateri dela (Murgel, 2003:31). Žal pa velikokrat v praksi opažamo, da je ta pravica ljudem kratena. Ljudje so posebno nestrpni do pripadnikov drugih veroizpovedi, ne sprejemajo mnenj drugih in jim vsiljujejo svoje. V vsakdanjem življenju velikokrat slišim izjave kot so »Če je prišel v našo državo, naj se prilagodi in živi po naše.«, »Tako naj se vede, ko je doma« ipd. Žal ljudje težko sprejemamo drugačnost in smo velikokrat negativno nastrojeni proti ljudem z drugačno kulturo, veroizpovedjo in prepričanju kljub mednarodnim in nacionalnim pravnim aktom, ki narekujejo enako obravnavanje in prepoved diskriminacije tujcev.

Dr. Jasna Murgel pravi, da imajo države pogodbenice »v skladu s KDM številne obveznosti, kar naj bi bilo podlaga za zagotovitev pravičnih, enakopravnih, humanih in zakonitih pogojev za mednarodno migracijo delavcev in njihovih družinskih članov. Obveznosti držav na podlagi konvencije obsegajo oblikovanje migracijskih politik, izmenjavo informacij, posredovanje informacij delodajalcem, delavcem in njihovim organizacijam o politikah, zakonih in predpisih, ki se nanašajo na migracijo in zaposlovanje ter zagotavljanje informacij in ustrezne pomoči delavcem migrantom in njihovim družinskim članom glede pravic, povezanih z zaposlitvijo v državah zaposlitve« (Murgel, 2003: 31).

1.2.2 MEDNARODNA ORGANIZACIJA DELA

Mednarodna organizacija dela (MOD) je specializirana agencija OZN, ustanovljena leta 1919 z Versajsko pogodbo, leta 1946 pa je postala prva specializirana agencija OZN. Republika Slovenija je bila v MOD sprejeta 29. maja 1992 (www.mddsz.gov.si).

Namen MOD je uveljavljanje socialne pravičnosti in mednarodno priznanih človekovih in delavskih pravic. MOD postavlja mednarodne delovne standarde v obliki konvencij in priporočil, ki predstavljajo minimalne standarde osnovnih delovnih pravic, kot so svoboda združevanja, pravica do organiziranja, pogajanja za sklenitev kolektivnih pogodb, odprava prisilnega dela, enake možnosti in enaka obravnava ter ostali standardi, ki uravnavajo pogoje, povezane z različnimi vidiki področja dela (www.mddsz.gov.si).

Na področju zaposlovanja in dela delavcev migrantov je MOD sprejela več konvencij. Najpomembnejši sta Konvencija št. 97 o delavcih migrantih (revidirana), 1949 (Ur. l. SFRJ 5/1968) in Konvencija št. 143 o migracijah v pogojih zlorabljanja ter o podpiranju enakih možnosti in tretmaju delavcev migrantov, 1975 (Ur. l. SFRJ št. 12/1980).

1.2.2.1 KONVENCIJA ŠT. 97 O DELAVCIH MIGRANTIH (REVIDIRANA)

Konvencijo št. 97 uvrščajo med sodobne konvencije in velja za osebe, ki emigrirajo iz ene države v drugo, da bi se zaposlile. Ne velja za samozaposlene, obmejne delavce, pomorščake, za osebe svobodnih poklicev in umetnike, ki so v državo vstopili le za kratek čas (Novak, 2006: 427). Vsaka država članica MOD, ki je ratificirala to konvencijo, mora zagotoviti delovanje brezplačnih služb za pomoč delavcem migrantom (2. člen). V Sloveniji delavcem migrantom nudi brezplačno pomoč Slovenska filantropija, za njihove pravice se zavzema tudi avtonomna iniciativa delavcev Nevidni delavci sveta, v okviru Zavoda za zaposlovanje pa deluje Info točka za tujce. Poleg tega se po osebno pomoč in svetovanje delavci lahko obrnejo na center za socialni delo.

Prav tako pa morajo države članice sprejeti ukrepe, zoper zavajajočo propagando v zvezi z migracijami ter ukrepe, s katerimi lahko olajšajo odhod, potovanje in sprejem delavcev migrantov. Imeti morajo tudi ustrezne zdravstvene službe, ki so namenjene delavcem migrantom in njihovim družinskim članom. V sedmem členu pa konvencija obvezuje države članice, da imajo brezplačne javne službe za zaposlovanje (Novak, 2006: 427).

Pomembno se mi zdi tudi načelo enakopravnosti, ki ga konvencija poudarja. Določa, da velja enako obravnavanje ne glede na državljanstvo, raso, vero ali spol za delavce migrante in za domače delavce v zvezi s pravicami iz delovnega razmerja. Na žalost v praksi pogosto opažamo, da se to načelo ne upošteva.

1.2.2.2 KONVENCIJA ŠT. 143 O MIGRACIJAH V POGOJIH ZLORABLJANJA TER O PODPIRANJU ENAKIH MOŽNOSTI IN TRETMAJA DELAVCEV MIGRANTOV

Konvencija št. 143 po vsebini dopolnjuje Konvencijo št. 97. Njen osnovni cilj je boj proti zlorabljanju in nezakonitemu zaposlovanju ter pospeševanje enakih možnosti in enakega obravnavanja delavcev migrantov. Razdeljena je na dva dela: v prvem delu se določbe nanašajo na migracije v pogojih zlorabljanja, v drugem pa na enake možnosti in tretma.

Konvencija že v prvem členu poudarja, da je potrebno spoštovati temeljne človekove pravice vseh delavcev migrantov (1. člen). Konvencija želi preprečiti nepotrebno trpljenje migrantov, ki so prišli v državo tajno ali so se nezakonito zaposlili, tako da države obvezuje k sistematičnemu ugotavljanju obstoja nezakonito zaposlenih delavcev migrantov na njihovem ozemlju. Ugotavljati morajo tudi, če nezakonite migracije potekajo preko njihovega ozemlja oziroma se tu začenjajo ali končujejo (Novak, 2006: 435). Pomembno je izpostaviti tudi to, da ne velja, da ima delavec migrant, ki je zakonito prebival v državi, nezakonit položaj zato, ker je izgubil zaposlitev. V tem primeru mu ni dovoljeno odvzeti dovoljenja za prebivanje ali dovoljenja za delo, ampak uživa načelo enakega obravnavanja glede pravice do plačila, socialne varnosti in drugih dajatev, ki so vezane na minulo delo (Novak, 2006: 435).

V drugem delu se konvencija nanaša na zagotavljanje enakih možnosti in enako obravnavanje delavcev migrantov pri zaposlovanju in poklicih, glede socialne varnosti, pravice do sindikalne svobode in kulturnih pravic ter individualnih in kolektivnih svoboščin (10. člen). Prav tako v 12. členu države članice poziva k zagotavljanju enakega obravnavanja in enakih delovnih pogojev za vse delavce migrante, ki opravljajo enako delo (Irastorza, Rial González, 2007: 18).

Podrobnejše določbe o zagotavljanju enakih možnosti in obravnavanja vsebuje Priporočilo št. 151, ki je bilo sprejeto h Konvenciji št. 143. Poleg prepovedi in odprave neenakega obravnavanja želite konvencija in priporočilo spodbuditi tudi uvajanje enakih možnosti in odpraviti diskriminacijo v praksi. Države spodbujata oziroma zavezujeta, da sprejmejo dodatne zakonske in druge ukrepe za postopno odpravo neenakosti v praksi, saj tega ni možno doseči takoj (Novak, 2006: 435-436).

1.2.3 SVET EVROPE

Svet Evrope, ki ima sedež v Strasbourgu, je bil ustanovljen 5. maja 1949 z Londonskim sporazumom. Organizacijo sestavlja 47 evropskih držav, Slovenija je članica Sveta Evrope od 14. maja 1993. Glavni cilji organizacije so varstvo človekovih pravic, pluralistične demokracije in pravne države, ozaveščanje ljudi in spodbujati razvoj evropske kulturne prepoznavnosti in raznolikosti, iskanje rešitev za izzive, s katerimi se srečuje evropska družba (zapostavljanje manjšin, sovraštvo do tujcev, nestrpnost, organiziran kriminal, nasilje do žensk in otrok ...) in pomagati pri uveljavljanju trdne demokracije v Evropi s podporo političnim, zakonodajnim in ustavnim reformam (www.coe.int, 2012).

Temeljni dokumenti Sveta Evrope, ki zavezujejo tudi Republiko Slovenijo, so Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Evropska socialna listina – spremenjena in Evropski kodeks o socialni varnosti.

1.2.3.1 EVROPSKA KONVENCIJA O VARSTVU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur.l. RS – MP, št. 33/1994) je Svet Evrope sprejel 4. novembra 1950, veljati pa je začela 3. septembra 1953. Temelji na Splošni deklaraciji človekovih pravic, ki jo je sprejela Organizacija združenih narodov. Slovenija je konvencijo podpisala 4. maja 1993, ratificirala pa 28. junija 1994 (www.evropa.gov.si). V konvenciji so opredeljene človekove pravice in temeljne svoboščine, ki so pravno zavezujoče za države, ki so jo ratificirale. Pravice in svoboščine, ki jih EKČP opredeljuje so naslednje:

- pravica do življenja,
- prepoved mučenja,
- prepoved suženjstva in prisilnega dela,
- pravica do svobode in varnosti,
- pravica do poštenega sojenja,
- pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja,
- svoboda zbiranja in združevanja,

- svoboda mišljenja, vesti in vere,
- pravica do učinkovitega pravnega sredstva,
- prepoved diskriminacije, idr. (EKČP, 1. del).

Vse te določbe zavezujejo državo tudi v zvezi z delavci migranti, saj se obveznost spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin nanaša na vse ljudi, ne glede na državljanstvo in status.

1.2.3.2 EVROPSKA SOCIALNA LISTINA – SPREMENJENA

Slovenija je Evropsko socialno listino – spremenjeno (Uradni list RS-MP, st. 7/1999) ratificirala leta 1999 in s tem prevzela obveznosti iz vseh enaintridesetih členov listine. Izvzela je le 1. in 4. točko 13. člena, ki določa pravico do socialne pomoči v enaki meri tako za svoje državljane kot tudi za državljane drugih držav pogodbenic in 2. točko 18. člena, s katero se države pogodbenice zavezujejo, da bodo poenostavile obstoječe formalnosti in zmanjšale ali ukinile sodne takse in druge stroške, ki jih plačujejo drugi delavci ali njihovi delodajalci (www.mddsz.gov.si).

Evropska socialna listina – spremenjena opredeljuje osnovne socialne pravice delavcev, kot so pravica do dela, do združevanja delodajalcev in delavcev, do kolektivnih pogajanj, varstva otrok in mladine, do socialne varnosti ter socialne in zdravstvene pomoči, pravnega ekonomskega varstva, varstva zdomskih delavcev in pravica do enakih zaposlitvenih in poklicnih možnosti ne glede na spol, ter tudi enake možnosti med spoloma, pravica otrok in mladih do socialnega varstva, varstvo ob kolektivnem odpustu, dostojanstvo pri delu, enake možnosti in obravnava za delavce z družinskimi obveznostmi, varstvo pred revščino in socialno izključenostjo ter pravico do primerne nastanitve (www.mddsz.gov.si).

Ravno tiste določbe, ki se nanašajo na položaj delavcev migrantov, Republika Slovenija ni sprejela.

1.2.3.3 EVROPSKI KODEKS O SOCIALNI VARNOSTI

Evropski kodeks o socialni varnosti (Uradni list RS-MP st. 29/2003) so države članice Sveta Evrope sprejele 16. aprila 1964, veljati je začel 17. marca 1968. Slovenija ga je ratificirala 28. novembra 2003, veljati pa je začel 27. maja 2005.

Kodeks temelji na Konvenciji Mednarodne organizacije dela št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti in pokriva vseh devet vej socialne varnosti, urejenih v konvenciji. S svojo ureditvijo poskuša v primerjavi s konvencijo dvigniti raven evropskega režima socialne varnosti, saj za vsako področje natančno določa kategorije varovanih oseb, naravo dajatve, pogoje za pridobitev dajatev, čas trajanja upravičenosti do dajatev in izračun periodičnih dajatev. Področja socialne varnosti, ki jih določa kodeks, so zdravstveno varstvo, družinske dajatve in dajatve za bolezen, brezposelnost, starost, materinstvo, invalidnost, preživete družinske člane, za nesrečo pri delu in poklicno bolezen.

Cilj kodeksa je spodbujati dvig standardov na vseh področjih socialne varnosti in harmonizacijo sistemov socialne varnosti v Evropi.

1.2.4 EVROPSKA UNIJA

Evropska unija (EU) je gospodarska in politična zveza 27 evropskih držav, ustanovljena po drugi svetovni vojni. Republika Slovenija je postala članica 1. maja 2004 (europa.eu, 2012).

Evropska unija je na področju diskriminacije sprejela več direktiv. Z vidika položaja delavcev sta zlasti pomembni Direktiva o enakosti pri zaposlovanju (2000/78) in Direktiva o rasni enakosti (2000/43).

Direktiva o enakosti pri zaposlovanju ščiti vsakogar v Evropski uniji pred diskriminacijo na delovnem mestu zaradi starosti, invalidnosti, spolne usmerjenosti in vere ali prepričanja.

Direktiva o rasni enakosti prepoveduje diskriminacijo zaradi rasne ali etnične pripadnosti na delovnem mestu in na drugih področjih življenja, kot so izobraževanje, socialna varnost, zdravstveno varstvo in dostop do dobrin in storitev (http://ec.europa.eu/justice/fdad/cms/stopdiscrimination/fighting_discrimination/Rights_and_Responsibilities/?langid=sl, 2012).

1.3 ZAPOSLOVANJE TUJCEV V SLOVENIJI

Tujci se v Republiki Sloveniji praviloma lahko zaposlijo le, če imajo delovno dovoljenje. Delovno dovoljenje ni potrebno, če je delavec državljan članice Evropske unije, Evropskega gospodarskega prostora in Švicarske konfederacije in ima tako prost dostop na trg dela. V

nadaljevanju se bom osredotočila na tiste delavce migrante, ki za zaposlitev v Sloveniji potrebujejo delovno dovoljenje, torej državljane tretjih držav.

V Republiki Sloveniji sta temeljna pravna akta, ki urejata položaj delavcev migrantov:

- Zakon o tujcih (ZTuj-2, Uradni list RS, št. 50/2011, 57/2011-popr.) in
- Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1, Uradni list RS, št. 26/2011).

Na podlagi prej veljavnega Zakona o tujcih je Vlada Republike Slovenije izdala Uredbo o integraciji tujcev (Uradni list RS, št. 65/2008 in 86/2010), ki je sicer z uveljavitvijo novega zakona o tujcih prenehala veljati, vendar se še uporablja do sprejema novih podzakonskih predpisov, kolikor ni v nasprotju z veljavnim ZTuj-2. Njeno vsebino bom predstavila v poglavju o integraciji tujcev, zato jo na tem mestu samo omenjam.

Pomemben je tudi temeljni pravni akt na delovnem področju pri nas, to je Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 42/2002 in 103/2007), katerega določbe veljajo tudi za tujce, razen če Zakon o zaposlovanju in delu tujcev ne določa drugače.

1.3.1 VSTOP IN PREBIVANJE

Vstop in prebivanje tujcev v Republiki Sloveniji ureja Zakon o tujcih (ZTuj-2, Uradni list RS, št. 50/2011), v katerem so opredeljeni pogoji in načini vstopa, bivanja in zapustitve države.

Tujec lahko v državo vstopi z veljavno potno listino, imeti mora tudi vizum ali dovoljenje za prebivanje. Evropska unija je izdala seznam tretjih držav, katerih državljani za vstop v Slovenijo potrebujejo vizum, in seznam držav, katerih državljani le-tega ne potrebujejo. (8. člen).

Če se želi tujec zaposliti v Republiki Sloveniji, mora imeti veljavno dovoljenje za prebivanje.

Ločimo dve vrsti dovoljenj za prebivanje, in sicer:

- dovoljenje za začasno prebivanje in
- dovoljenje za stalno prebivanje.

DOVOLJENJE ZA ZAČASNO PREBIVANJE

Ta vrsta dovoljenja se izda za določen čas in določen namen. Po Zakonu o tujcih se dovoljenje za začasno prebivanje lahko izda tujcu, ki namerava v RS prebivati zaradi zaposlitve ali dela, združitve družine, študija, izobraževanja, strokovnega izpopolnjevanja, praktičnega usposabljanja, sodelovanja v programih mednarodnih izmenjav prostovoljcev, sodelovanja v programih neformalnega izobraževanja in drugih z zakonom utemeljenih razlogov (35. člen).

Tujcu, ki želi prebivati v Sloveniji zaradi zaposlitve ali dela, se lahko dovoljenje za začasno prebivanje izda, če ima delovno dovoljenje ali če izpolnjuje pogoje, ki jih za opravljanje posamezne dejavnosti določajo zakoni in drugi predpisi Republike Slovenije, kadar tujec za opravljanje teh dejavnosti delovnega dovoljenja ne potrebuje. Dovoljenje za začasno prebivanje zaradi zaposlitve ali dela se tujcu izda za čas, za katerega velja delovno dovoljenje oziroma za čas opravljanja dejavnosti, vendar največ za eno leto. To dovoljenje se lahko tudi podaljša za največ dve leti, če pa tujec v državi prebiva neprekinjeno 3 leta, pa se ga lahko podaljša tudi za več kot dve leti (37. člen).

DOVOLJENJE ZA STALNO PREBIVANJE

Če želi tujec zaprositi za dovoljenje za stalno prebivanje, mora v Republiki Sloveniji prebivati neprekinjeno pet let. Ta čas se prizna tudi, če v tem obdobju v državi ni živel šest zaporednih mesecev in skupno odsotnosti trajajo največ deset mesecev (52. člen).

1.3.2 ZAPOSLOITEV

Temeljni akt na področju zaposlovanja in dela tujcev je Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1, Uradni list RS, št. 26/2011), ki določa načine in pogoje za zaposlovanje in delo tujcev.

Ločimo dva načina zaposlovanja tujcev v Republiki Sloveniji, in sicer:

- prost pretok delavcev med državami članicami Evropske unije, Evropskega gospodarskega prostora in Švicarske konfederacije in
- režim zaposlovanja državljanov tretjih držav.

Predmet te naloge je le zaposlovanje tujcev iz tretjih držav in njihov delovnopравни položaj v Sloveniji, medtem ko režima zaposlovanja tujcev državljanov držav članic EU in njihovega

delovnopravnega položaja v nalogi ne obravnavam. Zato se izraz tujci v nalogi nanaša le na tujce državljane tretjih držav.

Poleg dovoljenja za prebivanje je potrebno pred zaposlitvijo tujca pridobiti tudi delovno dovoljenje.

1.3.2.1 DELOVNO DOVOLJENJE

Tujec se torej lahko v Sloveniji zaposli ali dela samo, če pred tem pridobi delovno dovoljenje (Grofelnik, 2007: 23). ZZDT-1 delovno dovoljenje opredeljuje kot dokument, ki tujcu omogoča, da se v RS zaposli, samozaposli, opravlja storitve ali druga pogodbeno dela v skladu z določbami zakona. Ločuje tri vrste delovnih dovoljenj:

- osebno delovno dovoljenje,
- dovoljenje za zaposlitev,
- dovoljenje za delo.

Tabela 4: Vrste delovnih dovoljenj

Vrsta dovoljenja	Časovna omejenost	Vložnik vloge za izdajo dovoljenja	Mesto vložitve vloge	Dostop do trga
OSEBNO DELOVNO DOVOLJENJE	- določen čas (3 meseci, 1 leto, 3 leta) - nedoločen čas	tujec, begunec	centralna služba ZRSZ	prosta izbira zaposlitve oziroma dela
DOVOLJENJE ZA ZAPOSILITEV	določen čas (največ eno leto)	delodajalec	centralna služba ZRSZ	izda se le, če ni ustreznih domačih brezposelnih oseb in če ni izkoriščena kvota za izdajo delovnih dovoljenj
DOVOLJENJE ZA DELO	določen čas (največ eno leto)	delodajalec	centralna služba ZRSZ	izda se le, če ni ustreznih domačih brezposelnih oseb in če ni izkoriščena kvota za izdajo delovnih dovoljenj

Vir: Grofelnik, 2007:24 in ZZDT-1, Uradni list RS, št. 26/2011

OSEBNO DELOVNO DOVOLJENJE

Osebno delovno dovoljenje se lahko izda za določen (eno oziroma tri leta) ali za nedoločen čas.

- *Osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta*

Na podlagi tega dovoljenja se lahko tujec samozaposli, pridobi ga pa, če v času vložitve prošnje za izdajo dovoljenja in eno leto pred tem zakonito prebiva v Sloveniji, če izkaže lastna finančna sredstva v višini 10.000 evrov in če izkaže lastništvo prostora oziroma ustrezno najemno pogodbo za prostor, v katerem bi se njegova dejavnost opravljala oziroma bi imel sedež (ZZDT-1, 21. člen).

- *Osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let*

Za izdajo tega dovoljenja zakon določa več pogojev. Med drugimi to dovoljenje lahko pridobi:

- o tujec, ki je v Sloveniji samozaposlen in na podlagi tega prijavljen v socialno zavarovanje zadnjih 22 mesecev, je vpisan v poslovni register in ima plačane davke in prispevke;
- o tujec z najmanj poklicno izobrazbo ali pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo v Sloveniji in dnevni delovni migrant, ki sta bila v zadnjih 24 mesecih najmanj 20 mesecev zaposlena v Sloveniji in na tej podlagi prijavljena v socialno zavarovanje (ZZDT-1, 22. člen, 1. odstavek).

Dovoljenje se lahko enkrat podaljša za eno leto, lahko pa se tudi ponovno izda pod enakimi pogoji kot prvič.

- *Osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas*

Osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas lahko pridobita tujec z dovoljenjem za stalno prebivanje in tujec, ki mu je priznan status begunca.

(www.ess.gov.si/tujci/delo_v_sloveniji/delovna_dovoljenja/osebno_delovno_dovoljenje/osebno_delovno_dovoljenje_za_nedolocen_cas)

DOVOLJENJE ZA ZAPOSLOITEV

Dovoljenje za zaposlitev se tujcu lahko izda, če:

- o v evidenci Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ) ni ustreznih domačih brezposelnih oseb;
- o je delodajale prijavil prosto delovno mesto;

- ni izkoriščena kvota delovnih dovoljenj za tujce;
- če tujec izpolnjuje pogoje, ki jih zahteva delodajalec (ZZDT-1, 27. člen).

Pod temi in še drugimi pogoji, ki jih našteva zakon, se lahko dovoljenje izda ali podaljša na vlogo delodajalca za največ eno leto, prav tako pa se lahko za istega delavca, ki bo še naprej opravljal isto vrsto dela, izdano dovoljenje podaljša, a največ za eno leto (ZZDT-1, 25. in 28. člen).

DOVOLJENJE ZA DELO

Na podlagi dovoljenja za delo se lahko tujec začasno zaposli ali dela v Sloveniji v skladu z namenom, za katerega je bilo dovoljenje izdano. Izda pa se lahko za naslednje namene:

- delo napotenih delavcev,
- usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev,
- sezonsko delo,
- delo tujih zastopnikov,
- individualne storitve tujcev (Grofelnik, 2007: 31-32).

Če torej delodajalec želi zaposliti tujca v Republiki Sloveniji, je potrebno najprej pridobiti dovoljenje za prebivanje, potem delovno dovoljenje in na podlagi tega se lahko sklene delovno razmerje. Po ZZDT je delodajalec dolžan ob sklenitvi delovnega razmerja tujca prijaviti v socialno zavarovanje (ZZDT-1, 12. člen, 1. odstavek). Pogosto prihaja do kršitev, ko delodajalci delavca ne prijavijo v nobena zavarovanja, ta pa ob poškodbi ali ob prenehanju opravljanja dela ostane brez pravic iz zdravstvenega zavarovanja oziroma socialne varnosti. ZSSS v zadnjem času opaža tudi vse več primerov odjavljanja tujcev iz socialnega zavarovanja za nazaj. Delavci o tem zelo pomembnem dejstvu praviloma niso obveščeni, saj so prepričani, da imajo zavarovanje urejeno skladno z izdanim delovnim dovoljenjem in sklenjeno pogodbo o zaposlitvi (Lukič, 2010: 6).

Delodajalec ne sme na tujca prenašati finančnih bremen, nastalih v zvezi s pridobivanjem delovnih dovoljenj ali urejanjem delovnega razmerja, ki so določena kot strošek vlagatelja vloge za izdajo delovnega dovoljenja (ZZDT, 12. člen, 2. odstavek).

Od trenutka, ko tujec sklene pogodbo o zaposlitvi, zanj velja Zakon o delovnih razmerjih, je tako pravno izenačen z domačimi delavci in ima enake pravice in obveznosti kot oni.

1.4 PREGLED ZGODOVINE DELOVNIH MIGRACIJ V SLOVENIJI

Druga svetovna vojna je pomembna prelomnica v migracijski zgodovini Slovenije. Pred tem Slovenija še ni bila dovolj gospodarsko razvita, tako da ni bilo potrebe po zaposlovanju tuje delovne sile, saj so se potrebe po delovni sili zlahka zapolnile z domačimi delavci. Za drugo svetovno vojno so bile tako kot drugod značilne prisilne migracije, ob koncu in neposredno po vojni pa je prišlo obdobje kaotičnega preseljevanja in beg, t.i. politične emigracije (Komac, 2007: 73).

V prvem povojnem obdobju so bile edini večji migracijski tok med Slovenijo in ostalimi jugoslovanskimi republikami premestitve častnikov jugoslovanske vojske v Slovenijo. Poleg vojakov, ki so bili v Slovenijo razporejeni na delo in se tako niso svobodno odločili za selitev, so se v tem času za selitev odločali le posamezniki, ki so imeli tu že svojce oziroma so bili s Slovenijo kako drugače povezani (Komac, 2007: 75).

Pozna petdeseta leta pomenijo začetek skoraj tridesetletnega ekonomskega priseljevanja v Slovenijo in vključitev Bosne in Hercegovine v migracijske tokove proti Sloveniji. Vendar pa Slovenija kljub naraščajočemu priseljevanju iz drugih republik tedanje Jugoslavije do začetka šestdesetih let se ni prešla iz emigracijske v imigracijsko deželo (Komac, 2007: 77).

V obdobju 1961 do 1970 je skoraj polovica priseljencev prišla s Hrvaške, z letom 1970 pa so začeli prevladovati migranti iz Bosne in Hercegovine (BIH). Leto 1970 velja za prelomno, saj pomeni začetek tridesetletnega obdobja pozitivnega selitvenega prirasta Slovenije (Komac, 2007: 79). Kot pravi Komac, »šestdeseta leta pomenijo začetek priseljevanja Albancev (njihovo število se je povečalo za štirikrat), saj je v tem desetletju v povečane migracijske tokove s Slovenijo vstopilo Kosovo. Poleg Kosova so bila izrazita izvorna območja priseljencev v Slovenijo v obdobju 1961 – 1970 Bosanska Krajina (severozahodna Bosna), Bosanska Posavina, vzhodna Srbija in občine na jugu Srbije ob Južni Moravi, torej območja, ki so večinoma ostala glavni vir priseljencev v Slovenijo tudi v poznejših desetletjih« (Komac, 2007: 80).

Za sedemdeseta leta je bilo značilno najbolj intenzivno priseljevanje v Slovenijo v njeni zgodovini, in to iz dveh razlogov. Po končani prvi gospodarski reformi v Jugoslaviji je prišlo do zagona gospodarstva in s tem tudi do izboljšanja življenjskega standarda. Trg je bil takrat skoraj povsem notranje zaprt, povpraševanje pa je bilo veliko. Drugi razlog pa je prva naftna kriza in začetek omejevanja priseljevanja v države Zahodne Evrope ter sprememba migracijske politike gostujočih delavcev (Komac, 2007: 81).

V zadnjem desetletju pred osamosvojitvijo so se selitveni tokovi iz drugih republik bivše Jugoslavije počasi začeli umirjati, tudi veliko priseljencev se je iz Slovenije odselilo (Komac, 2007: 85). Komac tudi pravi, da je »leto 1988 ločnica, ko se zaključi tri desetletja dolgo obdobje primarnega ekonomskega priseljevanja v Slovenijo. Konec osemdesetih let so bili sprejeti zakoni, ki so omogočali začetek uvajanja podjetništva in odpuščanje delavcev zaradi stečajev ali kot tehnološki višek« (Komac, 2007: 85).

Osemdeseta leta pomenijo tudi spremembo v razmerju med spoloma pri priseljencih, saj so se v večji meri (53 odstotkov) priselile ženske, predvsem iz BIH. Ti sekundarni selitveni tokovi so bili delno pogojeni z možnostjo zaposlovanja žensk, predvsem na nekvalificiranih delovnih mestih v zdravstvu in gostinstvu (Pak v Komac, 2007: 86).

Tudi po osamosvojitvi Slovenije je v državo prihajalo največ migrantov z območja nekdanje Jugoslavije. Značilna je bila t.i. »sodobna tajska ekonomska migracija 'gastarbartejskega' tipa z najmanj razvitih območij nekdanje Jugoslavije (Kosovo, Makedonija)« (Komac, 2007: 89).

V tem času se je najbolj povečalo število makedonskih in albanskih priseljencev, veliko pa je bilo tudi pribežnikov iz Bosne in Hercegovine (Komac, 2007: 89 - 91).

Po vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo se delež priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije ni zmanjšal, celo nasprotno, ti priseljenci predstavljajo kar 85 odstotkov priselitev tujcev. Največ jih je iz Bosne in Hercegovine in nekdanje skupne države Srbije in Črne gore. Izjemoma se je delež priselitev iz teh držav nekoliko zmanjšal v letu 2005, ko je država uvedla kvote za zaposlovanje tujcev iz tretjih držav (Komac, 2007: 93).

V zadnjih desetletjih tako v Slovenijo, kot gospodarsko najbolj razvito državo med državami bivše Jugoslavije, množično prihajajo migranti iz ostalih republik. Po tem, ko se je Slovenija osamosvojila, so migranti iz bivše Jugoslavije, ki so tukaj delali in živeli, dobili šest mesečni rok,

v katerem so lahko zaprosili za državljanstvo. Nekaj se jih je odločilo ostati in sprejeti državljanstvo, drugi pa so se v zgodnjih devetdesetih vrnili v svojo državo (Trbanc, 2007).

V letu 2001 je bil uveden kvotni sistem, s katerim država regulira število tujcev na slovenskem trgu dela. Kvota ne sme presegati 5 odstotkov aktivnega prebivalstva, v kvoto pa se ne štejejo osebna delovna dovoljenja, delovna dovoljenja za zastopnike in delovna dovoljenja za dodatno izobraževanje tujcev v Republiki Sloveniji (ZRSZ, 28: 2011).

Večina tujcev je danes zaposlenih v gradbeništvu (v letu 2005 dve tretjini), prevladujejo pa moški, stari od 20 do 39 let, ki najpogosteje opravljajo najslabše plačana dela (Komac, 2007: 94). Narašča tudi število žensk migrantk. Mednarodna organizacija dela ima podatke, da jih je na svetovni ravni že skoraj polovica med vsemi migranti.

1.5 DELOVNE RAZMERE/KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

Ko se tujec zaposli v Republiki Sloveniji, mu pripadajo enake pravice iz delovnega razmerja kot domačim delavcem. Tako je upravičen do redne plače, dodatka za prehrano in prevoz, regresa, letnega dopusta, prostih dni in drugih pravic. Vse te pravice so zakonsko določene, vendar v praksi prihaja do mnogih kršitev le-teh, saj tujci veljajo za poceni delovno silo, ki so pripravljeni sprejeti težke delovne pogoje, različne oblike izkoriščanja in kršitve njihovih pravic.

Številne študije kažejo, da so delovni pogoji delavcev migrantov mnogokrat slabši od pogojev domačih delavcev. Migranti opravljajo fizično zahtevna in monotona dela, delavniki so dolgi, njihove plače nizke in pogosteje delajo izmensko. Glede nesreč pri delu pa si študije ponekod nasprotujejo. Večina študij kaže, da delavci migranti opravljajo dela, pri katerih je tveganje za nesrečo višje; posledično se večkrat poškodujejo. Ni pa opaziti razlik v številu nesreč med migranti in domačimi delavci v primerih, ko so zaposleni na istem delovnem mestu pri istem delodajalcu (Irastorza, Rial González, 2007: 29).

Gradbeništvo je področje z največjim deležem zaposlenih delavcev migrantov. Težava je, da jih v tem sektorju veliko dela na črno in delodajalci ne plačujejo prispevkov za socialna zavarovanja

zanje. Tisti, ki so zaposleni, pa to, da delodajalci niso plačevali prispevkov ugotovijo takrat, ko zbolijo in potrebujejo zdravniško pomoč, ali ko jim pogodba o zaposlitvi poteče. V letu 2010 je bilo ravno področje gradbeništva tisto, kjer so inšpektorji zaznali največ kršitev (od 137 skoraj polovica) (Mrčela, 2011).

Na delovnem mestu kot tudi v zasebnem življenju so pomembne delavčeve jezikovne spretnosti. Velikokrat tuji delavci slabo govorijo slovensko in imajo zaradi tega razne težave.

Jezikovne spretnosti so pomembne pri tem, kako so delavci migranti obravnavani na njihovem delovnem mestu. Različne evropske študije kažejo, da preden jih sodelavci in nadrejeni enako obravnavajo, pogosto pričakujejo, da dobro govorijo lokalni jezik. Prav tako študije kažejo, da delavci migranti menijo, da njihove jezikovne spretnosti ne vplivajo na njihovo delo tako močno, kot to mislijo njihovi sodelavci (Irastorza, Rial González, 2007: 23).

V nadaljevanju sledi nekaj področij delovnega življenja, na katerih je opaziti tudi precej kršitev, ko se gre za delo delavcev migrantov.

1.5.1 PLAČILO ZA DELO

Po Zakonu o delovnih razmerjih je plačilo za delo sestavljeno iz osnovne plače, dela plače za delovno uspešnost in dodatkov. Delodajalec mora delavcu zagotoviti povračilo stroškov za prehrano med delom, za prevoz na delo in z dela ter povračilo stroškov, ki jih ima pri opravljanju del in nalog na službenem potovanju. Ravno tako je delavec, ki ima pravico do letnega dopusta, upravičen do izplačila regresa za letni dopust najmanj v višini minimalne plače in se mu ga mora izplačati najkasneje do 1. julija tekočega koledarskega leta. V kolikor je delavec upravičen do sorazmernega dela letnega dopusta, ima tudi pravico do sorazmernega dela regresa. Zakon tudi določa, da se plača izplačuje za plačilna obdobja, ki ne smejo biti daljša od enega meseca, izplača pa se najkasneje 18 dni po preteku plačilnega obdobja (ZDR, 126.-135. člen).

Kot pravi Kresal, je »v okviru varstva plače v ospredju zahteva, da delavec dejansko prejme svojo plačo, do katere ima pravico. Delavec mora svojo plačo prejeti pravilno, pravočasno, v celoti, tako da lahko svobodno razpolaga z njo in jo uporabi za preživljanje sebe in svoje družine.

Pri tem gre za obravnavo predvsem vseh tistih norm, ki so usmerjenj v izplačilo plače, v izpolnitev delodajalčeve obveznosti plačila« (2003: 103).

Zakonsko je področje plače dobro urejeno, vendar pa kljub temu prihaja do številnih kršitev pri domačih delavcih, še več pa pri delavcih migrantih.

Po podatkih Mednarodne organizacije dela so plače delavcev migrantov občutno nižje od plač domačih delavcev. Deloma se to lahko opraviči s tem, da so različno izobraženi, velik vpliv pri razlikah v plačah pa ima vsekakor tudi diskriminacija. Prav tako so razlike v plačah med samimi skupinami migrantov, najslabše plačane pa so delavke migrantke (MOD, 2008: 22).

Zlasti v gradbeništvu je zelo pogosto izplačevanje plač »na roke«. Delodajalci tako delavcem ne izdajajo pisnega obračuna plače, niti ne plačujejo prispevkov za socialno varnost in davkov. Prav tako pa je pogosto izplačevanje plač z zamudo, saj nekateri delodajalci delavcem migrantom ne izplačujejo plač tudi po več mesecev (Lukič, 2010: 3).

1.5.2 DELOVNI ČAS

Delovni čas se razporeja glede na naravo dela. Naša zakonodaja dopušča dokaj fleksibilno razporejanje le-tega. Kavar Vidmar pravi, da je potrebno spoštovati določbe o odmorih in počitkih. Delavci imajo po zakonu med delom pravico do najmanj 30-minutnega počitka, dnevni počitek mora znašati najmanj 12 ur, tedenski pa najmanj 24 ur. Možno je izmensko delo in nočno delo (1998: 88).

Zakon o delovnih razmerjih določa, da polni delovni čas ne sme biti daljši od 40 ur na teden. Delavec je na zahtevo delodajalca dolžan opravljati delo preko polnega delovnega časa, t.i. nadurno delo, vendar le v primerih izjemno povečanega obsega dela, če je potrebno nadaljevanje dela, da bi se preprečila materialna škoda ali nevarnost za življenje in zdravje ljudi, če je nujno, da se odvrne okvara na delovnih sredstvih, ki bi povzročila prekinitev dela, če je potrebno, da se zagotovi varnost ljudi in premoženja ter varnost prometa in v drugih nujnih in nepredvidenih primerih, določenih z zakonom ali kolektivno pogodbo. Nadurno delo mora delodajalec odrediti v pisni obliki pred pričetkom dela, zaradi nujnosti opravljanja nadurnega dela pa se ga lahko odredi tudi ustno, pisno odreditev pa odgovorni vroči naknadno. Nadurno delo lahko traja največ

osem ur na teden, največ 20 na mesec in največ 170 ur na leto. S pisnim soglasjem delavca lahko nadurno delo traja skupno največ 230 ur letno. Pomembno je tudi to, da če delavec odkloni soglasje, ne sme biti izpostavljen neugodnim posledicam v delovnem razmerju (ZDR, 142. in 143. člen).

Poleg izmenskega dela podnevi je možno tudi nočno delo, ki traja v času med 23. uro in 6. uro zjutraj naslednjega dne. Če je z razporeditvijo delovnega časa določena nočna izmena, se šteje za nočno delo osem ur med 22. in 7. uro naslednjega dne. Delavci, ki opravljajo nočno delo, imajo pravico do daljšega letnega dopusta, ustrezne prehrane med delom in strokovnega vodstva delovnega procesa (ZDR, 150. in 151. člen).

Veliko je študij, ki kažejo na razlike med delovnim časom delavca migranta in delovnim časom domačega delavca. Migranti tako pogosteje delajo v izmenah, med vikendi, opravljajo normirano delo, nadure in opravljajo delo za tekočim trakom. Poleg tega imajo tudi daljše delovnike in manj verjetno je, da bodo šli na počitnice ali na bolniški dopust (Irastorza, González, 2007: 25).

Delavci migranti pogosto prekoračijo mejo opravljanja nadurnega dela, pri čemer so jim nadure obračunane po zelo nizki urni postavki. Najbolj izpostavljene dejavnosti, v katerih prihaja do tovrstnih kršitev, so gostinska, gradbena ter dejavnost trgovine. Inšpektorji tudi opažajo, da nekateri delavci želijo delati več, kot to dovoljuje zakon, celo brez ustreznih počitkov. Gre predvsem za primere, ko je plačilo odvisno izključno od števila ur opravljenega dela (Lukič, 2010: 4).

Inšpektorji za delo opažajo tudi neenakomerno razporejanje delovnega časa in nezagotovljen 12-urni počitek v obdobju 24 ur. Veliko je tudi kršitev v zvezi z zagotavljanjem odmorov in počitkov na delovnem mestu. Inšpektorji poročajo tudi o številnih kršitvah v zvezi s počitkom med zaporednima delovnima dnevnoma, največ na področju gradbeništva, trgovine in gostinstva. Prav tako se pojavljajo kršitve v zvezi z zagotavljanjem tedenskega počitka, najpogosteje v gostinstvu in gradbeništvu. V gradbeništvu delodajalci to opravičujejo s tem, da so vezani na roke za zaključek del, delavci migranti pa pogosto svojih pravic ne poznajo, tako da se pred kršitvami težko zavarujejo oziroma branijo (Lukič, 2010: 4)

1.5.3 LETNI DOPUST IN DRUGE ODSOTNOSTI Z DELA

Po zakonu o delovnih razmerjih ima delavec pravico do plačanega letnega dopusta v posameznem koledarskem letu najmanj štiri tedne, ne glede na to, ali dela polni delovni čas ali krajši delovni čas od polnega. Delavec pridobi pravico do letnega dopusta po šestih mesecih neprekinjenega delovnega razmerja. Letni dopust je mogoče izrabiti v več delih, s tem da mora en del trajati najmanj dva tedna. Delodajalec je dolžan delavcu zagotoviti izrabo najmanj dveh tednov letnega dopusta do konca tekočega leta, preostanek pa delavec izkoristi do 30. junija naslednjega leta (ZDR, 159. – 163. člen).

Poleg letnega dopusta ima delavec tudi pravico do plačane odsotnosti z dela zaradi osebnih okoliščin (lastne poroke, smrti zakonca oziroma osebe, ki je zadnji dve leti živela z delavcem v življenski skupnosti, smrti otroka, posvojenca ali pastorka, smrti staršev in hujše nesreče, ki zadane delavca). Vsi delavci so upravičeni do prostih dni tudi ob praznikih Republike Slovenije in ob drugih dela prostih dnevih, razen če narava dela zahteva neprekinjeno opravljanje delovnega procesa. V skladu s predpisi o zdravstvenem zavarovanju je delavec upravičen tudi do odsotnosti z dela v primerih začasne nezmožnosti za delo zaradi bolezni ali poškodbe (ZDR, 167. – 169. člen).

1.5.4 VARNOST IN ZDRAVJE PRI DELU

Pojma varnost in zdravje pri delu se medsebojno dopolnjujeta, saj se oba nanašata na fizično in duševno zdravje delavca. Namen varnosti pri delu ni samo preprečevanje nesreč pri delu, stresa in poklicnih bolezni, ampak tudi ustvarjanje prijetnega, udobnega in spodbudnega delovnega okolja in pospeševanje zdravja in varnosti zaposlenih (Blanpain v Kavar Vidmar, 1998: 89). Varnost in zdravje pri delu sta vsekakor zelo pomembna elementa kakovosti delovnega življenja, kajti pomanjkljiva varnost pri delu lahko ogrozi tudi človekovo življenje.

To področje je zakonsko dokaj dobro urejeno, saj imamo kar nekaj zakonov, ki vsebujejo določbe o tem področju. Kavar Vidmar našteva naslednje:

- Zakon o varstvu pri delu, ki kot splošne ukrepe varstva pri delu navaja tehnične, zdravstvene, vzgojno-izobraževalne, socialne in pravne ukrepe,

- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki ureja zlasti posledice zdravstvenih okvar pri delu, vsebuje pa tudi preventivne določbe in
- Zakon o socialnem varstvu, ki v okviru socialno varstvene pomoči delavcem v podjetjih, zavodih in pri drugih delodajalcih določa nudenje pomoči in svetovanja pri uveljavljanju pravic iz zdravstvenega in invalidskega zavarovanja (1998: 90).

V skladu z Zakonom o varnosti in zdravju pri delu (ZVZD-1, Ur. l. RS, št. 43/2011) je delodajalec dolžan zagotoviti vsem delavcem usposabljanje za varno opravljanje dela. To mora storiti ob sklenitvi delovnega razmerja, ob razporeditvi na drugo delo, ob uvajanju nove tehnologije in novih sredstev za delo ter ob spremembi v delovnem procesu, ki lahko povzroči spremembo varnosti pri delu. (38. člen)

Vprašanje varnosti in zdravja pri delu je za delavce migrante pomembno zaradi različnih razlogov. Mednarodna organizacija dela navaja naslednje:

- Delavci migranti so po navadi zaposleni v kmetijstvu, gradbeništву, rudarstvu in podobnih sektorjih z visokim tveganjem za delovne nesreče.
- Zaradi kulturnih in jezikovnih ovir delavci migranti včasih težko sledijo usposabljanjem in težje razumejo navodila za varnost in zdravje pri delu in zato je zanje potreben drugačen pristop.
- Veliko delavcev migrantov dela nadure, kar lahko zaradi utrujenosti delavcev prispeva k poškodbam pri delu. Poleg tega pa delavci pogosto živijo v slabih življenjskih razmerah, zaradi česar so v še slabšem zdravstvenem stanju in tako bolj dovzetni za poškodbe pri delu in poklicne bolezni.
- Ker naj bi delavci migranti delali le za določen čas, njihovi delodajalci ne vlagajo v njihova usposabljanja in izobraževanja za varnost in zdravje pri delu (ILO, 2008: 20).

Inšpektorat RS za delo je ugotovil, da področje varnosti in zdravja pri delu ni kritično, ko ocenjujejo delo večjih delodajalcev, da pa je popolnoma drugače, ko ocenjujejo manjša podjetja, ki so številnejša in je nadzor nad njimi zato še težavnejši. Posamezni poslovni subjekti, zlasti novi, nimajo najosnovnejših znanj s področja varnosti in zdravja pri delu, kljub temu pa se lahko ukvarjajo s kakršno koli, tudi najnevarnejšo dejavnostjo. Inšpektorji še vedno tudi ugotavljajo, da

delodajalci razumejo zagotovitev varnosti in zdravja pri delu svojih zaposlenih kot zbiranje predpisanih papirjev in potrdil, pri čemer ugotavljajo, da dokumentacija pogosto z resničnimi razmerami nima nobene zveze (Lukič, 2010: 6).

Delodajalci delavcem pogosto ne zagotovijo ustrezne varnostne opreme, kar je še posebej nevarno v kombinaciji z veliko količino nadurnega dela. Delovne nezgode pa so praviloma »odgovornost« delavca migranta – domnevna malomarnost na delovnem mestu, s čimer se delodajalec izogne odškodninski odgovornosti (Lukič, 2010: 4).

1.5.5 USPOSABLJANJE IN IZOBRAŽEVANJE

Vsak delavec ima po Zakonu o delovnih razmerjih pravico in dolžnost do izobraževanja, usposabljanja in izpopolnjevanja v skladu s potrebami delovnega procesa.

Če tako zahtevajo potrebe delovnega procesa ali če se je s tem možno izogniti odpovedi pogodbe o zaposlitvi zaradi nesposobnosti ali poslovnega razloga, je delodajalec dolžan zagotoviti izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje svojih delavcev, prav tako pa ima delavec sam pravico, da kandidira za udeležbo na dodatnih usposabljanjih in izobraževanjih (ZDR, 172. člen).

1.5.6 3D JOBS

Tujci se lahko zaposlujejo na visoko kvalificiranih in vodilnih delovnih mestih. Osredotočili se bomo na skupino delavcev, ki jih zaposlujejo na nekvalificirana ali nizko kvalificirana delovna mesta in opravljajo fizično težka, nevarna in zahtevna dela.

V literaturi se pojavlja izraz *three D-jobs: dirty, dangerous, demanding* (umazana, nevarna, zahtevna). Sem se najpogosteje uvrščajo dela s področja kmetijstva, poljedelstva, gradbeništva, zdravstvene oskrbe, gospodinjstva, prevoznništva in prehranske industrije, kjer so pogoji dela slabi, plače so nizke, varnost zaposlitve pa je zelo nizka. Tovrstna dela so nekako rezervirana za migrante, saj jih domači delavci pogosto nočejo sprejeti (Irastorza, González, 2007: 21-22).

Migranti iz tretjih držav večinoma delajo v gradbeništvu, proizvodnji kovin, gostinstvu, kmetijstvu, prevozništvu in opravljajo sezonska dela. Gradbeništvo je skoraj da odvisno od

delavcev migrantov, saj je težko dobiti domačega delavca, ki bi opravljal nekvalificirana in nizkokvalificirana dela v težkih delovnih pogojih za nizko plačilo (Trbanc, 2007).

1.5.7 VARNOST ZAPOSLOTITVE

Za vsakega delavca, tako za tujca kot za domačega, je varnost zaposlitve zelo pomemben dejavnik. Kot pravi Kavar Vidmar, je »zaposlitev, zlasti 'redno delovno razmerje' s polnim delovnim časom za nedoločen čas, podlaga za polni obseg pravic iz delovnega razmerja in socialne varnosti in za polni obseg raznih dodatkov k plači« (1998: 84).

Delodajalci so po različnih raziskavah bolj zadržani do delavcev migrantov oziroma bolj nagnjeni k odpuščanju le-teh. Z naraščanjem brezposelnosti se poveča tudi rivalstvo za delovna mesta med domačimi delavci, kar za tujce pomeni še dodatno oviro pri iskanju zaposlitve (Dnevnik.si, 2012).

V zadnjem času je kar nekaj delavcev migrantov dobesedno čez noč postavljenih pred dejstvo o izgubi zaposlitve, s čimer se njihov ekonomski in socialni položaj zelo hitro poslabša, saj ostanejo brez sredstev za preživetje in veliko migrantov se zato vrne nazaj domov (Kralj, Lukić, Medica, 2011: 103).

1.6 ŽIVLJENJSKE RAZMERE DELAVCEV MIGRANTOV V SLOVENIJI

1.6.1 NASTANITEV

Zadnja leta, ko se je zaposlovanje tujcev precej povečalo, je primerna nastanitev delavcev migrantov postala precej velik problem. Ker do nedavnega tega področja ni urejal noben predpis, je bil s strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstva za okolje in prostor in Ministrstva za zdravje izdan Pravilnik o določitvi minimalnih standardov za nastanitev tujcev, ki so zaposleni ali delajo v Republiki Sloveniji (Ur. l. RS, št. 71//2011) in je začel veljati s prvim januarjem 2012.

Osnovni namen pravilnika je zaščita delavcev migrantov pred izkoriščanjem in postavitve minimalnih bivalnih in higienskih standardov (1. člen).

Pravilnik o določitvi minimalnih standardov za nastanitev tujcev, ki so zaposleni ali delajo v Republiki Sloveniji, določa naslednje minimalne standarde, ki morajo biti zagotovljeni za bivanje delavcev migrantov v Sloveniji:

- prostori, namenjeni prebivanju, spanju in uživanju hrane, morajo imeti tla pokrita s toplo oblogo, strop in stene morajo biti toplotno izolirani, vrata in okna pa morajo tesniti in se odpirati, da omogočajo zračenje;
- prostori se morajo redno vzdrževati, da se ohranjajo v dobrem stanju, zagotovljeno pa mora biti tudi ogrevanje;
- vsem stanovalcem mora biti dosegljiva omarica za prvo pomoč, ki mora biti nameščena na vidnem mestu;
- v dnevnih in spalnih prostorih mora biti poskrbljeno za zadostno naravno in električno osvetlitev;
- moški in ženski spalni prostori morajo biti fizično ločeni, vsak posameznik mora imeti samostojno posteljo, druga nad drugo pa sta lahko največ dve postelji;
- v prostoru, ki je namenjen prebivanju, spanju in uživanju hrane, lahko prebiva največ šest oseb;
- na eno osebo mora biti zagotovljeno za spanje najmanj 6m², za kuhinjo 1m² in za prebivanje 1m², brez sanitarnih prostorov (2. člen).

Tabela 5: Minimalna površina bivalnega prostora na stanovalca brez sanitarnih prostorov

Število oseb	Najmanjša površina
1	8 m ²
2	10 m ²
3	18 m ²
4	20 m ²
5	28 m ²
6	30 m ²

Vir: Pravilnik o določitvi minimalnih standardov za nastanitev tujcev, ki so zaposleni ali delajo v Republiki Sloveniji (2. člen)

V nadaljevanju so v pravilniku določeni tudi minimalni higienski standardi, ki jih morajo delodajalci zagotavljati delavcem migrantom:

- pri souporabi sanitarij do vključno pet uporabnikov morajo biti v prostoru nameščeni stranišče s splakovalnikom, umivalnik in prha z mrzlo in toplo vodo, pri souporabi šest ali več oseb pa morajo biti nameščeni najmanj eno stranišče s splakovalnikom za največ pet uporabnikov in najmanj en umivalnik in ena prha z mrzlo in toplo vodo za največ deset uporabnikov;
- stranišče in prha morata biti fizično ločena od ostalih bivalnih prostorov, prav tako morata biti fizično ločena za uporabnike različnega spola;
- zagotovljena morata biti zračenje in električna osvetlitev, tla in stene pa morajo biti obloženi z materiali, ki se čistijo s sanitarnimi čistili (4. člen).

V Sloveniji imamo kar nekaj delavskih domov, ki so namenjeni prebivanju delavcev migrantov, nekaj jih živi v apartmajih ali sobah, ki jih oddajajo zasebniki, nameščeni so tudi v različnih gostiščih, motelih ipd. Menim, da so zelo redki tisti, ki imajo možnost, da so nastanjeni pri sorodnikih ali prijateljih ali si privoščijo svoje lastno stanovanje.

Inšpektorat Republike Slovenije za delo in Zdravstveni inšpektorat vsako leto odkrijeta veliko primerov, ki se nanašajo na kršitev minimalnih bivanjskih in higienskih standardov, v katerih živijo delavci migranti. Po statističnih podatkih obeh inšpektoratov so najpogostejše kršitve:

- na enem naslovu je prijavljenih več deset delavcev;
- preveliko število nastanjenih delavcev v eni bivalni enoti (sobi);
- visoke najemnine za neustrezno opremljeno stanovanje;
- glede na število delavcev, ki stanujejo v stanovanju, je premalo sanitarnih prostorov;
- delavce nameščajo v neustrezne in nevarne zgradbe (razbita okna, prepih, slabe strehe, pomanjkanje tople vode itd.) (Požar, 2010:16).

Inšpektorji so tudi ugotovili, da delodajalec delavcu migrantu pogosto izplačuje minimalno plačo, od te pa mu še odtrga znesek najemnine za njegovo nastanitev. (Lukič, 2010: 4)

Seveda ne smemo posploševati, saj med delodajalci obstajajo tudi takšni, ki z gledno skrbijo za svoje delavce. Nudijo jim ustrezna stanovanja, v katerih imajo urejene higienske razmere,

razpolagajo z dovolj osebnega prostora in imajo na voljo tudi kuhinjo, kjer si lahko pripravijo topel obrok, v spalnem prostoru pa so po besedah nekaterih delavcev, s katerimi sem govorila, po največ trije skupaj.

1.6.2 INTEGRACIJA V SLOVENSKO DRUŽBO

Slovenska integracijska politika temelji na Resoluciji o migracijski politiki Republike Slovenije (ReMPRS), ki je bila sprejeta leta 2002 (Ur. l. RS, št. 106/2002).

Integracijska politika naj bi priseljencem omogočala enakopravno vključitev v slovensko družbo, hkrati pa bi lahko ohranjali lastno kulturno identiteto (Komac, 2007: 118).

Temeljna načela slovenske migracijske politike so:

- načelo solidarnosti, mednarodne delitve bremen in odgovornosti;
- načelo odgovornosti do državljanov in države;
- načelo spoštovanja prava in človekovih pravic;
- načelo dolgoročne makroekonomske koristnosti, ki opredeljuje relativno svobodne migracije;
- načelo zgodovinske odgovornosti;
- načelo enakopravnosti, svobode in vzajemnega sodelovanja, ki se nanaša predvsem na integracijsko politiko (ReMPRS, 3.poglavje).

Komac izpostavlja tudi nekaj ciljev integracijske politike, ki jih je razbral iz Resolucije o migracijski politiki Republike Slovenije:

- zagotavljanje enakih socialnih, ekonomskih in civilnih pravic;
- zagotavljanje pravice in možnosti, da priseljenci izražajo in gojijo lastno kulturo in vrednote na podlagi spoštovanja osebne integritete in dostojanstva v skladu z zakoni Republike Slovenije;
- preprečevanje diskriminacije, družbene marginalizacije, ksenofobije in odklonilnega odnosa do priseljencev;
- zagotavljanje nediskriminatornih postopkov in ravnanja do priseljencev v ekonomskem, družbenem in kulturnem življenju;

- dodeljevanje pravic in obveznosti, s katerimi bodo priseljenci v skladu z dolžino bivanja upravičeni do bolj enakopravnega statusa v razmerju do državljanov Republike Slovenije v smeri proti polnemu državljanstvu (Komac 2007: 120).

Po Uredbi o integraciji tujcev (Ur. l. RS, št. 65/2008), ki se uporablja do sprejetja nove podzakonske ureditve (150. člen ZTuj-2) imajo tujci, ki imajo v Republiki Sloveniji dovoljenje za prebivanje, pravico do vključitve v programe, ki zagotavljajo hitrejše vključevanje v kulturno, gospodarsko in družbeno življenje v Republiki Sloveniji (2. člen).

Ti programi so:

- programi učenja slovenskega jezika (3. poglavje);
- programi seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo (4. poglavje);
- vključevanje v izobraževalni sistem za pridobitev javnoveljavne izobrazbe (5. poglavje);
- ukrepi za spodbujanje medsebojnega poznavanja in razumevanja (6. poglavje).

Ministrstvo mora zagotavljati možnosti in programe informiranja tujcev v zvezi z njihovim vključevanjem v slovensko družbo, zlasti glede njihovih pravic in dolžnosti, možnosti zaposlitve, izobraževanja in osebnega razvoja. To lahko posreduje v obliki priročnikov, brošur ali v elektronski obliki državnim organom, ki odločajo o postopkih, povezanih s tujci, drugim državnim organom in nevladnim organizacijam ter tako organizira njihovo dostopnost tujcem (25. in 26. člen).

V poročilu študije o delovnih in življenjskih razmerah delavcev migrantov v Sloveniji so avtorji zapisali, da je »eden izmed indikatorjev kakovosti integracije delavk in delavcev migrantov tudi stopnja njihove informiranosti. Na podlagi vsega do sedaj zapisanega lahko z gotovostjo trdimo, da so delavci migranti izredno slabo informirani o tem, da imajo enake pravice kot slovenski delavci« (Kralj, Lukić, Medica, 2011: 35).

1.6.3 DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

Pomen geografske bližine je sorazmerno povezan s sestavo družine. Možje, ki živijo v Sloveniji sami, redno obiskujejo svoje družine v državi izvora, prav tako pari, ki so svoje otroke pustili pri

babicah in dedkih. Nasprotno pa je geografska bližina manj pomembna za pare, ki z družino živijo v Sloveniji (Komac, 2007: 427).

Na pogostost stikov med emigracijsko in imigracijsko državo je tudi v primeru večje geografske oddaljenosti pomembno vplival razvoj komunikacijskih in transportnih sredstev. Ravno dostopnost in razvoj transportnih sredstev, telefonskih komunikacij in elektronske pošte sta vzpostavila podlago za razvoj čezmejnih vezi v intenzivnem in povečanem obsegu. Najpogostejše komunikacijsko sredstvo je telefon, ki ga uporablja predvsem prva generacija migrantov, elektronska pošta je manj pogosta, uporablja jo predvsem druga generacija. Posebno pomembno mesto pa ima fotografija, ki jo uporabljajo vse generacije (*ibid.*).

Družina delavca migranta, navezanot na kraj oziroma državo rojstva, vrednotenje etnične pripadnosti in želja po vrnitvi domov so najpomembnejši vzroki za vzdrževanje stikov z domačo državo (*ibid.*).

Pri stikih z izvornim okoljem je pomembno, da razlikujemo med vezmi, ki potekajo na več ravneh:

- Pri stikih na *individualni ravni* gre predvsem za osebne stike in komunikacijo med sorodniki, prijatelji in sosedji ter so najpomembnejša vez, predvsem v primeru, ko imajo migranti v državi izvora svoje bližnje sorodnike (starši, otroci).
- *Institucionalne stike* predstavljajo kolektivni stiki in vključujejo širše družbene mreže, kot so na primer kulturna društva, športni klubi, izobraževalne institucije, podjetja, politične stranke itd.
- Stiki na *državni ravni* potekajo skozi predstavništva, ambasade in tudi skozi različne meddržavne sporazume med dvema ali več državami (*ibid.*).

Kot pravi Komac, »stike in vezi na osebni ravni oblikujejo in vzdržujejo družbene oziroma migracijske mreže, ki bi jih lahko definirali kot niz medosebnih odnosov, ki povezujejo migrante s sorodniki, prijatelji in znanci, ki so ostali doma« (2007: 428).

Močna vez med migranti in njihovimi potomci poteka skozi osebne stike, predvsem med letnim dopustom. Po raziskavah se v državo izvora vračajo desetkrat ali večkrat letno Hrvati in Bosanci.

Manj kot petkrat letno pa državo izvora obiskujejo pripadniki srbske etnične skupine. To razliko bi lahko pripisali geografski bližini oziroma oddaljenosti (*ibid.*, 2007: 431).

1.7 DISKRIMINACIJA

Tako na delovnem področju kot tudi v času izven dela se delavci migranti soočajo s pojavom diskriminacije. Diskriminirani so zaradi več okoliščin: kot tujci, kot pripadniki drugih veroizpovedi, zaradi drugačne kulture, jezika itd.

Prepoved diskriminacije je kot splošno načelo zapisano v vseh najpomembnejših mednarodnih dokumentih s področja človekovih pravic. Diskriminatorno ravnamo takrat, ko z neko skupino na podlagi rase ali etnične pripadnosti, spola, veroizpovedi, narodnosti, spolne usmerjenosti, političnih prepričanj ali katere druge osebne okoliščine ravnamo manj ugodno kot z drugo (Komac, 2007: 259).

To načelo oziroma ena temeljnih človekovih pravic se razteza na:

- vprašanje dostopa do zaposlitve,
- ves čas trajanja zaposlitve in
- prenehanje zaposlitve (Kresal, 2007: 92).

Konvencija št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih Mednarodne organizacije dela definira diskriminacijo kot:

»vsako razlikovanje, izključitev ali dajanje prednosti, ki temelji na rasi, barvi, spolu, veri, političnem prepričanju, nacionalnem ali socialnem poreklu, ki zniči ali ogroža enake možnosti ali postopek pri zaposlovanju ali poklicih« (11. člen).

»Mednarodni standardi za varstvo človekovih pravic veljajo za vse osebe na ozemlju držav pogodbenic, ne glede na to, ali so državljani ali tujci v teh državah. Zato so v skladu s Splošno deklaracijo človekovih pravic prav tako državljani kot tujci upravičeni do uživanja pravic priznanih z deklaracijo, razen volilne pravice, pravice do sodelovanja pri opravljanju javnih zadev in pravice do javnih služb v svoji državi« (Dedić, 2003: 31).

Pri preprečevanju diskriminacije imajo pomembno vlogo različni antidiskriminacijski zakoni, vendar pa je v Sloveniji zaščita pred diskriminacijo zelo pomanjkljiva, saj vsebujejo pravni akti le nekaj antidiskriminacijskih določb.

Ustava Republike Slovenije v 13. členu določa, da imajo tujci v Sloveniji v skladu z mednarodnimi pogodbami vse pravice, zagotovljene z ustavo in z zakoni, razen tistih, ki jih imajo po ustavi in zakonu samo državljani Slovenije (Ustava RS, 13. člen).

Prav tako v poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah vsebuje Ustava RS člen o enakosti pred zakonom, ki določa, da so v Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katero koli drugo osebno okoliščino (*ibid.*, 14. člen).

Po ustavi ima vsakdo »pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodnostni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo« (*ibid.*, 61. člen). V 62. členu določa, da ima vsakdo pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državo in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določa zakon (*ibid.*, 62. člen).

Zakon o delovnih razmerjih prepoveduje tako posredno kot neposredno diskriminacijo. Neposredna diskriminacija obstaja, če je oseba zaradi določene okoliščine bila, je ali bi lahko bila v enakih ali podobnih situacijah obravnavana manj ugodno kot druga oseba. Posredna diskriminacija pa obstaja, ko je oseba z določeno osebno okoliščino bila, je ali bi lahko bila zaradi navidezno nevtralnega predpisa, merila ali prakse v enakih ali podobnih situacijah in pogojih v manj ugodnem položaju kot druge osebe, razen če ta predpis, merilo ali praksa objektivno opravičuje zakoniti cilj in če so sredstva za doseganje tega cilja ustrezna in potrebna (ZDR, 6. člen, 3. točka).

Prepoved diskriminacije in enakost pred zakonom sta tako v Sloveniji zagotovljeni že z ustavo, konkretnjših programov za aktivno preprečevanje diskriminacije priseljencev na različnih področjih družbenega življenja pa zaenkrat še ni.

V zvezi z delavci migranti se srečujemo tudi s t.i. »etnično diskriminacijo, ki se nanaša na etnično pripadnost ali etničnost kot lastnost posameznika, zaradi katere je uvrščen v skupino, ki je predmet diskriminacije« (Komac, 2007: 260). Po besedah Dedičeve so ravno državljani tretjih držav najpogostejše žrtve rasne in etnične diskriminacije (Dedić, Jalušič, Zorn, 2003: 66). Zaradi etničnosti so državljani tretjih držav pogosto žrtve spolnega nadlegovanja, rasizma in ustrahovanja zaradi etničnosti (Irastorza, Rial González, 2007: 31).

Diskriminacija prizadane oba spola, tako moške kot ženske. Kot navaja Mednarodna organizacija dela, so ženske v zadnjih letih namreč postale bolj mobilne in ko so začele migrirati, so postale dvojno diskriminirane – kot delavke migrantke in kot ženske in tako potrebujejo posebno zaščito. Kljub temu pa izkušnja delavk migrantk ni vedno negativna. Migracije opolnomočijo ženske in tako opazamo pojav usposobljenih in neodvisnih žensk, ki so se sposobne soočiti z izkušnjo dela v drugih državah (ILO, 2008: 39).

1.8 OBLIKE POMOČI DELAVCEM MIGRANTOM IN VLOGA SOCIALNEGA DELA

Delavci migranti pri nas iščejo priložnost za boljše delo in življenje, vendar pa se soočajo z veliko težavami, saj prihaja do pogostih kršitev njihovih osebnih in delavskih pravic. V Sloveniji imamo nekaj organizacij, ki nudijo pomoč delavcem migrantom. Predstavljene bodo v nadaljevanju.

1.8.1 SLOVENSKA FILANTROPIJA

Slovenska filantropija je zaradi vse več kršitev pravic delavcev migrantov začela izvajati zagovorništvo pravic delavcev migrantov. Eden od glavnih ciljev tega zagovorništva je oborožiti delavce z informacijami, s katerimi si bodo lahko sami pomagali, ko zaznajo kršitve s strani delodajalcev. Za ta namen iščejo in usposablajo prostovoljce. Zagovorništvo postaja pomemben člen pri zagotavljanju pravic, določenih v kolektivnih in drugih pogodbah, v konvenciji o človekovih pravicah, predvsem pa pomeni pomemben prispevek k opozarjanju na nepravilnosti, ki jih občutijo ti delavci, ki si pogosto, iz strahu pred izgubo zaposlitve, nanje ne upajo opozoriti

sami ali pa se sploh ne zavedajo, da so jim pravice kršene. Včasih delavci ne poznajo možnosti, ki jih pri zagotavljanju teh pravic imajo ali pa jim iz različnih razlogov te možnosti niso dostopne. Poleg informacij Slovenska filantropija nudi delavcem migrantom tudi donacije v obliki hrane in higienskih izdelkov (www.filantropija.org, 2011).

Naloga zagovornikov je, da obiskane delavce informirajo, kje, kako in na koga naj se obrnejo za pomoč pri reševanju omenjenih težav, da poročajo o ugotovljenih težavah pristojnim službam ipd. Zagovorniki opažajo, da delavcem veliko pomeni že zavest, da je nekdo prišel zaradi njih, da lahko komu zaupajo svoje težave, da čutijo, da niso pozabljeni, da se, ko je stiska prevelika, lahko na koga obrnejo (Slovenska filantropija, 2011).

1.8.2 INFO TOČKA ZA TUJCE ZAVODA ZA ZAPOSLOVANJE

Info točka za tujce, ki ima sedež v Ljubljani, informira tujce o zaposlovanju in bivanju, urejanju statusa posameznikov in družinskih članov in o možnostih usposabljanja in izobraževanja v Republiki Sloveniji, prav tako pa tudi o spremembah nacionalne zakonodaje na področju zaposlovanja tujcev (www.ess.gov.si/tujci, 2012).

»Spodbujanje zaposljivosti, izobraževanja in socialnega vključevanja delavcev migrantov in njihovih družin« je aktualen projekt, ki se izvaja v okviru Info točke za tujce. Namen projekta je povečati možnost zaposlitve delavcev migrantov, izboljšati njihovo socialno vključenost in ekonomsko neodvisnost in zmanjšati obseg kršitev pravic delavcev. V ta namen so zaposlili in usposobili kader, tiskajo zloženke in brošure, s katerimi tujce informirajo, zanje so pripravili spletno stran s potrebnimi informacijami. Poleg tega je začela delovati stacionarna »Info točka za tujce« v Ljubljani, vzpostavili pa so tudi mobilno »Info točko za tujce«. To je kombinirano vozilo, ki deluje na območju celotne Slovenije. (www.ess.gov.si/o_zrsz/projekti_zavoda/projekt?aid=122, 2012)

1.8.3 NEVIDNI DELAVCI SVETA - IWW

Nevidni delavci sveta (IWW) je avtonomna iniciativa delavcev migrantov v Sloveniji, ki je neodvisna od delodajalcev, lastnikov delavskih domov in države. Je edina nevladna organizacija,

ki se zavzema za pravice delavcev migrantov pri nas. Deluje v prostorih Socialnega centra Rog v Ljubljani, njene aktivnosti pa so usmerjene v:

- preverjanje razmer v delavskih domovih, na gradbiščih in drugih mestih dela in bivanja delavcev migrantov;
- obveščanje delavcev o njihovih pravicah, zlasti preko radijske oddaje »Viza za budućnost« na Radiu študent;
- širjenje možnosti (samo)organiziranosti delavcev migrantov;
- zavzemanje za enakopravnost delavcev migrantov in izboljšanje njihovih delovnih in bivalnih pogojev;
- organizacijo raznih prostočasnih dejavnosti za migrante. (http://www.ess.gov.si/tujci/izobrazevanje_in_usposabljanje_v_sloveniji/povezave_informacijske_tocke/iwwhttp://www.ess.gov.si/tujci/izobrazevanje_in_usposabljanje_v_sloveniji/povezave_informacijske_tocke/iww_, 2012)

Požarjeva v svoji zaključni projektni nalogi (2010: 23) po Mozetičevi povzema seznam zahtev, ki ga je pripravilo gibanje IWW skupaj s Socialnim centrom Rog:

- Preprečevanje izkoriščanja napotnih in sezonskih delavcev in delavcev z začasnim delovnim dovoljenjem. Ti delavci si ne morejo sami izbrati delodajalca, dokler ne pridobijo osebnega delovnega dovoljenja. Pogoji za to je dvoletno delo pri istem delodajalcu, in tako jih delodajalci s svojimi zahtevami priklenejo nase. Pogosto so jim kršene temeljne človekove in delavske pravice, za katere se zaradi strahu pred izgubo dela niso pripravljeni boriti. Zaradi takšnega izkoriščanja delavcev IWW zahteva zakonsko preprečitev manipulacij z različnimi statusi tujcev in izenačitev vseh delavcev v pravicah iz delovnega razmerja.
- Prav tako se zahteve IWW nanašajo na samo delovno razmerje. Zahtevajo spoštovanje delavskih pravic migrantov, pošteno plačilo za opravljeno delo, plačevanje nadur, plačan dopust, plačilo stroškov prevoza na delo in malice, plačilo bolniškega staleža in izplačilo regresa za letni dopust.

- Zahtevajo izboljšanje razmer v delavskih domovih, saj so razmere v njih ponekod zelo slabe. Delavcem v domovih so odvzete pravice do zasebnosti in združevanja, saj imajo prepoved obiskov in prenočitve družinskih članov in sorodnikov. Zahtevajo tudi takojšnjo prepoved nastanitve delavcev v kontejnerjih oziroma drugih neustreznih bivanjskih pogojih.

1.8.4 CENTRI ZA SOCIALNO DELO

Ko se delavec migrant znajde v socialni stiski ali težavah, se lahko obrne na pristojni center za socialno delo, kjer mu pomagajo in ga seznani s pravicami, ki mu pripadajo v okviru socialnega varstva. Strokovni delavci mu pomagajo pri prepoznavanju stiske, pri oceni možne rešitve, seznani ga tudi z možnostmi socialno-varstvenih storitev in dajatev, z obveznostmi, ki izhajajo iz izbire storitev ali dajatev in mu predstavijo celotno mrežo izvajalcev, ki mu lahko nudijo pomoč. Osebna pomoč na centrih za socialno delo obsega svetovanje, urejanje in vodenje z namenom, da bi migrantom omogočili razvijanje, dopolnjevanje, ohranjanje in izboljševanje njihovih socialnih možnosti (Gole Ašanin, Pokrivač, 2009: 52).

1.8.5 OBLIKE POMOČI V POSAVJU

V Posavju imamo tri centre za socialno delo – v Brežicah, Krškem in v Sevnici, kamor se lahko delavci migranti obrnejo po osebno pomoč v stiski. Sicer pa v Posavju ni nobene posebne organizacije, ki bi bila namenjena pomoči in svetovanju delavcem migrantom; vse aktivnosti se izvajajo v okviru zgoraj omenjenih organizacij.

2. PROBLEM

Delo in življenje tujcev v Sloveniji je področje, na katerem se pojavlja veliko kršitev. Tako lahko beremo o neizplačevanju plač, o neprijavljanju v socialna zavarovanja, opravljanju velikega števila nadur, življenja v zelo slabih pogojih, nesprejemanja v družbi in podobno. Tujci so torej skupina ljudi, ki so v Sloveniji zelo ranljivi in velikokrat nemočni pri zaščiti svojih pravic, saj so pogosto zelo slabo informirani o pomoči, ki jim je na voljo. Namesto boljšega in dostojnega življenja tako migranti mnogokrat naletijo na življenje v zelo slabih pogojih, zaposleni so na delovnih mestih, ki so nevarna, težka in monotona, delodajalci pa jim ne dajo ustreznega plačila za opravljeno delo niti jim ne omogočijo potrebnega počitka in prostih dni.

Zaposlovanje tujcev v Sloveniji je področje, ki mi je dokaj blizu, saj imamo družinsko podjetje, v katerem imamo zaposlenega enega tujca. To je bil tudi razlog, da sem se odločila za diplomsko delo na to temo. Poznam njegove življenjske in delovne razmere, želela pa sem pogledati še malo širše in raziskati, kako delajo in živijo delavci migranti, zaposleni pri drugih podjetjih v Posavju.

Namen moje diplomske naloge je torej raziskati delovne in življenjske razmere delavcev migrantov v Posavju. Postavila sem si raziskovalna vprašanja, na katera bom skušala z raziskavo dobiti odgovore.

2.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Raziskovalna vprašanja so:

1. Kakšna so bila pričakovanja delavcev migrantov, preden so prišli v Slovenijo, in v kolikšni meri so se uresničila?
2. Kakšne so njihove delovne razmere?
3. Kakšne so njihove bivalne razmere?
4. V kakšnih odnosih so s sodelavci in nadrejenimi?
5. Kako so se vključevali in na kakšen način so se vključili v slovensko družbo?
6. S katerimi kršitvami na področju zaposlovanja in osebnih pravic se najpogosteje soočajo?

7. Katere oblike pomoči, ki so jim v Sloveniji na voljo, poznajo? V kolikšni meri so pomoč že izkoristili? Kako so bili zadovoljni s pomočjo?
8. Na kakšen način ohranjajo stike z družinami in kako pogosto hodijo domov?

3. METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE IN SPREMENLJIVKE

Raziskava je kvalitativna, saj osnovno empirično gradivo sestavljajo zapisi intervjujev, ki sem jih opravila z delavci migranti.

Raziskava je poizvedovalna, saj sem se želela seznaniti s položajem delavcev migrantov v Posavju, je tudi deskriptivna, saj želim opisati delovne in življenjske razmere delavcev migrantov v Sloveniji.

Teme, ki me zanimajo, so naslednje:

- pričakovanja delavcev migrantov,
- delovne razmere (plača in dodatki, delovni čas, varnost pri delu, letni dopust, prosti dnevi),
- bivalne razmere,
- integracija v slovensko družbo,
- odnosi s sodelavci in nadrejenimi,
- družinsko življenje (stiki z družino in odhodi domov).

3.2 MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV

Merski instrument je standardiziran vprašalnik, v katerem sem pri nekaterih vprašanjih v oklepaju dodala smernice za morebitna podvprašanja.

Vprašalnik je sestavljen iz petih vsebinskih sklopov:

- Osnovni podatki:
Ta del obsega osem vprašanj, ki se nanašajo na starost, izobrazbo, državljanstvo, čas bivanja v Sloveniji, področje in trajanje zaposlitve in vrsto osebnega dovoljenja. Eno vprašanje je v tem delu zaprto, vsa ostala so odprta.
- Prihod v Slovenijo:

Ta del obsega štiri odprta vprašanja.

- Delovne razmere/kakovost delovnega življenja:

V tem delu sem oblikovala deset odprtih vprašanj, ki se nanašajo na različna področja delovnega življenja.

- Stanovanjske razmere:

Tu sem oblikovala tri odprta vprašanja.

- Življenjske razmere/osebno življenje:

V tem delu je osem odprtih vprašanj.

Vprašalnik tako vsebuje 33 vprašanj, od katerih je eno zaprtega tipa, vsa ostala so odprta. Celoten vprašalnik je priložen (Priloga 1).

3.3 POPULACIJA IN VZORČENJE

Populacijo predstavljajo vsi delavci migranti v Posavju, torej v območju delovanja Območne službe Zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije Sevnica, ki imajo veljavno delovno dovoljenje na dan 14.2.2012.

Vzorec je neslučajnostni priročni, saj sem za sodelovanje najprej prosila dva respondenta, ki ju tudi osebno poznam. V nadaljevanju je vzorčenje potekalo po metodi snežne kepe. Vzorec obsega devet moških, starih od 28 do 50 let.

3.4 ZBIRANJE PODATKOV

Podatke za analizo sem pridobila z individualnimi intervjuji, ki sem jih izvedla v času od 14.2.2012 do 23.2.2012. Z vsakim intervjuvancem sem se predhodno po telefonu dogovorila za dan, uro in kraj, kjer sva opravila intervju. Vsi pogovori so bili opravljeni osebno.

Pri zbiranju podatkov sem naletela težavo, saj je zimskem času veliko delavcev migrantov doma, v svoji državi, saj ni dela na področjih, kjer se večinoma zaposlujejo (npr: gradbeništvo, fasaderstvo, pleskarstvo, prevoznništvo...). Zato sem težko našla delavce z različnih panog.

3.5 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Analizo empiričnega gradiva sem opravila po postopku kvalitativne analize, kot ga opisuje Blaž Mesec (2007: 27).

Vse podatke sem po zvočnem zapisu najprej pretipkala in izjave sogovornikov zaradi lažjega razumevanja zapisala v slovenskem jeziku, pri čemer sem skušala ohraniti vrstni red besed in njihov pomen. Potem sem v zapisanih intervjujih odebelila relevantne dele besedila oziroma tiste izjave, ki so se mi zdele pomembne glede na zastavljena raziskovalna vprašanja. Izbrane izjave sem izpisala, za vsako raziskovalno vprašanje sem izbrala določeno barvo, in izjave primerno obarvala. Če je ena izjava odgovarjala na dve vprašanji, sem jo obarvala z eno barvo, na koncu pa sem dodala še barvo drugega vprašanja. Potem sem izjave razvrstila v tabele in jim pripisovala pojme (izvedla sem odprto kodiranje). Nato sem sorodne pojme združila v podkategorije in kategorije, na koncu sem opravila osno kodiranje in formulirala teorijo. Prikaz poteka analize je v prilogi.

4. REZULTATI

4.1 PODATKI O RESPONDENTIH

Vsi intervjuvanci imajo končano poklicno ali srednjo šolo. Njihovi poklici so: prometni tehnik, zidar, ključavničar in dva avtomehanika, strojna tehnika in peka. Prihajajo iz treh različnih držav, Srbije (1), Makedonije (4) in Bosne in Hercegovine (4). V Sloveniji delajo različno dolgo, eden od leta 2003, eden od leta 2004, eden od leta 2005, dva od leta 2007 in štirje od leta 2008. Sedem jih je tu neprekinjeno, dva sta prekinila delo le za krajši čas – pol leta in tri mesece. Eden izmed intervjuvanih je pred kratkim ostal brez zaposlitve. Zaposleni so na različnih področjih: gradbena mehanizacija, pekarstvo, prevoznništvo, avtoservis, pomožna dela v prevozništvu in gradbeni mehanizaciji, vzdrževanje strojev v mlinarstvu in gradbeništvo. Dva respondenta imata osebno dovoljenje z veljavnostjo enega leta, pet jih ima osebno dovoljenje z veljavnostjo treh let in dva osebno dovoljenje za nedoločen čas.

4.2 PRIČAKOVANJA DELAVCEV MIGRANTOV PRED PRIHODOM IN URESNIČITEV LE-TEH

Delavci migranti so si pred prihodom v Slovenijo ustvarili različna pričakovanja, ki se nanašajo na materialne razmere in osebna pričakovanja. Kar sedem intervjuvancev je med svojimi pričakovanji omenilo denar (*»Rekli so, da je tu veliko denarja ...«, »... da bo delo in denar.«, »Da bo več denarja.«, »... zaradi denarja ...«, »... da bi čim več delal in tako čim več zaslužil.«, »Pa zato smo prišli, da se čim več zasluži.«, »... sem pričakoval redno plačo in malo večjo kot v Bosni ...«*). Poleg denarja so si želeli tudi boljšega dela kot v svoji državi (*»V Bosni nisem našel dela, ki bi si ga želel ...«, »Ker so rekli, da je v Sloveniji boljše delat.«, »Dobrega dela ni bilo v Makedoniji.«*). Dva od intervjuvanih pa sta prišla v Slovenijo tudi zato, da bi lahko svojim otrokom omogočila šolanje (*»Sem pa moral iti zaradi otrok.«, »... zaradi otrok, da bi se lahko izšolali.«*).

Intervjuvanci so navedli tudi nekaj osebnih razlogov, zaradi katerih so prišli delat v Slovenijo. Dva sta si želela nabrati nove delovne izkušnje (*»Prišel sem samo tako, da sem probal, kako je*

delati tukaj ...«, »Pričakovanj nisem imel nič, hotel sem samo probati ...«) in nista imela nobenih posebnih pričakovanj (»Pričakovanj pa nisem imel ...«, »Sem potem čisto tako prišel ...«). Eden od sogovornikov si je želel nabrati nova znanja (»... tako da sem želel razširiti znanje.«), postati si je želel samostojen (»... normalno življenje in da se malo oddaljim od doma, da probam za sebe in da vidim, če lahko.«), zanimalo pa ga je tudi, če bo lahko preživel v našem sistemu, ki se precej razlikuje od njihovega, srbskega (»... jaz sem želel, da bi bil v tem sistemu, kar se tiče banke, zdravstva, da vidim, do kod lahko jaz kot tujec obstanem v tem sistemu in tem vsem. Tam pri nas je vse drugače, tu je bolj normalno ...«).

Pet intervjuvancev pravi, da so se njihova pričakovanja uresničila (»... so se uresničila.«, »Je boljše kot pri nas, zato smo tudi ostali.«, »Ja, vse se je uresničilo.«, »... zdaj se ni nič zgodilo, da bi jaz pričakoval pa to ni bilo tako.), dva sta v Sloveniji zelo zadovoljna (»Sem pa zadovoljen tukaj.«, »Sem zadovoljen, prezadovoljen.«), zaradi gospodarske in finančne krize pa eden od intervjuvanih pravi, da je stanje pri nas boljše kot v Makedoniji (»Je bilo boljše kot v Makedoniji in je še boljše ...«), ampak da se pozna, da ljudje nimajo denarja in da ni več toliko dela, kot ga je bilo (»Samo je prišlo do tega, da ljudje nimajo denarja. Se je dalo par let nazaj, zdaj pa ni denarja. Težko je.«, »Ko sem prišel, ni bilo tako slabo, je bilo dobro.«, »Če bi zdaj prišel v Slovenijo, ni takoj dal odpoved in šel nazaj.«).

4.3 DELOVNE RAZMERE

Odgovore na vprašanje o delovnih razmerah delavcev migrantov v Sloveniji sem razdelila na več sklopov, saj kakovost delovnega življenja sestavlja več segmentov. Z intervjuvanci sem se pogovarjala o delovnem času, prostih dnevih, letnem dopustu, varnosti in zdravju pri delu, plačilu za delo, socialnih zavarovanjih, dodatnih usposabljanjih in splošnem zadovoljstvu pri delu.

DELOVNI ČAS

Večina delavcev dela v dnevni izmenah, pri dveh pa delovno mesto (pek) zahteva nočni delovni čas, katerega trajanje je odvisno od števila naročil v določenem dnevu, običajno pa delata manj kot osem ur (»Mi vemo, kdaj pridemo na šiht, nikoli pa ne vemo, kdaj končamo. Ker je odvisno

od posla, od naročil in vsega.«, »... Ob treh zjutraj pridem iz službe. Začnem pa odvisno od posla, od naročil.«, »... ne delamo polni delovni čas ...«). Ostali delajo podnevi, delavniki pa trajajo od osem do deset ur (*»Drugače delam po 8 do 10 ur na bagru ...«, »Začnemo ob sedmih pa do treh ...«, »... ob sedmih začnemo, ob treh nehamo.«, »Delamo po deset ur ...«, »Delamo osem ur na dan.«, »Delam od osmih zjutraj do dvanajstih. Potem pa od enih do petih delamo.«*). Poleg rednega delovnega časa po potrebi opravljajo tudi nadurno delo (*»Ko se kaj pokvari, delamo tudi dolgo.«, »Če je pa kaj nujnega, da šef rabi pa ni problem ostati.«, »... včasih potrebno ostati kako uro dlje ...«*). Dva delavca pravita, da jima delodajalec nadure pretvori v proste dni (*»... grem pa zato lahko drug dan prej domov.«, »Tukaj pa če delaš več, se to pretvori v proste dneve.«*). Po Zakonu o delovnih razmerjih mora delodajalec delavcu omogočiti odmor za malico (154. člen, 1. odstavek). Vsi intervjuvanci imajo za to na voljo vsaj pol ure (*»... vmes je ena ura za malico.«, »... imamo pol ure za malico.«, »Ura je za malico ...«, »... ob desetih pa imam eno uro malico.«, »Od dvanajstih do enih imamo malico.«*), eden od njih pa nima organiziranega časa za malico. Jé, ko ima čas (*»Malico mi plačajo, jem pa ko imam čas, si vzamem nekaj.«*).

Večina delavcev ima omogočen tedenski počitek. Nekateri so prosti sobote in nedelje, drugi pa imajo prost en dan (*»Za vikende gremo pa domov.«, »Vikendi so prosti ...«, »... v nedeljo ne delamo«, »Ob petkih delamo do štirih, sobote, nedelje in praznike pa imamo prosto.«, »Med vikendom sem fraj ...«*). Dva sogovornika sta povedala, da med vikendom delata občasno, po potrebi (*»Za vikende sem fraj, včasih je pa tudi treba delat.«, »Za vikende smo fraj, če je sila, ni problem ostati.«*). Le eden od intervjuvanih je imel redko prost konec tedna (*»Redko so bili prosti vikendi.«*).

PROSTI DNEVI

Zanimalo me je tudi, če imajo proste dneve ob naših državnih praznikih in če gredo lahko domov, ko praznujejo v njihovi državi, če se čas praznikov razlikuje od naših. Sogovornik iz Makedonije je povedal, da se ne spleča hoditi domov, če je praznik sredi tedna (*»Za praznike še nisem šel domov, ker se ne spleča iti za par dni.«*), vožnja tja in nazaj namreč vzame veliko časa. Štirje pravijo, da se dogovorijo z delodajalcem, če želijo iti domov (*»... tudi če ni sila, nas pusti*

za naše praznike domov. Z njim se ni problem nič zmeniti.«, »... se da zmenit, pa to, ni problem.«, »... šef me vpraša, če želim prosto za naš božič ali če kaj drugega rabim, se lahko zmenim.«, »Za naše praznike se zmenimo, ni problema.«). Povedali so tudi, da imajo proste dni ob slovenskih državnih praznikih (»Za praznike smo fraj ...«, »Za praznike smo na naši firmi prosti.«, »Za državne praznike ne delam.«, »Za vse praznike smo prosti.«, »... praznike pa imamo prosto.«), eden pa je bil le včasih prost na praznične dni (»Za praznike je odvisno: za nekatere delamo, za nekatere ne.«).

Vsak človek potrebuje kakšen prost dan iz osebnih razlogov, bodisi zaradi kakšnih opravkov, bolezni bližnjih bodisi zaradi česa drugega. Delavci migranti se večinoma lahko dogovorijo za prost dan (»Enkrat je žena zbolela in sem mogel iti domov, pa šef ni nič kompliciral, mi je brez problema pustil in mi je dal prosto, dokler sem rabil.«, »... če kaj drugega rabim, se lahko zmenim.«, »Če sem kdaj rabil prosto, se je pa dalo zmeniti.«, »Če rabim kdaj fraj, danes povem, jutri sem fraj.«, »... in če jaz rabim kak dan se zmenimo, ni problem.«). Sogovornik, ki je samostojni podjetnik, ima bolj proste roke, saj si vzame prost dan, ko ga potrebuje, in o tem le obvesti podjetnika, za katerega dela. Ne sprašuje ga za dovoljenje, saj meni, da ne bi dobil odobrenega prostega dne (»Oni mi ne bi dali fraj, ampak jaz sem povedal da če je kaj nujno, grem takoj jutri domov, ne vprašam nikogar.«).

LETNI DOPUST

Letni dopust delavci koristijo na različne načine. Večina si ga organizira v dogovoru z delodajalcem (»Se da zmenit z njim. Na dopust grem pozimi in poleti ...«, »Dopusta imam 21 dni ... ko nucaš, se zmeniš za dopust.«, »Kakor nam odgovarja, v soglasju s šefom.«, »... z njim se da dogovoriti, vedno se dopolnujemo, dogovorimo, tako da se vsi strinjamo.«, »Dopust imam pozimi sedem dni, pa kako mi paše. Se dogovorimo.«) oziroma si dopust določijo po lastni izbiri (»Imamo dva tedna dopusta, ki si ga izberemo sami.«, »... lahko vzamem dopust, ko želim.«, »Letni dopust imam kdaj ga nucam.«). En sogovornik ga delno izkoristi, ko imajo v službi kolektivni dopust (»Druga dva tedna imamo kolektivni dopust.«). Samostojni podjetnik si dopust organizira sam, ne glede na delo (»Sam si organiziram dopust, oni imajo pa kolektivnega.«, »... ne vprašam nikogar nič, pa če je delo ali če ga ni ...«). Dogaja se tudi, to je povedal

intervjuvanec, ki se dela v gradbeništvu, da imajo delavci omogočen letni dopust le takrat, ko ni dela in si ga torej ne morejo sami izbirati (*»Ko je bilo malo posla, smo šli na dopust, sami si nismo mogli zbirati.«*).

VARNOST IN ZDRAVJE PRI DELU

Eno najpomembnejših področij kakovosti delovnega življenja je zagotovo varnost in zdravje pri delu. Vsi, razen enega intervjuvanca, imajo na delovnem mestu zagotovljeno ustrezno delovno opremo (*»Če je treba uporabiti čelado ali pa kaj drugega, imam vse na razpolago.«*, *»... je vedno vse na razpolago, čelade in vse.«*, *»Oprema je kompletna ...«*), nekateri svojega dela ne opredeljujejo kot nevarnega, ampak imajo kljub temu zagotovljeno vso potrebno opremo (*»... vsak ima svojo delovno obleko, drugače pa ni nič posebnega.«*, *»Imam delovno obleko od firme, drugo pa mi nimamo neka nevarna dela, da bi imeli nekaj posebnega.«*, *»Nič posebnega. Imamo delovno obleko, ki jo zakon določa, da jo moramo imeti.«*). Eden od intervjuvancev je poudaril, da delodajalec pri zagotavljanju varnosti in zdravja pri delu enako obravnava vse zaposlene, ne glede na državljanstvo (*»Odlično. Ni razlike med domačimi in nami ...«*). Nekateri omenjajo tudi opremo prostora in pravijo, da so povsod na delovnem mestu opozorila, namenjena varnosti, in gasilski aparati v primeru požara (*»Imamo pa vse zaščiteno, vsepovsod imamo opozorila, da je treba paziti.«*, *»Imamo opozorila na mašinah ...«*, *»... imamo gasilske aparate, drugo pa ne nucamo nič.«*). Le en, dela v gradbeništvu, je povedal, da je slabo poskrbljeno za varnost in zdravje pri delu, saj nimajo zagotovljenih niti ustreznih oblačil (*»Sem rekel, da naj da delovno obleko in čevlje, pa je prve par let dal, zdaj pa nič.«*). Dva sogovornika, eden je strojnik, drugi dela v pekarni, sta omenila, da njuno delo ne ogroža zdravja (*»Z zdravjem pa nimam problemov, tudi ne delam nč takega ...«*, *»V pekarni ni nič takega, ni problem.«*), tretji pa je pohvalil svojega delodajalca, saj skrbi za varnost in zdravje svojih zaposlenih (*»Več skrbi on za nas, kot mi sami za sebe. Vedno pravi, da ne po nepotrebnem tvegati ...«*). Gradbeništvo je, kot je splošno znano, težka panoga in pogosto se pojavljajo zdravstvene težave (*»... v gradbeništvu je normalno, da so kakšne zdravstvene težave, je težko delo.«*).

Večina delavcev se redno udeležuje usposabljanj o varnosti in zdravju pri delu (*»Hodimo tudi na predavanja vsako leto.«*, *»Predavanja in vse si pa sam organiziram in imam položeno vse«, »...*

isto smo hodili na predavanja.«, »Tu pride varnostnik in nam predava.«). Dveh delavcev delodajalec ne napotuje na usposabljanja (»Na predavanja ne hodim.«, »Na predavanja pa ne hodim o tem.«), eden pa se je predavanj udeležil le enkrat (»Imeli smo enkrat predavanje o zaščiti pri delu).

PLAČILO ZA DELO

Za delavca je plačilo za delo eden najpomembnejših segmentov kakovosti delovnega življenja, saj jih je veliko prišlo na delo v Slovenijo predvsem zaradi boljšega zaslužka. Rezultati kažejo, da delodajalci večini delavcev plačo nakazujejo. Nekaj jih je tudi poudarilo, da je plača redna in da v glavnem ne prihaja do zamud (»Plačo mi redno nakazujejo ...«, »Plačo mi nakaže na račun redno.«, »Daje redno, petnajstega v mesecu. Plača nikoli ne zamuja ...«, »Vse gre na račun, na banko.«, »Na račun, sem tako zahteval.«, »... celo plačo nam nakaže na račun ...«, »Plača je redna, meni niti en dan ni zamudila.«). Eden od vprašanih je povedal, da v kolikor se zgodi, da pride do zamude pri izplačilu plače, ga delodajalec vedno o tem prej obvesti (»... če se kdaj zgodi, da zamudijo dva, tri dni, pokličejo in se vse zmenimo, ni problem.«). Gradbenik, ki ima odprt s.p., je povedal, da vsak mesec izstavi račun (»M.T. izstavim račun ...«), vendar mu denar izplačuje na roko, kljub temu, da je zahteval, da znesek nakazuje na banko (»... sem mu rekel, da naj nakaže na banko, pa noče.«). Poleg tega pa mu plačuje neredno (»... zdaj pa zamuja po deset, dvajset dni, nima denarja.«). Delavec, ki prav tako dela na področju gradbeništva, je o plači zelo nerad govoril. Ni želel povedati, na kakšen način mu jo izplačujejo, o dodatkih ali o čemerkoli, kar je povezano s plačilom za delo. Povedal je le, da je zelo neurejeno (»Uf, to je bilo malo ... Niso te stvari urejene.«) in da se delavce zelo izkorišča (»To so stvari, ki bi se mogle uredit, ker se veliko izkorišča delavce.«). Delavci prejemajo dodatke k plači, trije pravijo, da dobijo plačilo za malico in prevoz (»Dajo mi tudi za malico in potne stroške.«, »... dobimo za prehrano in prevoz.«, »... dobimo tudi malico in prevoz.«), eden je omenil, da dobi samo stroške za malico, za prevoz pa ne, ker živi blizu delovnega mesta (»Dobimo za malico, za prevoz pa ne daje, če smo tukaj blizu ...«), trije pa poleg stroškov za prevoz in malico dobijo tudi izplačan regres za letni dopust (»Dobimo vse, malico, regres.«, »... dobimo vse, dodatke, regres in vse.«, »Dobimo vse, malico in vse.«). O višini plače sta dva povedala, da je odvisna od dela (»... če delaš veliko, je plača dobra, če delaš malo, je pa tudi malo denarja.«, »Koliko delaš, toliko dobiš.«). S plačo

so v glavnem zadovoljni (*»Plača je dobra.«*, *»Sem zadovoljen s plačo.«*, *»Je v redu, večja je kot v Makedoniji in jaz sem zadovoljen.«*, *»Zadovoljen sem. Glede na situacijo človek ne more zahtevati ne vem kaj.«*), dva sta nezadovoljna (*»Nisem zadovoljen s plačo, prenizka je bila.«*, *»Bil sem zadovoljen s plačo, ampak zdaj so potrebe večje ... Tako da nisem zadovoljen s plačo.«*), kljub nezadovoljstvu lahko eden živi normalno življenje (*»... lahko s to plačo normalno živim.«*).

PRIJAVA V SOCIALNA ZAVAROVANJA

Razen enega, ki se je v socialna zavarovanja prijavil sam (*»To sem se vse sam. Pokojninsko, zdravstveno in invalidsko je.«*), delavci ne vedo, v katera socialna zavarovanja jih je delodajalec ob sklenitvi pogodbe o zaposlitvi dolžan prijaviti (*»Ne vem, katera zavarovanja.«*, *»Ne vem.«*, *»Ne vem, v katera nas pa je prijavil.«*, *»To ne vem.«*, *»Ne vem, v katera ...«*, *»F. nas je vse prijavil, kar je treba.«*). Vedo pa, da so prijavljeni, saj so nekateri prijavo videli, hrani jo delodajalec (*»Fotokopijo prijave ima S. v pisarni, tako da vem, da sem prijavljen ...«*, *»... šefica rihta vse papirje, vse ima ona, tako da nimamo mi probleme s tem.«*, *»Imamo dostopnost, da pri njemu preverimo vse papirje ...«*), nekateri pa jo imajo pri sebi (*»Fotokopijo mi je dal.«*, *»Sem dobil fotokopijo ...«*, *»... je pa dal fotokopijo prijave.«*). Delavec s področja gradbeništva pa niti ne ve, če je sploh bil prijavljen v socialna zavarovanja. Meni, da ni bil (*»Zavarovan sem samo osnovno. Ni nas nič prijavil, ne vem.«*).

DODATNA IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA

Delodajalec naj bi svojim delavcem omogočal tudi dodatna izobraževanja in usposabljanja, vendar se jih večina ni udeležila (*»Nisem bil še na nobenem.«*, *»To pa ne.«*, *»Ne, nič.«*, *»Ne hodim.«*, *»Ne.«*). Eden je izrazil željo, da bi šel na dodatno usposabljanje (*»... bi šel delati izpit za strojnika.«*) in da mu bo delodajalec to omogočil in kril stroške (*»Je rekel, da ni problem in da bo on plačal ...«*). Med intervjuvanci je tudi eden, ki se redno udeležuje usposabljanj (*»Imamo ves čas. Če je kak novi stroj, dobimo obvestilo in pride strokovnjak in nam vse razloži in se naučimo delati z novim strojem.«*), usposabljanj pa sta se že udeležila tudi dva druga (*»Ja, to smo imeli. Dali so možnost, da se dodatno izobrazimo. Jaz sem šel za viličarista narediti.«*, *»Jaz sem*

šel v Zagreb za Peugeot ...«), vsem pa stroške krije delodajalec (»Plača pa vse firma.«, »... plačala je firma.«, »To firma pošilja in plača, mi nimamo s tem nič ...«).

ZADOVOLJSTVO Z DELOVNIMI RAZMERAMI

Z delovnimi razmerami so v glavnem zadovoljni vsi delavci (»... v glavnem je to to, kar smo se dogovorili.«, »Dobro je. Ne morem v tuji državi, da spremenim karkoli. Kar je, je. Moram sprejet.«, »Dobro je, mora se delati.« »... nisem njegov suženj ...«, »Všeč mi je, da je tukaj nek red, zakon, vsaj do nekje.«, »Dobro je. Delam to, kar rad delam. Nič ne bi spreminjal.«, »Sem zadovoljen. Delam svoj posel, ki ga delam že celo življenje ...«). Nezadovoljen z delom v Sloveniji je delavec na področju gradbeništva, ki je pred kratkim izgubil službo (»Če bi zdaj prišel v Slovenijo, bi takoj dal odpoved in šel nazaj.«). Zaradi osebnih razlogov pa je s svojim delom nezadovoljen sogovornik, ki je zaposlen v pekarni. Pravi, da je preveč čustven in da to vpliva na njegovo delo, prav tako pa izgublja veselje do dela, saj mu le-to postaja monotono (»Pa tako, ne preveč. Spremenil bi sebe. Sem zelo čustven in ko me kdo razjezi, se potem malo zgubim, tako da včasih tudi kaj pozabim.«, »Včasih sem imel tudi več veselja za delat, zdaj mi je tako monotono. Še vedno rad delam, ampak včasih mi je malo težko iti v službo, ne da se mi delati.«).

4.4 BIVALNE RAZMERE

BIVALIŠČE

Večina intervjuvanih živi v hiši oziroma stanovanju (»... imamo na razpolago celo hišo«, »To je hiša.«, »Z ženo imava hišo v najemu.«, »... jaz imam garsonjero.«, »Imam dvosobno stanovanje. Sem v bloku.«) in le eden v gostišču (»Pa sem šel v gostišče. To je zrihtala firma.«). Glede na opise bivališč, ima večina zagotovljene vse potrebne prostore – kuhinjo, kopalnico, spalne prostore (»... so tri sobe, kuhinja in dve kopalnici«, »Je skupna dnevna soba, kuhinja in dve kopalnici.«, »Imam kuhinjo, kopalnico, vse imam.«, »Imam kuhinjo, sobo in kopalnico in to je vse.«, »Dnevno sobo delimo z več osebami.«). Glede kopalnice je eden povedal, da imajo eno kopalnico trije stanovalci skupaj (»Kopalnico imamo mi trije skupaj, ki smo skupaj v sobi.«), eden pa je rekel, da je kopalnica zelo slaba in samo ena (»Mah, kopalnica je ena, slabo je.«). O

velikosti nisem dobila veliko podatkov. Gospod, ki ima hišo v najemu, je povedal, da meri približno 100 m² (*»Veliko je približno 100m².«*), drugi pa je povedal, da so prostori zelo majhni (*»... ni tako urejeno, so sobice male.«*).

SOSTANOVALCI

Trije intervjuvanci živijo sami, nimajo sostanovalcev (*»Jaz sem sam v sobi, v drugih dveh sta po dva. Je pa zdaj tako, da sem čisto sam, ker ni nobenega tukaj.«*, *»Gazda je zgoraj, jaz sem spodaj.«*, *»Sem sam, nočem sostanovalca. Tako smo zmenjeni, sem jim povedal.«*), ostali imajo do 4 sostanovalce (*»Zdaj smo štirje v stanovanju, ko sem prišel, nas je bilo pa več.«*, *»To je mala sobica, neurejena, po dva, trije smo v sobi.«*, *»Stanujemo jaz in še en kolega.«*). Eden od intervjuvanih živi sam z ženo v hiši (*»Z ženo imava hišo v najemu.«*). Z menoj so delili tudi nekaj izkušenj iz preteklosti, ko so živeli v zelo slabih razmerah (*»... sem pa živel v sobi, kjer nas je bilo notri po 11, 12 ljudi.«*, *»Na začetku sem obiral jabolka, živeli smo v groznih pogojih. V barakah po šestdeset ljudi ...«*).

STROŠKI Z BIVALIŠČEM

Večina plačuje za bivališče najemnino in stroške, nekateri v celoti (*»Plačamo vsak 130€.«*, *»Voda, elektrika, grejeva se na drva in najemnina.«*, *»... trgajo mi vsak mesec.«*, *»Plačamo najemnino za stanovanje in stroške.«*), nekateri delno, saj drug del plača delodajalec (*»Plačujemo del stroškov, del pa firma.«*), eden plača le položnice, najemnine pa ne, ker vzdržuje hišo, v kateri nihče ne biva in s tem pomaga lastnikom (*»Položnice plačam. Nimam veliko stroškov, ker smo se zmenili, da vzdržujem.«*). Trije nimajo nobenih stroškov za bivališče. Enemu stroške krije delodajalec (*»Nobenih stroškov nimam, mi plača vse firma.«*), drugi ima bivanje zastonj, saj v zameno za bivališče pomaga lastnikom (*»Nič ne plačam. Jima pomagam, oni mi pa dajo stanovanje.«*), tretji pa živi v stanovanju, ki je last podjetja (*»Nobenih stroškov ... Stanovanje imam od firme.«*).

ZADOVOLJSTVO Z BIVALIŠČEM

Večina jih je z bivališčem zadovoljnih (*»Zaenkrat je dobro.«*, *»Sem zadovoljen ...«*, *»Za zdaj sem zadovoljen.«*, *»Sem zadovoljen, kaj bi spreminjal, ne bi nič spreminjal.«*), eden poudarja, da je

bil vedno skromen in da bi bil zadovoljen tudi, če bi imel le sobo (*»Nikoli nisem bil zahteven. Daj mi sobo in bom zadovoljen.«*). Prav tako pa k zadovoljstvu pripomore bližina službe (*»Zaenkrat ne bi nič spreminjal. Dobro je, ker sem blizu službe.«*), čeprav si sogovornik po drugi strani želi malo bolj urejene hiše, česar pa mu finančni položaj trenutno ne dopušča (*Dobro je. Lahko bi bilo bolje, vendar se trudiva po najboljših močeh ...«*).

TEŽAVE

Delavci migranti pri bivanju v Sloveniji naletijo tudi na nekatere težave. Eden od intervjuvancev mi je povedal, da nimajo možnosti izbire sob v hiši, v kateri živijo (*»... smo prišli v to sobo in je ne moremo zamenjati.«*), bi si pa to želel, saj se v njihovi sobi pojavlja vlaga (*»V naši sobi se pojavlja vlaga pozimi, pa to.«*), prav tako je temperatura neprimerna glede na letne čase (*»Soba je pozimi hladna, poleti vroča ...«*), težave s temperaturo v hiši ima še en sogovornik (*»... tukaj me ni par dni in je zelo mrzlo, ko pridem nazaj, ker si sam kurim. Poleti je dobro, za zimo pa ni.«*). Največje težave z bivališčem ima intervjuvanec, ki je bil zaposlen v gradbeništvu, a je pred kratkim ostal brez zaposlitve. Zaradi finančne stiske, v kateri se je znašel, se je moral izseliti iz stanovanja, ki ga je imel v najemu (*»Dokler je bilo za delati dovolj, sem imel stanovanje v najemu, zdaj pa ni denarja in ga ne morem plačevati.«*), zato se je preselil v gostišče, v katerem bivanje za delavce organizira podjetje, v katerem je bil zaposlen. Tam se sooča z mnogimi, zanj nesprejemljivimi, situacijami. Pogosto se morajo ponoči zbujati, saj prihajajo policisti in preverjajo veljavnost delovnih dovoljenj (*»Pa imamo probleme s policijo. Pridejo ob petih zjutraj, nas budijo in pregledujejo, če imamo dovoljenje.«*), zato je zelo nezadovoljen (*»To so nedopustne stvari, ni nič zasebnosti.«*). V bivalnih prostorih imajo tudi ščurke (*»Ne moremo ljudje živeti tam, ko pa so ščurki notri.«*). Moti ga, ker ni nobenega nadzora (*»Mogla bi priti inšpekcija, pa pogledati, ker ne moremo v takem živeti.«*).

Pri enem sogovorniku je izstopala pogostost selitev, saj od leta 2008, ko je prišel v Slovenijo, zamenjal kar nekaj bivališč, v kratkem pa se mu obeta še ena selitev (*»... v onih barakah, veš. Pa sem bil v Čatežu, pa v Krškem, pa v Brežicah. Tukaj so mi ponudili, da vzdržujem, marca gremo pa tam v stanovanje.«*, *»Tukaj sem samo začasno, drugače je pa dobro. Sem bil že vsepovsod, malo tu, malo tam, vse začasno.«*).

4.5 ODNOSI S SODELAVCI IN NADREJENIMI

Delavci migranti, s katerimi sem se pogovarjala, so v glavnem v dobrih odnosih tako s sodelavci kot tudi z nadrejenimi. Večina se s sodelavci in nadrejenimi na delovnem mestu dobro razume (*»Dobro, z nobenim nimam kaj.«*, *»V dobrih odnosih smo z vsemi, ni problemov.«*, *»Smo v dobrih, odličnih odnosih.«* *»Meni je dobro. Sem edini Makedonec, edini tujec v firmi.«*, *»V dobrih odnosih smo, smo se razumeli ...«*, *»... se zelo dobro razumemo med sabo.«*) in le eden omenja občasne spore s sodelavci (*»Odvisno od dneva, vsak dan je drugačen ... ne teče vedno vse gladko, pride tudi do težkih tonov.«*). Skoraj vsi se tudi v prostem času družijo s sodelavci, saj se med seboj dobro razumejo (*»So sami dobri, se družimo tudi izven delovnega časa.«*, *»... privatno, vsaka čast, se spoštujemo, se ne vtikamo drug v drugega.«*). Večina jih gre s sodelavci kdaj na pijačo (*»... se dobro razumemo in gremo skupaj na pijačo.«*, *»Na pijačo gremo med službo ali pa po službi ...«*, *»Gremo kdaj na pijačo pa to.«*, *»... pijača po službi je bila obvezna.«*), nekateri se skupaj zabavajo (*»... včasih grem malo ven s sodelavci.«*, *»Ob sobotah se redno družimo, si organiziramo fešto.«*), eden pa je povedal, da so šli sodelavci že večkrat na izlet v Bosno (*»Sodelavci so šli že večkrat z menoj skupaj dol v Bosno ...«*). Eden pravi, da prihaja do rednih sporov z enim od nadrejenih (*»M. je dober, se da z njim vse zmenit, S. pa je za znoret, se ne razumem z njim.«*). Dva se tudi v prostem času kdaj družita z delodajalcem (*»Tudi s šefom se dobro razumeva in greva kdaj na pijačo, včasih pa me tudi povabi na kosilo ali pa na kako fešto.«*, *»Organiziral nam je splavarjenje po Krki, to je fenomenalno z njegove strani.«*)

4.6 VKLJUČENOST V SLOVENSKO DRUŽBO

Nihče od sogovornikov se ni udeležil programov integracije, ki so tujcem na voljo v Sloveniji (*»Ne«*, *»Za zdaj ne«*, *»Nisem«*, *»Ne, za zdaj ne.«*, *»Ne.«*). Kljub temu pa jim vključevanje v slovensko družbo ni predstavljalo velikih težav.

JEZIK

Eden glavnih dejavnikov vključevanja v družbo je jezik. Težave z razumevanjem jezika je omenil le eden od sogovornikov (*»Na začetku, ko sem prišel, je bilo težko, ker nisem razumel slovenščine.«*), vendar so se mu ostali prilagodili in govorili hrvaški jezik, ki mu je bliže (*»Ko pa*

še nisem znal, so pa govorili hrvaško, makedonsko ne znajo, da sem lažje razumel.», »Šef se še zdaj včasih pogovarja z mano po hrvaško.«). Vsi ostali so povedali, da niso imeli večjih težav z razumevanjem, saj je slovenščina podobna njihovim maternim jezikom (*»... tukaj ni veliko razlike, ni bilo tako težko.«, »Že na začetku sem veliko razumel.«, »Je nekaj podobnih besed in sem se hitro navadil na jezik.«, »... jezik se razume, ni bilo tako težko.«, »Za mene ni bilo problemov. Ne vem, veliko besed je podobnih.«).* Večini od njih so se prilagajali drugi (*»So se prilagodili tako, da so govorili hrvaški jezik, tako da je šlo.«, »So se oni prilagodili meni. Pa sem se jaz učil.«, »... jaz se nisem mogel, ker nisem znal govoriti slovensko.«).* Intervjuvanci so omenjali tudi obojestransko prilagajanje (*»Se prilagajamo en drugemu.«, »Govorimo vse, hrvaško, bosansko, srbsko, slovensko. Važno, da se razumemo.«, »Drugače razumem, šef malo slovensko, jaz malo bosansko pa se razumemo.«).* Le eden je omenil, da se je prilagajal le on, saj se vedno pogovarjajo z njim slovensko (*»Ves čas pa se pogovarjajo slovensko z mano.«).* Pri izražanju v slovenščini imajo v glavnem težave s slovnico, z nepravilnim izražanjem (*»Ne izražam se pravilno, ampak se da.«, »... govorim slovensko, se pa ne morem pogovarjati kot Slovenec.«, »Razumem vse, trudim se govoriti, ampak ne gre vse pravilno.«).* enemu je pa težko govoriti slovensko, najprej mora razmisliti, kaj bo rekel (*»... ne znam tako dobro slovensko, da bi kar tako govoril.«).* Pri učenju jezika so bili nekateri tudi precej samoiniciativni, saj so brali, gledali televizijo in pozorno opazovali ljudi, ko so govorili slovensko (*»... sem bral revije, gledal televizijo.«, »Na začetku mi je bilo neprijetno, ker sem ljudem gledal v usta. Hotel sem si zapomniti mimiko in vse, pa so mislili, da sem nevljuden, ko tako buljim.«).*

Eden od intervjuvanih je povedal, da je pomembno, da zna govoriti slovensko, saj je potrebno iti kdaj tudi po kakšnih opravkih, kjer je dobrodošlo, da govori slovenski jezik (*»Če na primer moram na upravno enoto, moram nekaj znati govoriti.«).* drugi pa se je že tako navadil na jezik, da že raje posluša slovensko glasbo kot svojo domačo (*»... raje slovenske pesmi poslušam kot makedonske, ker sem več tukaj kot dol.«).*

SOCIALNA MREŽA

Intervjuvanci imajo različno oblikovane socialne mreže. Nekateri so precej vpeti v slovensko družbo (*»... včasih grem tudi malo ven s sodelavci.«, »Tukaj imam poznanstev veliko. Zdej v*

Makedoniji so me pozabili, več družbe imam tukaj.», »Jaz sem tu nov, sem šele štiri leta tukaj, pa imam družbo.«), eden od sogovornikov je povedal, da je zelo zadovoljen s prijatelji v Sloveniji, saj so mu vedno na razpolago, če jih potrebuje (*»... vedno se nekdo najde, ko koga rabim. Lačen nisem, denarja nisem zaslužil, ljudje pa mi pomagajo.«*), nekateri imajo mešano družbo (*»Ob sobotah pride bratranec, sosedje, malo se družimo tudi s sodelavci iz službe. Gremo na pijačo.«*, *»... če ne grem v Bosno, imam tukaj družbo in se ob sobotah družimo. Se dobimo pri enem ali drugem in tako. Vsaki vikend se nekaj speče in se malo družimo.«*), le eden od intervjuvanih omenja zgolj družbo svojih sodržavljanov (*»... čez teden pa gremo malo na kavo pa tako s sodelavci in prijatelji iz Bosne.«*). Pogledala sem, če se morda pojavljajo razlike v socialnih mrežah med tistimi, ki so v Sloveniji dlje časa (pet let ali več) in tistimi, ki so tu krajši čas, in nisem opazila nobenih pomembnih razlik.

DOŽIVLJANJE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Dobila sem tudi nekaj odgovorov, ki se nanašajo na doživljanje življenja v Sloveniji. Intervjuvanci so izpostavili različne stvari. Trije so govorili o tem, kako doživljajo domačine. Njihov vtis je pozitiven (*»Ljudje so ... presenečen sem. Dobri so.«*), izpostavijo pa tudi, da je v življenju pomembno vzajemno spoštovanje (*»... če delaš pošteno, ne boš imel problemov, enostavno te bodo cenili, sosedje, gazda, vsi.«*, *»... če ti ne spoštuješ človeka, ne moreš pričakovati, da bodo tebe spoštovali.«*). Sogovornik, ki prihaja iz Srbije, se zelo težko prilagaja našemu tempu življenja, saj je zanj prehiter (*»... tukaj je življenje prehitro za nas. Tukaj se hiti, samo daj, daj, daj ... tudi po štirih letih se še nisem navadil na tempo.«*), mu pa omogoča osebno rast, saj se mora, če hoče biti v toku z našim načinom, spremeniti (*»Sam sebe sem pomaknil naprej, tempo me je nateral, da sem nekaj naredil, ker me ne bodo drugi vleкли za rokav in mi vse nudili.«*). Kot pravi drug sogovornik, se je potrebno asimilirati v državi, v kateri delaš in živiš (*»Pa človek se mora prilagoditi državi, v katero pride, ne moreš ti po svoje.«*).

Poleg težav s tempom življenja prejšnjemu sogovorniku delajo težave tudi strogi slovenski zakoni, saj zaradi njih ni tako sproščen, kot bi želel biti, saj ves čas razmišlja, kaj lahko dela in česa ne sme (*»Vedno si pod neko napetostjo, joj, da ne naredim tega, da ne naredim tistega, da*

me ne bodo vrgli ven, pa kaj jaz vem. Drugače spoštujem zakone.», »... me malo moti, nisem tako sproščen.«).

Dva intervjuvanca sta izpostavila, da se pri nas počutita domače (*»Ne počutim se kot tujec.«, »Nimam težav s tem, da bi mi govorili, kaj tu delam, pa to. Se domače počutim, še nisem opazil, da bi me kdo čudno gledal.«*).

Pri intervjuju z enim od intervjuvancev je prisostvovala tudi njegova žena, ki je na koncu opisala svoje doživljanje Slovencev. Ker pa se opis nanaša na diskriminacijo, bo priložen poglavju o kršitvah, s katerimi se migranti soočajo.

4.7 KRŠITVE NA PODROČJU ZAPOSLOVANJA IN OSEBNIH PRAVIC

Ugotovila sem, da se pri osebah, s katerimi sem opravila intervjuje, pojavljajo kršitve v zvezi z zagotavljanjem varnosti in zdravja pri delu, z delovnim časom, prijavo v socialna zavarovanja, plačilom za delo, dopustom in bivalnimi razmerami. Zaznala sem tudi psihično nasilje, diskriminacijo in druge oblike kršitev.

Pet intervjuvancev ocenjuje, da še niso bili žrtve kršitev pravic (*»Do zdaj je bilo vse v redu.«, »Ne.«, »Ne. Še nisem.«*), sem pa med njihovimi odgovori zaznala tudi kakšno kršitev. Dva se ne udeležujeta usposabljanj o varnosti in zdravju pri delu (*»Na predavanja ne hodim.«, »Na predavanja pa ne hodim o tem.«*), vendar tega nista označila za kršitev. Med njimi je tudi intervjuvanec, čigar žena je govorila o diskriminaciji.

VARNOST IN ZDRAVJE PRI DELU

Poleg zgoraj omenjenih intervjuvancev je še eden takšen, ki se usposabljanj o varnosti in zdravju pri delu ne udeležuje redno (*»Imeli smo enkrat predavanje o zaščiti pri delu.«*), eden pa nima zagotovljene ustrezne zaščitne opreme (*»Sem rekel, da naj da delovno obleko in čevlje, pa je prve par let dal, zdaj pa nič.«*).

DELOVNI ČAS

Kar se tiče delovnega časa, prihaja do kršitev v zvezi z nadurami. Intervjuvanec je povedal, da je v prejšnji službi delal veliko več, kot je dobil plačano (*»... pa se je preveč delalo in bilo malo denarja. Smo delali po 300 ur na mesec.«*). Med delovnim časom eden nima zagotovljenega odmora za malico (*»Malico mi plačajo, jem pa ko imam čas, si vzamem nekaj.«*), eden pa je imel to izkušnjo v preteklosti (*»Potem sem na začetku delal pri M.C. Tam je bilo, kako da rečem ... slabo. Vsak dan sendvič, četrť kile kruha in deset dag salame in delaj cel dan.«*). Slednji mora delati ne glede na vremenske razmere, zdravje in podobno (*»Ni važno, če si bolan, če dež pada, moraš delat.«*)

PRIJAVA V SOCIALNA ZAVAROVANJA

V socialna zavarovanja so v glavnem prijavljeni, o nasprotni izkušnji sta govorila le dva intervjuvanca. Zgodba enega se je navezovala na prejšnjo zaposlitev (*»Lahko da nismo bili niti prijavljeni pa to, veš kaj.«*), zgodba drugega pa na zaposlitev, ki jo je ravnokar izgubil (*»Zavarovan sem samo osnovno. Ni nas nič prijavil, ne vem.«*).

PLAČILO ZA DELO

Več kršitev se pojavlja v zvezi s plačilom za opravljeno delo. Dva delavca imata izkušnjo z izplačevanjem plačila za delo »na roko«, eden v preteklosti (*»... v Ljubljani smo delali veliko, dal je denar na roke.«*), drugemu se to še dogaja (*»... sem mu rekel, da naj nakaže na banko, pa noče.«*), poleg tega se pri slednjem redno dogaja, da dobiva plačilo z zamudo (*»... zdaj pa zamuja po deset, dvajset dni, nima denarja.«*). Preden je odprl s.p., je delal pri podjetniku, ki mu je vsaki mesec trgal od plače za stroške, vendar pa ni bil seznanjen, za katere (*»... potem je prvi mesec odbil stroške za papirje in ne vem kakšne stroške še. Dobil sem samo 200€, drugi mesec 500€, tretju mesec 450€.«*). Delavci se soočajo tudi s kršitvami v zvezi s plačilom za delo, o katerih niso želeli govoriti. Gospod, s katerim sem se pogovarjala, je rekel samo, da je zelo neurejeno (*»Uf, to je bilo malo ... Niso te stvari urejene.«*) in da se preveč izkorišča delavce (*»To so stvari, ki bi se mogle uredit, ker se preveč izkorišča delavce.«*). Tretji je doživel neenako obravnavanje s

strani delodajalca. Pred časom je le-ta dvignil plače delavcem, ampak samo Slovencem, tujcem ne (*»... so se plače dvignile za petdeset evrov. On je vsem Slovencem dvignil, a nam trem ne.«*).

LETNI DOPUST

Glede letnega dopusta nisem zaznala večjih kršitev, razen pri samostojnemu podjetniku, ko mu podjetnik, za katerega dela, skuša na nek način preprečiti koriščenje dopusta (*»Oni pa začnejo, zakaj grem domov.«*), ker pa se za dopust kljub temu odloči, mu zagrozijo v zvezi s plačilom za delo (*»S. pa takoj, da ne bo denarja, ne bo denarja.«*). Isti delavec se na delovnem mestu sooča s še eno obliko psihičnega nasilja, saj velikokrat doživi, da se njegovo delo podcenjuje (*»... delaš in pride on pa pravi, da ni dobro, čeprav vem, da je dobro narejeno. Pa začne kričati.«*).

BIVALNE RAZMERE

S kršitvami pri bivalnih razmerah se sooča manj kot polovica intervjuvanih. Dva sta povedala, da sta imela v preteklosti izkušnjo sobivanja s preveč sostanovalci (*»... sem pa živel v sobi, kjer nas je bilo notri po 11, 12 ljudi.«*, *»Na začetku sem obiral jabolka, živeli smo v groznih pogojih. V barakah po šestdeset ljudi ...«*). Dva se soočata z zdravju neprimernim bivališčem, saj se v prostoru pojavljajo ščurki (*»Ne moremo živeti tam, ko pa so ščurki notri.«*), vlaga (*»V naši sobi se pojavlja vlaga pozimi, pa to.«*), prav tako so v prostoru neprimerne temperature glede na letne čase (*»Soba je pozimi hladna, poleti vroča ...«*). Eden od njiju, tisti, ki živi v gostišču, ima tudi težave z nenehnimi prihodi policije, ki preverja dokumente, ne glede na čas (*»Pa imamo probleme s policijo. Pridejo ob petih zjutraj, nas budijo in pregledujejo, če imamo dovoljenje.«*, *»To so nedopustne stvari, ni nič zasebnosti.«*).

DISKRIMINACIJA IN DRUGE KRŠITVE

Kot kršitev svojih pravic eden od sogovornikov razume tudi kaznovanje s strani policije, ko so ga kaznovali, ker je vozil z vozniškim dovoljenjem, ki ga je pridobil v Nemčiji (*»Ja. Policaji. Imel sem nemško vozniško dovoljenje, tam sem ga položil, pa so rekli, da ne velja.«*). Poiskal je pravno pomoč (*»Sem šel k odvetniku ...«*) in bil z njo zadovoljen (*»Sem bil zadovoljen z njim, mi je pomagal.«*).

Delavci migranti se v Sloveniji soočajo tudi z diskriminacijo. Žena enega intervjuvanca je omenila predsodke, s katerimi se sooča. Doživlja sovražni odnos (*»... moti me, da nas obravnavajo kot cigane. Ampak mi smo isti, ista nacija, ista vera ... a kličejo nas čefurji.«*), ljudje ji dajejo občutek manjvrednosti (*»Ne vem, zakaj nas imajo Slovenci za manj vredne. Pa večina je tako.«*). Neenako obravnavanje na podlagi državljanstva je doživel eden od intervjuvancev na delovnem mestu, ko je delodajalec dvignil plače vsem delavcem, razen tujcem (*»Ni problem v tistih petdesetih evrih, ampak ne vem, zakaj nas razlikujejo od Slovencev.«*).

4.8 POMOČ DELAVCEM MIGRANTOM

Nihče od intervjuvanih še ni izkoristil nobene od oblik pomoči, ki so tujcem na voljo v Sloveniji, saj z možnostmi, na koga se v stiski lahko obrnejo, niso niti seznanjeni (*»Ne poznam.«*, *»«Nismo ravno poučeni o tem.«*, *»Ne poznam nič.«*, *»Ne vem, Nisem nič rabil.«*, *»Ne vem, nisem še nič iskal.«*).

Le eden od vprašanih je poiskal pomoč, ko jo je rabil. Ko je imel težave s policisti, je za pomoč prosil odvetnika (*»Sem šel k odvetniku ...«*) in kot pravi, je bil s pomočjo zadovoljen (*»Sem bil zadovoljen z njim, mi je pomagal.«*).

4.9 STIKI Z DRUŽINAMI IN ODHODI DOMOV

Delavci migranti imajo na voljo več načinov, kako lahko ohranjajo stike z družinami. Slišijo se preko telefona ali pa za komunikacijo uporabijo internet (Facebook, Skype). Večina intervjuvanih uporablja obe možnosti (*»Slišimo se po mobitelu. Ko sem delal na terenu, sem imel tam internet in smo se slišali preko Skypa.«*, *»Po telefonu pa internetu – Skype, Facebook in vse to.«*, *»Slišimo se po telefonu, preko Skypa.«*, *»Preko interneta, telefona.«*, *»Po telefonu, vsaki dan. Pa internet, normalno. Po Facebooku, preko Skypa. So kamere in vse to, se vidimo, kot da smo skupaj.«*). En intervjuvanec se s svojo družino sliši le preko telefona (*»Slišimo se po mobitelu.«*), eden pa uporablja za ohranjanje stikov le internet, saj je telefon drag (*»Telefon je drag.«*). Z ženo imata težave z naročnino na internet, saj je ne moreta skleniti, dokler mož nima osebnega delovnega dovoljenja za nedoločen čas (*»Problem je pa z internetom. Dokler ne dobiš*

stalne vize, ne moreš skleniti naročnine za internet, tako da sva si morala preko USB ključka zrihtati internet. Do zdaj nama je najtežja stvar to, zaradi otrok.«).

Domov najpogosteje odhajajo državljani Bosne in Hercegovine. V Sloveniji so med tednom, vikende pa preživijo doma, domov gredo tudi na dopust (*»Vsaki vikend smo doma v Bosni. Dopusta imam pa 21 dni in grem tudi domov.«*, *»Vsak vikend pa dopust.«*, *»Vsak vikend in za praznike grem domov. In na dopust ...«*). Večina državljanov Makedonije gre domov dvakrat letno (*»Dvakrat sigurno ...«*, *»Grev dvakrat na leto ...«*, *»Dvakrat na leto.«*), eden pa večkrat (*»Grem štirikrat.«*). Domov hodijo v času dopusta (*»Grem pa tudi na dopust ...«*, *»In na dopust ...«*, *»Grem še za dopust domov.«*), pa tudi za praznike (*»Obvezno za božič in veliko noč ...«*). Nekateri bi šli domov pogosteje, ampak nimajo vedno dovolj denarja (*»Odvisno od denarja«*).

Domov odhajajo za različno dolgo. Tisti, ki ne gredo domov ob koncih tedna, gredo poleg dopusta občasno tudi za nekaj dni (*»Včasih pa tudi vmes za krajši čas.«*, *»... zrihtam tako, da sem doma za vikend in potem podaljšam do praznika, pa zraven dam še kak dan dopusta.«*). Na dopust gredo večinoma za dva do tri tedne (*»... po dva tedna.«*, *»... odvisno, koliko imam dopusta, poleti za dva tedna, pozimi malo manj.«*, *»Odvisno od dopusta, po teden, dva.«*).

5. RAZPRAVA

V Slovenijo, med državami bivše Jugoslavije gospodarsko najbolj razvito državo v zadnjih desetletjih, množično prihajajo državljani ostalih republik. Kot pravi Malačič (2006, v Dolinar, 2011: 5), si migranti v splošnem prizadevajo za boljše materialne, življenjske razmere, za blaginjo zase in za svojo družino in zato zapuščajo domače izvorno okolje. Usmerjeni so v regije z boljšimi ekonomskimi možnostmi. Z enakimi pričakovanji so prišli v Slovenijo tudi intervjuvanci, saj so v večini pričakovali boljše materialne razmere, torej dostojno delo in boljši zaslužek, s katerimi bi si omogočili lažje življenje in otrokom omogočili šolanje. Nekateri si želijo le novih izkušenj in novih znanj, ki jih lahko pridobijo z delom v tujini. Pričakovanja delavcev migrantov, ki so si jih ustvarili pred prihodom, so se pri nekaterih uresničila, pri drugih pa ne. Vzrok je finančna in gospodarska kriza, saj se pozna, da ljudje nimajo denarja in da ni več toliko dela, kot ga je bilo včasih.

Tujec mora, preden se zaposli v Republiki Sloveniji, pridobiti dovoljenje za prebivanje in dovoljenje za delo, šele potem lahko sklene pogodbo o zaposlitvi. Do vstopa na trg dela so torej obravnavani drugače kot domači delavci, potrebno pa je poudariti, da ko delavec migrant vstopi na trg dela, ko se torej zaposli, postane popolnoma izenačen z domačimi delavci. Pripadajo mu enake pravice iz delovnega razmerja, upravičen je do redne plače, dodatka za prehrano in prevoz, regresa, letnega dopusta, prostih dni, zagotovljena mu mora biti varnost pri delu in možnost dodatnih usposabljanj. Vse te pravice so zakonsko določene, vendar v praksi prihaja do mnogih kršitev le-teh, saj tujci veljajo za poceni delovno silo, ki je pripravljena sprejeti težke delovne pogoje, različne oblike izkoriščanja in kršitev svojih pravic. V moji raziskavi se je pokazalo, da delovne razmere vseh delavcev migrantov le niso tako slabe in da večina delodajalcev tujcem v glavnem zagotavlja pravice iz delovnega razmerja. Večina ima 8-10 urni delovnik. Poleg rednega delovnega časa nekateri po potrebi opravljajo tudi nadurno delo, ki jim ga delodajalec pretvori v proste dni. Po Zakonu o delovnih razmerjih mora delodajalec delavcu zagotoviti vsaj pol urni odmor med delovnim časom (154. člen, 1. odstavek) in v glavnem je intervjuvancem ta odmor omogočen. Le v enem primeru delavec nima organiziranega odmora za malico. Večini delavcev je omogočen tedenski počitek, nekateri so prosti ob petkih in sobotah, nekateri pa imajo

prost en dan. Le enemu od sogovornikov, ki je delal v gradbeništvu, je bil tedenski počitek omogočen le občasno.

Po Zakonu o delovnih razmerjih ima vsak delavec pravico do letnega dopusta in odsotnosti z dela zaradi osebnih okoliščin. Vsi intervjuvanci so povedali, da imajo omogočen letni dopust, vendar pa nimajo vsi možnosti, da si sami izberejo čas, ko bi ga koristili. Pri nekaterih imajo organiziran kolektivni dopust, eden pa je povedal, da je šel lahko na dopust takrat, ko ni bilo dela. Ostali si organizirajo dopust v dogovoru z delodajalcem. Vsi intervjuvani so povedali, da jim delodajalec omogoči proste dni, če jih potrebujejo iz kakršnih koli osebnih razlogov. O težavah pri tem je govoril le eden, ki je samostojni podjetnik, in dela za drugega podjetnika. Povedal je, da bi mu najraje preprečili odhod domov, ampak se on ne ozira na to, kljub temu da ima potem težave, saj mu grozijo, da ne bo dobil plačila za delo.

Za delavce migrante je plačilo za delo zelo pomembno, saj jih je večina v Slovenijo prišla ravno zaradi želje po boljšem zaslužku. Strinjam se s Kresal (2003: 103), ki pravi da je »v okviru varstva plače v ospredju zahteva, da delavec dejansko prejme svojo plačo, do katere ima pravico. Delavec mora svojo plačo prejeti pravilno, pravočasno, v celoti, tako da lahko svobodno razpolaga z njo in jo uporabi za preživljanje sebe in svoje družine. Pri tem gre za obravnavo predvsem vseh tistih norm, ki so usmerjenje v izplačilo plače, v izpolnitev delodajalčeve obveznosti plačila«.

Lukič pravi, da je zlasti v gradbeništvu zelo pogosto izplačevanje plač »na roke«. Delodajalci tako delavcem ne izdajajo pisnega obračuna plače niti ne plačujejo prispevkov za socialno varnost in davkov. Prav tako je pogosto izplačevanje plač z zamudo, saj nekateri delodajalci delavcem migrantom ne izplačujejo plač tudi po več mesecev (2010: 3). Kršitve pri plačilu za delo so se v največji meri pokazale pri dveh intervjuvancih, ki delata na področju gradbenišтва. Prvi o plači pravzaprav sploh ni hotel govoriti, povedal je le, da je to področje zelo neurejeno in da se delavce zelo izkorišča. Drugi je samostojni podjetnik, ki dela le za enega podjetnika, in ima zadnje čase veliko težav s plačevanjem računov. Za opravljeno delo dobi denar »na roko«, kljub temu da tega noče, prav tako pa prihaja do zamud pri plačevanju.

Ostali intervjuvanci imajo v glavnem redne plače, ki jim jih delodajalec skupaj z dodatki nakaže na račun. Vsi dobijo dodatek za malico, za prevoz pa tisti, ki se morajo na delo voziti, regresa ne dobijo vsi. Višina plače je pri večini odvisna od števila opravljenih ur.

Zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu je zelo pomembno področje kakovosti delovnega življenja. Glede na to, da se delavci migranti najpogosteje zaposlujejo v težkih in nevarnih panogah, je zagotavljanje njihove varnosti zelo pomembno, kljub temu pa na tem področju prihaja do mnogih kršitev. Sogovorniki, s katerimi sem govorila, imajo v večini zagotovljeno vso varnostno opremo. Le eden, ki dela v gradbeništvu, je povedal, da nima zagotovljene zaščitne opreme pri delu in da je za varnost slabo poskrbljeno. Naj tu opozorim na to, da sem v svojem vzorcu zajela intervjuvance iz različnih panog, tudi takšnih, katerih delo v osnovi ni nevarno, npr.: pek, avtomehanik, strojnik. Morda je to razlog, da sem dobila takšne rezultate. Če bi opravljala intervjuje na primer le z gradbeniki, bi verjetno dobila drugačne odgovore.

Pokazalo se je to, kot pravi Lukič (2010: 6), delodajalci razumejo zagotovitev varnosti in zdravja pri delu svojih zaposlenih le kot zbiranje predpisanih papirjev in potrdil, saj so med intervjuvanci tudi takšni, ki se predpisanih usposabljanj ne udeležujejo.

Delodajalec naj bi svojim delavcem omogočal tudi dodatna izobraževanja in usposabljanja, vendar se jih večina ni udeležila. Med intervjuvanci je eden, ki se redno udeležuje usposabljanj, usposabljanj sta se že udeležila tudi dva druga, vsem pa stroške krije delodajalec.

Jezikovne spretnosti so pomembne pri tem, kako so delavci migranti obravnavani na delovnem mestu. Različne evropske študije kažejo, da preden jih sodelavci in nadrejeni obravnavajo enako kot ostale, pogosto pričakujejo, da dobro govorijo lokalni jezik. Prav tako študije kažejo, da so delavci migranti prepričani, da njihove jezikovne spretnosti ne vplivajo na njihovo delo tako močno, kot to mislijo njihovi sodelavci (Irastorza, Rial González, 2007: 23). V raziskavi sem ugotovila, da delavcem migrantom jezikovne razlike v glavnem ne predstavljajo večjih težav, ne vem pa, kako doživljajo razlike njihovi sodelavci in nadrejeni.

Z delovnimi razmerami so v glavnem zadovoljni vsi delavci. Izstopata intervjuvanca, ki delata na področju gradbeništva, saj s trenutnimi razmerami v Sloveniji nista najbolj zadovoljna.

V zadnjih letih je v ospredju problematika nastanitve delavcev migrantov, saj na tem področju prihaja do pogostih kršitev.

Večina jih živi v stanovanju ali hiši, tisti, pri katerem se pojavlja največ kršitev, pa živi v gostišču, kjer so v glavnem nastanjeni delavci migranti. V glavnem imajo zagotovljene vse potrebne prostore: kuhinjo, dnevno sobo, kopalnico in spalne prostore. Kjer jih živi več skupaj, si bivalne prostore in kopalnico delijo, nekateri pa si delijo tudi spalnice. Trenutno nobeden od intervjuvanih ne deli sobe z več kot tremi sostanovalci, so pa v preteklosti imeli tudi izkušnjo, ko jih je bilo v eni sobi več kot deset oziroma izkušnjo z življenjem v barakah, kjer je bivalo tudi po šestdeset ljudi. Glede plačevanja stroškov imajo različne dogovore: nekateri si vse plačujejo sami. To so zlasti tisti, ki so si bivališče uredili sami. Nekaterim delodajalec krije delne stroške, nekaterim pa v celoti. Najslabše bivalne razmere ima gradbeni delavec, ki živi v gostišču. Tam se sooča z zelo slabimi higienskimi razmerami, saj so v prostorih tudi ščurki, prav tako pa nima nič zasebnosti, saj zelo pogosto prihajajo policisti tudi sredi noči in pregledujejo veljavnost delovnih dovoljenj. Takšne kršitve se mi zdijo nedopustne, saj imajo tudi delavci migranti pravico do bivališča, ki je urejeno, primerno veliko in v katerem se počutijo dobro.

Slovenska integracijska politika je zakonsko dokaj dobro urejena, saj imajo tujci, ki imajo v Sloveniji dovoljenje za prebivanje, po Uredbi o integraciji tujcev (2. člen) pravico do vključitve v programe, ki zagotavljajo hitrejše vključevanje v kulturno, gospodarsko in družbeno življenje. Raziskava pa je pokazala, da se delavci migranti ne udeležujejo programov, ki so jim na voljo. V družbo se vključujejo čisto spontano, z vzpostavljanjem prijateljskih odnosov v službi. Sčasoma si oblikujejo tudi socialno mrežo izven delovnega mesta. Nekateri intervjuvanci imajo, kot sami pravijo, socialno mrežo sestavljeno tako iz Slovencev, kot tudi sodržavljanov. Le nekaj je takih, ki se v slovensko družbo še niso dobro vključili in se, razen na delovnem mestu, ne družijo s Slovenci. Nekateri omenjajo tudi, da se v Sloveniji počutijo domače, da nimajo občutka, da so tujci ali da jih kdo čudno gleda.

Odnosi na delovnem mestu se mi zdijo zelo pomembni, saj lahko močno vplivajo na naše delo. Delavci migranti so v glavnem v dobrih odnosih s sodelavci, čeprav prihaja do občasnih sporov. Nekateri se z njimi razumejo tako dobro, da se družijo tudi v prostem času, manj pa je takšnih, ki se družijo tudi z nadrejenimi.

Večina delavcev migrantov je ločenih od svojih družin, zato je zanje zelo pomembno, da imajo možnost ohranjanja stikov z njimi. Komac (2007: 427) pravi, da je najpogostejše komunikacijsko sredstvo telefon, ki ga uporablja predvsem prva generacija migrantov, elektronska pošta je manj pogosta, uporablja jo predvsem druga generacija. Posebno pomembno mesto pa ima fotografija, ki jo uporabljajo vse generacije. V raziskavi se je pokazalo, da večina migrantov za ohranjanje stikov poleg telefona uporablja tudi internet. Stike tako ohranjajo tudi s pomočjo Facebooka, katerega uporaba se je v zadnjih letih zelo razširila, in preko Skypa, ki omogoča tudi videoklice, tako da se lahko med seboj tudi vidijo, ne le slišijo. Delavci migranti gredo večkrat letno domov. Tisti, ki prihajajo iz Bosne in Hercegovine, gredo domov skoraj vsak konec tedna, ostali pa nekajkrat letno. Za odhod domov izkoristijo tudi dopust in takrat preživijo doma nekje dva do tri tedne.

Delavci migranti se srečujejo tudi z različnimi oblikami neenakega obravnavanja. Prepoved diskriminacije je kot splošno načelo zapisano v vseh najpomembnejših mednarodnih dokumentih s področja človekovih pravic. Na tem mestu bi se navezala na Komaca, ki pravi, da se v zvezi z delavci migranti srečujemo tudi s t.i. »etnično diskriminacijo, ki se nanaša na etnično pripadnost ali etničnost kot lastnost posameznika, zaradi katere je uvrščen v skupino, ki je predmet diskriminacije« (2007: 260). O tem je pripovedovala žena intervjuvanca, ki pravi, da so obravnavani kot manjvredni, da do njih gojijo predsodke in sovražen odnos. Diskriminacijo je poleg nje omenjal še eden intervjuvanec, saj je doživel neenako obravnavanje na delovnem mestu, ko je delodajalec vsem, razen tujcem, dvignil plačo. Ostali sogovorniki o diskriminaciji niso govorili, kar je bilo presenetljivo, saj je v literaturi precej govora o različnih oblikah diskriminacije delavcev migrantov. Sogovorniki določenih izkušenj morda zaradi nezaupanja niso želeli deliti z menoj. Z nekaterimi sem se namreč videla prvič in v tako kratkem času nisem mogla vzpostaviti zaupanja. Predvidevam, da če bi se srečali večkrat, bi najverjetneje dobila drugačne odgovore tudi v zvezi z drugimi vprašanji.

Delavcem migrantom so v Sloveniji na voljo različne oblike pomoči (Nevidni delavci sveta, Info točka za tujce, svetovanje na centrih za socialno delo...). Pokazalo se je, da sploh niso seznanjeni, na koga se lahko obrnejo, ko se znajdejo v stiski. Med iskanjem po virih in literaturi nisem zasledila, da bi imeli v Posavju še katero drugo organizacijo, poleg centrov za socialno delo in

zavoda za zaposlovanje, ki bi se ukvarjala s pomočjo delavcem migrantom, kljub temu da je na tem območju zaposlenih veliko tujcev.

Narediti raziskavo o delovnih in življenjskih razmerah delavcev migrantov v zimskem letnem času ni bilo enostavno. Veliko tujcev je zaposlenih panogah, kjer pozimi ni veliko dela in gredo lahko domov, zato sem pri zbiranju vzorca naletela na nekaj težav, saj mnogih v tem času ni bilo v Sloveniji.

6. SKLEPI

- Pričakovanja delavcev migrantov, ki so jih imeli pred prihodom v Slovenijo, so v glavnem povezana z materialnimi razmerami. Pričakovali so boljše delo in plačilo zanj. V večini so se njihova pričakovanja tudi uresničila. Tisti, ki se jim pričakovanja niso uresničila, to povezujejo s trenutno gospodarsko in ekonomsko krizo, ki onemogočata delo in dobro plačilo.
- Delovne razmere delavcev migrantov so zelo različne; v glavnem jih ocenjujejo kot dobre. Imajo 8 do 10-urni delavnik, omogočen imajo odmor za malico, tedenski počitek in letni dopust. S plačilom za delo in z delovnimi razmerami na splošno so v glavnem zadovoljni. Delodajalci v nekaterih primerih ne napotujejo delavcev na usposabljanja o varnosti in zdravju pri delu.
- Delovne razmere niso urejene pri vseh. Z največ kršitvami se soočajo gradbeniki, ki nimajo zagotovljenega tedenskega počitka. Njihovo delo je nevarno in za varnost ni dobro poskrbljeno, plačilo za delo ni redno, delati morajo v vseh vremenskih razmerah ne glede na zdravstveno stanje.
- Delavci so z nadrejenimi in sodelavci v glavnem v dobrih odnosih, nekaterimi se z njimi družijo tudi v prostem času.
- Bivalne razmere delavcev migrantov so zelo različne. Nekateri imajo dobro urejena bivališča, drugi pa se soočajo s kršitvami tudi na tem področju, saj so stanovanja neprimerna za bivanje zaradi vlage, neprimernih temperatur, slabe higiene in podobno.
- Jezikovne razlike delavcem migrantom v glavnem ne predstavljajo večjih težav, saj je slovenščina podobna njihovem jeziku in so se tako hitro navadili.
- Delavci migranti se niso udeležili nobenih programov za lažjo integracijo v slovensko družbo.
- V času bivanja v Sloveniji so nekateri delavci migranti s Slovenci stkali dobra prijateljstva. V Sloveniji se počutijo domače, ne počutijo se manjvredne.
- Le ena oseba je omenila predsodke in sovražni odnos do tujcev v Sloveniji.
- Tujci imajo težave pri vključevanju v naš sistem. Niso navajeni strogih zakonov, visokih kazni in hitrega tempa življenja.

- Delavci migranti ne poznajo oblik pomoči, ki so jim v Sloveniji na voljo. V Posavju tudi nimamo nobene organizacije ali društva, ki bi se ukvarjalo le z zaščito pravi delavcev migrantov.
- Delavci migranti ohranjajo stike z družino tako preko telefona kot preko interneta (Skype, Facebook). Domov se redno vračajo. Državljeni Bosne in Hercegovine gredo v večini domov vsak teden, ostali pa manj pogosto. Ko gredo na dopust, doma ostanejo približno dva tedna, nekateri več, drugi malo manj.

7. PREDLOGI

Na podlagi ugotovitev navajam predloge, ki se mi zdijo pomembni za izboljšanje delovnih in življenjskih razmer delavcev migrantov v Sloveniji:

- Ob vstopu v državo ali pa že med postopkom urejanja dokumentov bi bilo potrebno vsakemu delavcu migrantu ponuditi zloženko ali knjižico z vsemi potrebnimi informacijami (pomoč, bivanje, pravice, dolžnosti ...).
- Ker so organizacije, ki se ukvarjajo s pomočjo delavcem migrantom, v glavnem v Ljubljani, bi bilo dobro, da bi se delovanje le-teh razširilo tudi po drugih delih Slovenije, saj bi bila tako pomoč tujcem lažje dostopna.
- Potreben bi bil večji nadzor nad delodajalci, saj prihaja do kršitev v zvezi z zagotavljanjem pravic iz delovnega razmerja. Poleg kazni bi lahko uvedli tudi sistem nagrajevanja za tiste delodajalce, ki zgledno skrbijo za svoje delavce, in pri katerih ne prihaja do kršitev osebnih in delavskih pravic delavcev migrantov.
- Delavcem migrantom bi bilo potrebno omogočiti boljše bivalne razmere, saj nekateri živijo v zelo slabih pogojih. Lahko bi se zgradili novi samski domovi ali pa bi se delavci migranti preselili v prazna stanovanja, ki so primerna za bivanje, in jih je v Posavju veliko.
- Za odpravljanje diskriminacije s strani družbe bi bilo potrebno več skupnostnih projektov, katerih namen bi bil spoznavanje različnih kultur, odpravljanje predsodkov in zbliževanje tujcev in domačinov.

8. VIRI IN LITERATURA

Dedić, J., Jalušič, V., Zorn, J. (2003), *Izbrisani: Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Dolinar, M. (2011), *Migracije in trg dela v Sloveniji: teoretična in empirična analiza*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta (diplomsko delo).

Grofelnik, I., Premik, U. (2007), *Zakon o zaposlovanju tujcev in njegova uporaba v praksi*. Ljubljana: Primath.

Irastorza, X., Rial González, E. (ur.) (2007), *Literature study on migrant workers*. European agency for safety and health at work.

Kavar Vidmar, A. (1998), *Kakovost delovnega življenja*. Socialno delo, št. 2/98, (81-119).

Komac, M. (2007), *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Komac, M., Medvešek, M. (2005), *Percepcije slovenske integracijske politike*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kralj, A., Lukić, G., Medica, K. (2011), *Delovne in življenjske razmere delavcev migrantov v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (Zaključno poročilo študije).

Kresal, B. (2003), *Varstvo plače*. V: Bubnov Škoberne, A., et. al., *Delovno pravo in socialna varnost*. Ljubljana: Inštitut za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Inštitut za delo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.

Kresal, B. (2006), *Preprečevanje diskriminacije na trgu dela; V.: Reforme trga dela: ali bo reforma trga dela resnično spodbudila konkurenčnost slovenskega gospodarstva?*. Ljubljana: Planet GV, (91-100).

Kresal, B., et. al. (2007), *Prepoved diskriminacije med varstvom človekovih pravic in konkurenčnostjo delodajalca*. Ljubljana: Inštitut za delo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.

Kresal, B., Kresal Šoltes, K. et. al. (2008), *Vodnik po pravicah iz delovnega razmerja*. Ljubljana: Inštitut za delo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.

Lukič, G., (2010), »*Delavci migranti v primežu politike*« *Poročilo o položaju delavcev migrantov v Sloveniji in izvajanju migracijske politike*. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije (gradivo za novinarsko konferenco). Dostopno na:

http://www.zsss.si/attachments/article/42/DelavciMigrantiVPrimezuPolitike_porocilo_NK_227010.pdf (22.4.2011)

Mesec, B., (2007), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mrčela, M. (2011), *Position of migrant workers in Slovenia*. OHRC. Dostopno na: <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/2010/11/SI1011021I.htm> (22.4.2011)

Murgel, J. (2003), *Mednarodna konvencija o varstvu pravic vseh delavcev migrantov in njihovih družin*. Pravna praksa, letnik 22, št. 24, stran 31.

Novak, M. (2001), *Zaposlovanje in delo tujcev po mednarodnih normah*. Delavci in delodajalci, št. 3/2001, str 19.

Novak, M. et. al. (2006), *Konvencije Mednarodne organizacije dela s komentarjem*. Ljubljana: Inštitut za delo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.

Požar, U. (2010), *Težave delavcev migrantov v Sloveniji*. Koper: Fakulteta za management (zaključna projektna naloga).

Trbanc, M. (2007), *Employment and working conditions of migrant workers – Slovenia*. Ljubljana: Center za proučevanje človeških virov FDV. Dostopno na: <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0701038s/si0701039q.htm> (22.4.2011)

In search of Decent Work – Migrant workers rights. (2008), Geneva: International Labour Office. Dostopno na: http://osha.europa.eu/sl/priority_groups/migrant_workers/index_html (22.4.2011)

International labour migration – a rights-based approach. (2010), Geneva: International Labour Office.

Letno poročilo 2010. (2011), Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.

Poročilo ZRSZ OS Sevnica za leto 2010. (2011), Sevnica: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Območna služba Sevnica.

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Uradni list RS (13.6.1994) MP, št.7-41/1994 (RS 33/1994).

Konvencija št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih. (1958), Ženeva: Mednarodna organizacija dela.

International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. (1990). Ženeva: Organizacija združenih narodov.

Pravilnik o določitvi minimalnih standardov za nastanitev tujcev, ki so zaposleni ali delajo v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 71/2011.

Resolucija o migracijski politiki. Uradni list RS, št. 106/2002.

Splošna deklaracija o človekovih pravicah. (1948), Ženeva: Organizacija združenih narodov.

Uredba o integraciji tujcev. Uradni list RS, št. 65/2008 in 86/2010.

Ustava Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04 in 68/06.

Zakon o delovnih razmerjih. Uradni list RS, št. 42/2002 in 103/2007.

Zakon o socialnem varstvu (uradno prečiščeno besedilo ZSV-UPB2). Uradni list RS, št. 3/2007.

Zakon o varnosti in zdravju pri delu (ZVZD-1). Uradni list RS, št. 43/2011.

Zakon o tujcih (ZTuj-2). Uradni list RS, št. 50/2011 in 57/2011-popr.

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1). Uradni list RS, št. 26/2011.

Eno leto organiziranega zagovorništva pravic delavcev migrantov. (2011), Ljubljana: Slovenska filantropija, (izjava za javnost). Dostopno na:

<http://www.filantropija.org/news.asp?FolderId=147&ContentId=614> (24.3.2011)

Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji. Dostopno na:
http://www.evropa.gov.si/si/vsebina/pogosta-vprasanja/pogosta-vprasanja/news//cef81add04/?tx_evropafaq_pi1%5Bq%5D=40 (30.6.2011)

Najpomembnejši mednarodnopravni dokumenti s področja človekovih pravic. Dostopno na:
http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika/clovekove_pravice/najpomembnejši_mednarodnopravni_dokumenti_s_podrocja_clovekovih_pravic/ (5.9.2011)

Gospodarska kriza in njeni vplivi na migracijske tokove. Dostopno na:
http://www.dnevnik.si/zaposlitve_in_kariera/aktualno/1042328426 (6.2.2012)

Boj proti diskriminaciji. Dostopno na:
http://ec.europa.eu/justice/fdad/cms/stopdiscrimination/fighting_discrimination/Rights_and_Responsibilities/?langid=sl 10.2.2012

<http://www.ess.gov.si/tujci> (8.2.2012)

http://www.ess.gov.si/o_zrsz/projekti_zavoda/projekt?aid=122 (8.2.2012)

http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/zaposlovanje_tujcev (9.2.2012)

www.coe.int (1.3.2012)

www.un.org (1.3.2012)

europa.eu (1.3.2012).

9. PRILOGE

PRILOGA 1: Vprašalnik

VPRAŠALNIK

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 Starost in spol: _____

1.2 Izobrazba: _____

1.3 Državljanstvo: _____

1.4 V Sloveniji delam od _____

1.5 Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?

1.6 Moja trenutna zaposlitev traja od _____ in je za določen/nedoločen čas

1.7 Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevoznništvo, gostinstvo, turizem...) _____

1.8 Vrsta osebnega delovnega dovoljenja

- a) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta
- b) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let
- c) osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas

2. PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?

2.2 Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.

2.3 Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?

2.4 V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?

3. DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)

3.2 Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)

3.3 Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni)

3.4 V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?

- 3.5 *Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)*
- 3.6 *V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?*
- 3.7 *Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?*
- 3.8 *Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?*
- 3.9 *Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?*
- 3.10 *Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?*

4. STANOVANJSKE RAZMERE

- 4.1 *Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)*
- 4.2 *Kakšne stroške imate s stanovanjem?*
- 4.3 *Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?*

5. ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

- 5.1 *Kako preživljate svoj prosti čas?*
- 5.2 *Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?*
- 5.3 *Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)*
- 5.4 *Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?*
- 5.5 *Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?*
- 5.6 *Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?*
- 5.7 *Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni*
- 5.8 *Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?*

PRILOGA 2: Intervjuji

INTERVJU A

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 Starost in spol: 35 let, moški

1.2 Izobrazba: strojni tehnik

1.3 Državljanstvo: makedonsko

1.4 V Sloveniji delam od leta 2005

1.5 Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?

Enkrat sem prekinil za približno pol leta.

1.6 Moja trenutna zaposlitev traja od leta 2005 in je za določen/nedoločen čas

1.7 Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevozništvo, gostinstvo, turizem...): gradbena mehanizacija

1.8 Vrsta osebne delovnega dovoljenja

a) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta

b) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let

c) osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas

2 PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?

Prišel sem samo tako, da sem probal, kako je delati tukaj in potem sem kar ostal. Pričakovanj pa nisem imel, ker sem šel čisto tako, da probam.

2.2 Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.

Prišel sem z avtobusom. Še zdaj se vozim domov z njim, če ni nobenega, s katerim bi se lahko peljal. Vozimo se pa dvanajst ur, odvisno, včasih še več.

2.3 Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?

Ja, oboje. Pomagal mi je bratranec.

2.4 V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?

Nisem imel pričakovanj, sem šel čisto tako. Sem pa zadovoljen tukaj.

3 DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 *Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)*

Ja odvisno kak dan imaš. Ko se kaj pokvari, delamo tudi dolgo. *Povprašam ga o delu z bagrom.* Delam po 8 do 10 ur na bagru, odvisno kakšno delo je, vmes je ena ura za malico. Za vikende sem včasih fraj, včasih je pa tudi treba delat.

3.2 *Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)*

Se da zmenit z njim. Na dopust grem pozimi in poleti, včasih grem pa domov na hitro za dva, tri dni. Za praznike še nisem šel domov, edino če pridejo naši in vaši skupaj, ker se ne splača iti za par dni. Enkrat je žena zbolela in sem mogel iti domov, pa šef ni nič kompliciral, mi je brez problema pustil in mi je dal prosto, dokler sem rabil.

3.3 *Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni, predavanja)*

Če je treba uporabiti čelado ali pa kaj drugega, imam vse na razpolago, vse to je v bagru in delavnici. Z zdravjem pa nimam problemov, tudi ne delam nič takega, kar bi ga ogrozilo. Na predavanja ne hodim.

3.4 *V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?*

Nisem bil še na nobenem.

3.5 *Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)*

Plačo mi redno nakazujejo, če se kdaj zgodi, da zamudijo dva, tri dni, pokličejo in se vse zmenimo, ni problem. Dajo mi tudi za malico in potne stroške. Hja, zadovoljen pa tako, če delaš veliko, je plača dobra, če delaš malo je pa tudi malo denarja. Ko delam na primer 100 ur na mesec, koliko boš dobil, ni veliko, če pa delam po 200 se pa pozna in je dobra plača. Če nič ne delaš, kak boš zadovoljen, ko pa je dela, je pa tudi plačano vse.

3.6 *V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?*

Ne vem, katera zavarovanja. Fotokopijo prijave ima S. v pisarni, mi jo je pa pokazala, tako da vem, da sem prijavljen, nimam je pa pri sebi.

3.7 Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?

Zdaj že dobro govorim slovensko in razumem. Ko pa še nisem znal, so pa govorili hrvaško, makedonsko ne znajo, da sem lažje razumel. Šef se še zdaj včasih pogovarja z mano po hrvaško.

3.8 Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?

Dobro, z nobenim nimam kaj. Nismo se nikoli kregali, se dobro razumemo in gremo skupaj na pijačo. Tudi s šefom se dobro razumeva in greva kdaj na pijačo, včasih me pa tudi povabi na kosilo ali pa na kako fešto.

3.9 Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?

Do zdaj je bilo vse v redu.

3.10 Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?

Nisem poštudiral, da bi kaj spreminjal do zdaj. Nisem razmišljal, da bi šel kam drugam ali pa kaj.

4 STANOVANJSKE RAZMERE

4.1 Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)

Tukaj je tako, so tri sobe, kuhinja in dve kopalnici. Jaz sem sam v sobi, v drugih dveh sta po dva. Je pa zdaj tako, da sem čisto sam, ker ni nobenega tukaj.

Pucam si sam, posteljnino mi ona da, zamenjam sam, včasih pa tudi ona.

4.2 Kakšne stroške imate s stanovanjem?

Nobenih stroškov nimam, mi plača vse firma.

4.3 Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?

Zaenkrat je dobro.

5 ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

5.1 Kako preživljate svoj prosti čas?

Gledam televizijo, včasih grem tudi malo ven s sodelavci. Če kdo pokliče gremo, drugače sem doma. Za vikend grem kdaj v Ljubljano k sestri od žene in njenemu možu in sem z njimi.

5.2 Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?

Na začetku, ko sem prišel, je bilo težko, ker nisem razumel slovenščine. So se mi pa drugi prilagodil, dokler nisem znal.

5.3 Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)

Ne.

5.4 Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?

Dvakrat sigurno, po dva tedna. Včasih pa tudi vmes za krajši čas.

5.5 Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?

Slišimo se po mobitelu. Kupil sem tudi računalnik, ampak tukaj še niso zrihtali interneta. Ko sem delal na terenu, v Kobaridu, sem imel tam internet in smo se slišali preko Skypa. Je rekel lastnik, da bo zrihtal internet v tem času, ko bom na terenu, da bo kabel dol potegnil in da ga bom imel tudi tukaj, ampak do zdaj ga še nismo potegnili. Moramo to narediti.

5.6 Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?

Ne poznam. Katere so? Mu razložim in jih predstavim

5.7 Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? (Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni)

Ne vem, kdaj sem bil nazadnje. K zdravniku grem po zdravniško spričevalo, drugo pa ne. Enkrat sem imel težave s srcem pa sem hodil na preglede, zdaj pa že dolgo nisem bil.

5.8 Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?

Ah, nič ne vem. Ne vem, če bom ostal v Sloveniji ali bom šel nazaj v Makedonijo. Moja žena in otroci bi radi prišli sem, ampak kaj boš, vidiš kakšna je situacija, je težko za delati dobiti. Ne vem, bomo videli kaj bo.

INTERVJU B

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 Starost in spol: 28, moški

1.2 Izobrazba: avtomehanik

1.3 Državljanstvo: bosansko

1.4 V Sloveniji delam od leta 2007

1.5 Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?

Neprekinjeno. Razen pol leta na začetku sem delal v Ljubljani kot avtomehanik.

1.6 Moja trenutna zaposlitev traja od 2007 in je za določen/nedoločen čas

1.7 Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevoznništvo, gostinstvo, turizem...) prevoznništvo in gradbena mehanizacija, pomožni delavec

1.8 Vrsta osebnega delovnega dovoljenja

a) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta

b) *osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let*

c) *osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas*

2 PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?

Ja. Rekli so, da je tu veliko denarja pa to. Kako da ti rečem. Prišel sem kot avtomehanik v Slovenijo in sem bil šest mesecev gor v Ljubljani pa se je preveč delalo in bilo malo denarja. Smo delali po 300 ur na mesec. Potem sem pa zamenjal službo, sem prišel sem. Tukaj je pa kakor sem pričakoval in še boljše.

2.2 Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.

Prvič ko sem prišel, sem prišel z enim bratrancem. Me je pripeljal in sem eno leto pa še več, dve leti potoval z njim. Potem sem pa kupil svoj avto.

2.3 Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?

Ja. Vse je on zrihtal, sem šel v Sarajevo po vizo pa to. Potem sem pa prišel pa je bilo že vse zrihtano, je šefica vse uredila, isto kot tukaj pri tem.

2.4 V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?

Se je uresničilo, še boljše je kot sem pričakoval. Koliko je šef rekel, da se bo delalo, pa se ne dela toliko. Je rekel, da se bo več delalo, kot se dela.

3 DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 *Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)*

Začnemo ob sedmih pa do treh, vmes imamo pol ure za malico. Če je pa kaj nujnega, da šef rabi pa ni problem ostati. Za vikend smo fraj, isto če je treba, če je sila ni problem ostati. Tudi kdaj pozimi ni vikendov prostih, če sneg pada.

3.2 *Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)*

Dopusta imam 21 dni. Pa se zмениš. Ni važno, ko nucaš, se zмениš za dopust. Za praznike smo fraj, če ni velika sila. Je sploh zastoj vprašati, če je sila za delat, ker ni fer od mene, da bi rekel, da grem domov, ko je veliko za delati. Ko imamo mi dol praznike, nobenega ne zanima. Ko sem delal gor v Ljubljani, smo delali tudi za te vaše praznike. Torej, smo bili fraj samo 25. 12., 26. smo že delali, na primer. Tu pri Stanetu, smo fraj za vse praznike, tudi če ni sila, nas pusti za naše praznike domov. Z njim se ni problem nič zmeniti.

3.3 *Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni)*

Več skrbi on za nas kot mi sami za sebe. Vedno pravi, da ne po nepotrebnem tvegati in pri njemu je vedno vse na razpolago, čelade in vse. Hodimo tudi na predavanja vsako leto.

3.4 *V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?*

Zdaj nismo nič, sem pa rekel da bi šel delat izpit za strojnika. Je rekel, da ni problem in da bo on plačal, isto je plačal enemu sodelavcu, ki ga je delal.

3.5 *Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)*

Plačo nakaže na račun redno. Dobimo za malico, za prevoz pa ne daje, če smo tukaj blizu, firmo imamo tukaj zraven. Plača je dobra.

3.6 *V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?*

Ne vem. To imamo dodatno od Vzajemne, drugo pa ne vem. Dal je vse, šefica rihta vse papirje, vse ima ona, da nimamo mi probleme s tem. Vse kar je treba, če je treba kaj podpisati gremo, drugače je pa vse pri njej.

3.7 *Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?*

Se prilagajamo en drugemu. Pa dobro, tukaj ni veliko razlike, ni bilo tako težko.

3.8 Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?

Dobro. V dobrih odnosih smo z vsemi, ni problemov. Na pijačo gremo med službo ali pa po službi, drugače so pa vsi poročeni in so popoldne doma.

3.9 Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?

Ne vem. Edino v Ljubljani smo delali veliko, dal je denar na roke. Lahko da nismo bili niti prijavljeni pa to, veš kaj. Takrat sem samo zamenjal delodajalca. Bi še delal tam, ampak se ni dalo zdržat, je bilo pretežko. Nisem prišel sem zato, ker nisem imel kaj jesti. Ni problem delati ne vem koliko, samo daj mi plačaj.

3.10 Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?

Zdaj sem zadovoljen. Za zdaj ne bi nič spremenil.

4 STANOVANJSKE RAZMERE

4.1 Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)

Tukaj imamo tako. Smo štirje iz Bosne in imamo na razpolago celo hišo. Je skupna dnevna soba, kuhinja in dve kopalnici. Mi trije smo v eni sobi. Ko ni dosti toplo imamo še dodatne grelce, za kurjavo pa drugače skrbi gazdarica.

4.2 Kakšne stroške imate s stanovanjem?

Plačamo vsak 130€

4.3 Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?

Ni baš. Če bi bilo kje boljše stanovanje bi ga raje zamenjal. V naši sobi se pojavlja vlaga pozimi pa to. Soba je pozimi hladna, poleti vroča, ampak smo prišli v to sobo in je ne moremo zamenjati.

5 ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

5.1 Kako preživljate svoj prosti čas?

Vsaki vikend smo doma v Bosni. Tako čez teden pa gremo malo na kavo pa tako s sodelavci in prijatelji iz Bosne.

5.2 Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?

Da se vse zmenit, ne vem kaj drugega reči. Bi mogel kakšno punco najti, pa bi se še boljše naučil.

5.3 Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)

Ne.

5.4 Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?

Vsak vikend. Dopusta imam pa 21 dni in grem tudi domov. Se zmenimo s šefom kdaj.

5.5 Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?

Slišimo se po telefonu. Sem vsak vikend doma, čez teden se pa samo slišimo po telefonu.

5.6 Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?

Ne.

5.7 Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni

Enkrat sem bil pri zdravniku, nimam zdravstvenih težav.

5.8 Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?

Kaj pa vem. Najboljše bi bilo, če bi imel tukaj družino. Bom pa tukaj, dokler bo delo. Rad bi ostal, samo če ne bo dela, kaj naj tukaj. Zaenkrat je tako, bom videl kako bo. Če bo v Bosni boljše, bi šel dol. Težko je tako reči, ker se čez noč menja vse.

INTERVJU C

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 Starost in spol: 28. moški

1.2 Izobrazba: prometni tehnik

1.3 Državljanstvo: bosansko

1.4 V Sloveniji delam od leta 2008

1.5 Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?

Neprekinjeno.

1.6 Moja trenutna zaposlitev traja od 2008 in je za določen/nedoločen čas

1.7 Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevoznništvo, gostinstvo, turizem...) prevoznništvo

1.8 Vrsta osebnega delovnega dovoljenja

- a) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta
- b) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let
- c) osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas

2. PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?

V Bosni nisem našel dela, ki bi si ga želel, pa sem slučajno spoznal S.K., tak da sem prišel. Nič posebnega, da bo delo in denar.

2.2 Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.

Prišel sem s svojim avtom, tako kot se vozim še zdaj.

2.3 Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?

Imel sem vse zrihtano. Zrihtal mi je S.K.

2.4 V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?

Ja, so se uresničila. Kakor sem se dogovoril, tako je.

3. DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)

Ja, ob sedmih začnemo, ob treh nehamo. Ura je za malico, pa tako. Za vikende gremo pa domov.

3.2 Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)

Pa, se zmenimo. Kakor nam odgovarja, v soglasju s šefom. Za praznike tukaj smo fraj. Če naši prazniki niso gluh v sredini tedna, nam da fraj, če pa so v sredini, se nam ne splača samo za en dan iti dol. V glavnem smo pa fraj, se da zmenit pa to, ni problem.

3.3 Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni)

Odlično. Ni razlike med domačimi in nami, se ne pozna. Hodimo tudi na predavanja vsako leto.

3.4 V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?

To pa ne.

3.5 Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)

Plačo nakaže, dobimo za prehrano in prevoz. Sem zadovoljen s plačo.

3.6 V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?

Ne vem v katera, nas pa je prijavil. Fotokopijo mi je dal.

3.7 Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?

So se prilagodili tako, da so govorili hrvaški jezik, tako da je šlo.

3.8 Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?

V redu. Smo v dobrih, odličnih odnosih, tako da ni problemov. Gremo kdaj na pijačo pa to.

3.9 Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?

Ne.

3.10 Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?

V redu je. Ne vem, mogoče kakšno malenkost, ker v glavnem je to to, kar smo se dogovorili.

4. STANOVANJSKE RAZMERE

4.1 Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)

Dnevno sobo in kuhinjo delimo z več osebami. Kopalnico imamo mi trije skupaj, ki smo skupaj v sobi. Zdaj smo štirje v stanovanju, ko sem prišel, nas je bilo pa več. Čistimo sami, enkrat na teden pride pa čistilka.

4.2 Kakšne stroške imate s stanovanjem?

Plačujemo del stroškov, del pa firma. Jaz plačam 100€

4.3 Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?

Ja, lahko bi bilo boljše. Pa za en čas je. Zdaj je dobro, ko smo štirje, ko nas je bilo pa devet, je pa že gužva. Eni delajo tretjo smeno, eni drugo, eni prvo, tak da eni spijo, eni gredo v službo, tako da ni mira.

5. ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

5.1 Kako preživljate svoj prosti čas?

Grem na pijačo pa tako.

5.2 Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?

Pa dobro, za razumeti je. Ne izražam se pravilno, ampak se da. Se razumemo.

5.3 Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)

Za zdaj ne.

5.4 Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?

Vsak vikend pa dopust.

5.5 Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?

Po telefonu pa internetu – skype, facebook in vse to.

5.6 Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?

Ne. Nismo ravno poučeni o tem.

5.7 Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni

Ne tako pogosto. Grem enkrat na leto na zdravniški pregled preko firme. Tak da nimam zdravstvenih problemov.

5.8 Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?

Pa ne vem za zdaj, še ne vem. Nisem poročen in ne vem. Če bi bil poročen in bi bila žena dol, bi šel nazaj dol. Če bi bila tukaj, bi ostal. Ne vem, bom videl.

INTERVJU D

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 Starost in spol: 44, moški

1.2 Izobrazba: zidar

1.3 Državljanstvo: makedonsko

1.4 V Sloveniji delam od leta 2004

1.5 Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?

Neprekinjeno. Delal sem pri eni makedonski firmi, potem sem odprl svoj s.p. in najprej delal za enega privatnika, zdaj delam za drugega. Najraje bi pa začel sam za sebe.

1.6 Moja trenutna zaposlitev traja od _____ in je za določen/nedoločen čas

1.7 Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevoznništvo, gostinstvo, turizem...) gradbeništvo

1.8 Vrsta osebnega delovnega dovoljenja

- a) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta
- b) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let
- c) osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas

2. PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?

Zakaj.. Ker so rekli, da je v Sloveniji boljše delat. Da bo več denarja.

2.2 Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.

Prvič sem prišel preko enega privatnika iz Makedonije, ki me je dobro zafrknil. Prej sem dobro delal v Makedoniji, sem imel svojo skupino ljudi in smo delali. On pa je rekel, da bom imel tukaj 1000 € plače, čistega. Pa sem rekel dobro, super in sem mu rekel, da bom. On mi je zrihtal papirje, vizo in sem prišel sem z enim kolegom, ki je delal pri njemu. Delali smo avtocesto. In potem je prvi mesec odbil stroške za papirje in ne vem kakšne stroške še. Dobil sem samo 200 €, drugi mesec 500€, tretji mesec 450€. Potem sva se skregala in sem šel k drugemu Makedoncu. Pri njemu sem delal eno leto in od njega nič. Nisem vedel kam naj grem, sem šel v Izolo, sem tam delal 5 dni. Sem klical P., tega pri katerem stanujem, in mu povedal, da je tam slabo. Rekel je, da naj pridem nazaj sem in da bomo že nekak. Pršel je po mene in sem prišel sem. Po oglasu smo gledali za delo. Našli smo eno žensko iz Ljubljane, ki rihta papirje za s.p., sva šla tam in je rekla, da je treba plačati 190 tisoč tolarjev. Moral sem, več. Tako da sem pol dal takoj, pol ko je zrihtala papirje. In tako sem odprl s.p. Potem sem na začetku delal pri M.C. Tam je bilo, kako da

rečem.. slabo. Vsak dan sendvič, četrť kile kruha in deset dag salame in delaj cel dan. Potem sem šel k M.T., sem ga vprašal, če bi me sprejel. Je rekel, da imam svoje papirje in da lahko. Tam sem začel leta 2007 in sem delal do lani. Zdaj razmišljam, da bi sam začel delati. Imam dela, zidam, delam fasade in bi z enim kolegom delala skupaj. Potem bi zaslužil več.

2.3 Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?

Stanovanje smo imeli, smo pa čakali približno dvajset dni za delo, ni bilo dela. Zrihtala je vse makedonska firma.

2.4 V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?

Je blo boljše kot v Makedoniji in je še boljše, samo je prišlo do tega, da ljudje nimajo denarja. Ne moreš, da nekaj zaslužiš, da mu postaviš visoko ceno, ljudje ne morejo plačati. Se je dalo par let nazaj, zdaj pa ni denarja. Težko je. Zdaj je zima, letos še nisem nič delal, državi pa moram dati, prispevke moram plačati.

Ljudje so pa tako. Tukaj imam poznanstev veliko. Zdej v Makedoniji so me pozabili, več družbe imam tukaj. Ni da ni, vedno se nekdo najde, ko koga rabim. Lačen nisem, denarja nisem zaslužil, ljudje mi pa pomagajo.

3. DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)

Odvisno kako se je začelo jutro. Če se je začelo slabo, je slab dan, če se je začelo dobro, naredimo veliko. Delamo po deset ur, ob desetih pa imam eno uro malico. Poleti delam od šestih do štirih, ob sobotah do enih. M. je dober, se da vse z njim zmenit, S., pa za znoret, se ne razumem z njim. Težki je S., zaradi njega pa še M.

3.2 Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)

Sam si organiziram dopust, oni imajo pa kolektivnega. Za prvi maj grem domov za deset dni, 29. julija grem spet na dopust in ne vprašam nikogar nič, pa če je delo ali če ga ni, ker imamo 2. avgusta »slavo« dol v moji vasi. Oni imajo kolektivni dopust od 5. do 15. avgusta. Potem pridem nazaj. Potem za prvi november, odvisno od denarja, grem domov za par dni, če nimam denarja, grem za Božič domov in ostanem do 15., 20. januarja, odvisno. Oni mi ne bi dali fraj, ampak jaz sem povedal, da če je kaj nujno, če mi, ne daj bog, kdo umre, grem takoj jutri domov, ne vprašam nikogar. Tako za dopust pa povem en teden prej, da grem takrat in takrat domov. Oni pa začnejo, zakaj grem domov. Ampak kaj jih briga, povem da grem in je to to. S. pa takoj, da ne bo denarja, ne bo denarja. Pa mu rečem, pa ne daj nič in da bom šel za sebe. Zato, ker je tak, bi raje šel za sebe. Veš koliko ljudi me kliče, da grem delat k njim, pa jim rečem da ne. Ne morem M. pustiti, ampak ne morem več tam zaradi S.

3.3 Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni)

Nikakvo. Ni važno, če si bolan, če dež pada moraš delat. Sem rekel, da naj da delovno obleko in čevlje, pa je prve par let dal, zdaj pa nič. Pa on ne da niti svojim delavcem, ima dva zaposlena. Predavanja in vse si pa sam organiziram in imam položeno vse. Zdaj moram še, da zdravniškega naredim, ampak nimam denarja, bom ga že, ko bo denar.

3.4 V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?

Ne, nič.

3.5 Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)

M.T. izstavim račun, plača mi ga pa na roko. Pa sem mu rekel, da naj nakaže na banko, pa noče. Da mi pa 7,5 € na uro. Do desetega v mesecu je vedno plačal, zdaj pa zamuja po deset, dvajset dni, nima denarja. Jaz vse to razumem, samo ne da on organizira fešte, peče vola, potem pa da govori, da ni denarja za plačat.

3.6 V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?

To sem se vse sam. Pokojninsko, zdravstveno in invalidsko zavarovanje je.

3.7 Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?

Kolikor sem se lahko naučil, govorim slovensko, se pa ne morem pogovarjati kot Slovenec. Že na začetku sem veliko razumel. Zdaj vse razumem, ne morem pa ravno pravilno govoriti. Ves čas pa se pogovarjajo slovensko z mano.

3.8 Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?

Dobro. M. je v redu, S. je pa težki, se sploh ne razumeva. In tudi zaradi S. je M. potem slabe volje in se kdaj skregamo.

3.9 Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?

O, bilo je vsega. Na primer, delaš in pride on, pa pravi, da ni dobro, čeprav vem, da je dobro narejeno. Pa začne kričati. Pride M. in pove, da naj naredim to, pride S. in reče da naj delam tisto. Ne vem kaj naj delam. Enkrat sta prišla oba in sem vprašal kdo je šef, kdo ima komando. Pa vpraša M. zakaj, sem rekel M. prišel si ti, si rekel tam delaj, je prišel S. rekel da naj tam delam. Kaj naj jaz, povej. Potem sta se pa začela kregat, potem pa ko je M. šel, je

S. meni začel, zakaj sem mu povedal in nekaj kričati. Sem pobral svoje orodje in šel domov, sem v stanovanje. Potem me je M. klical, zakaj sem šel, je potem prišel do mene in me prosil, da pridem delat. Sem mu rekel, da ne bom delal, dokler se ona dva ne zmenita. Me je prosil, ker pri njemu ni delavcev. Jaz sem zidar, dva sta, ki strežeta in S., ki sploh ne zna delat. Vedno je bilo nekaj, pa sem pozabil, kaj vse je bilo. Smo pa vedno vse sami rešili, kam pa naj grem po pomoč.

3.10 Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?

Dobro je. Ne, ne morem v tuji državi, da spremenim karkoli. Kar je, je. Moram sprejet. Da na primer pridem k vam delati, moram delati, tako kot bi tvoj oče rekel. Ne morem po svoje.

4. STANOVANJSKE RAZMERE

4.1 Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)

To je hiša. Gazda je zgoraj, jaz sem sam spodaj. Imam kuhinjo, kopalnico, vse imam. Bilo je več sob, pa smo uredili kurilnico tam. Kurim za celo hišo, za sebe in za njih. Se zjutraj zbudim in zakurim peč. Dobro se razumem z gazdo in gazdarico. Najprej sem pa živel v sobi, kjer nas je bilo notri po 11, 12 ljudi. Zdaj je super.

4.2 Kakšne stroške imate s stanovanjem?

Nič ne plačam. Jima pomagam, oni mi pa dajo stanovanje.

4.3 Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?

Sem zadovoljen, ampak če bi pripeljal družino, bi poiskal drugega. Ker ne moreš v eno sobo dati dva otroka. Otroka sta velika, hči je 15, sin pa skoraj 20 in ne moreta biti skupaj. Pa bomo videli kako bo, ali bodo oni prišli gor, ali pa bom šel jaz nazaj dol.

5. ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

5.1 Kako preživljate svoj prosti čas?

Pa tako. Odvisno, grem na sprehod, pijačo. Grem na obisk k prijatelju, ki je tudi Makedonec, pride on k meni pa tako.

5.2 Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?

Je nekaj podobnih besed in sem se hitro navadil na jezik. Zdaj že na primer raje slovenske pesmi poslušam kot makedonske, ker sem več tukaj kot dol. Razumem vse, trudim se govoriti, ampak ne gre vse pravilno.

5.3 Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)

Ne.

5.4 Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?

Grem štirikrat. Maja za deset dni, avgusta za petnajst dni, novembra za deset dni in za novoletne praznike za en mesec.

5.5 Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?

Jim pošiljam denar. Slišimo se po telefonu, preko skypa.

5.6 Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?

Ne vem.

5.7 Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni

Pa tako, srednje. Grem po tablete za tlak in tako. Imam težave s hrbtenico zaradi težkega dela. Vedno sem težko delal. Pet let sem bil v Švici, eno leto v Rusiji, petnajst let doma, zdaj sem pa že devet let v Sloveniji.

5.8 Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?

Rad bi, da pride družina gor ali pa da grem jaz nazaj dol. To bi še raje, ker sem dol zrihtal bajto in bi bilo škoda, da je prazna. Rad bi začel sam delat. Ne vem kaj naj še povem. To je to.

INTERVJU E

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 Starost in spol: 49, moški

1.2 Izobrazba: ključavničar

1.3 Državljanstvo: makedonsko

1.4 V Sloveniji delam od leta 2007

1.5 Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?

Neprekinjeno. Enkrat sem zamenjal službo.

- 1.6 Moja trenutna zaposlitev traja od 2010 in je za določen/nedoločen čas
- 1.7 Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevoznništvo, gostinstvo, turizem...) mlinarstvo, vzdrževalec
- 1.8 Vrsta osebnega delovnega dovoljenja
- a) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta
 - b) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let
 - c) osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas

2. PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?

Kako da ti rečem. Dobrega dela ni bilo v Makedoniji. Sem pa moral iti zaradi otrok. Nič posebnega nisem pričakoval.

2.2 Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.

Prišel sem preko makedonske firme, ki dela v Sloveniji. So mi uredili vse, prevoz, stanovanje in delo.

2.3 Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?

Da. Ta makedonska firma, ki je uredila papirje in vse.

2.4 V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?

Je boljše kot pri nas, zato smo tudi ostali.

3. DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)

Delamo osem ur na dan. Odvisno, od osmih do dveh, do štirih. Vmes imamo odmor za malico. Vikendi so prosti, delamo od ponedeljka do petka po osem ur. Imam tako delo, da je včasih potrebno ostati kako uro dlje, grem pa zato lahko drug dan prej domov.

3.2 Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)

Imamo dva tedna dopusta, ki ga izberemo sami. Druga dva tedna imamo kolektivni dopust. Za praznike smo na naši firmi prosti. Če hočem iti za naše makedonske praznike domov, imam možnost, da koristim, šef me vpraša, če želim prosto za naš božič ali če kaj drugega rabim, se lahko zmenim.

3.3 Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni)

Oprema je kompletna, hodimo tudi na predavanja. Isto imamo tudi zdravniške preglede na dve leti in vse. Se moraš paziti pri delu, da ne pride do nesreč. Imamo pa vse zaščiteno, vsepovsod imamo opozorila, da je treba paziti. Je na nivoju.

3.4 V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?

Da. Imamo ves čas. Če je kak novi stroj, dobimo obvestilo in pride strokovnjak in nam vse razloži in se naučimo delati z novim strojem. Plača pa vse firma.

3.5 Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)

Vse nakaže na račun, dobimo tudi malico in prevoz. Koliko delaš, toliko dobiš. Je v redu, večja je kot v Makedoniji in jaz sem zadovoljen.

3.6 V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?

To ne vem. Sem dobil fotokopijo, zavarovani smo, nisem pa vsega preverjal.

3.7 Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?

Pa moramo se znajti sami. Oni niso dolžni govoriti makedonsko, mi se moramo naučiti slovensko.

3.8 Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?

Meni je dobro. Sem edini Makedonec, edini tujec v firmi. So sami dobri, se družimo tudi izven delovnega časa.

3.9 Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?

Ne.

3.10 Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?

Dobro je, mora se delati. Če bi imel možnost, bi šel v Nemčijo.

4. STANOVANJSKE RAZMERE

4.1 Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)

Z ženo imava hišo v najemu. Podpisali smo pogodbo, plačujemo najemnino preko žiro računa. Veliko je približno 100m². Z ženo živiva tukaj sama, urejava kolikor se da, ker je stroškov veliko, plačo morava razporediti čez vse, biti mora tudi za otroke, za študij. Tako da počasi, po malem kaj zrihtava, pa je.

4.2 Kakšne stroške imate s stanovanjem?

Voda, elektrika, grejeva se na drva in najemnina.

4.3 Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?

Dobro je. Lahko bi bilo bolje, vendar se trudiva po najboljših močeh, kolikor lahko toliko narediva. Zaenkrat ne bi nič spreminjal. Dobro je, ker sem blizu službe. Lahko zjutraj dlje spim, popoldne sem hitreje doma.

5. ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

5.1 Kako preživljate svoj prosti čas?

Počivam. Ali pa z ženo greva na izlet. V Sloveniji je veliko tega za videti, lepo je. Ko imava priložnost, pa greva z ženo v Nemčijo, ker gor sin in hči študirata.

5.2 Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?

Se potrudiš, kolikor razumeš. Več znaš, bolje je. Žena gre zdaj na tečaj slovenščine, meni za zdaj ni potrebno, na delu vse razumem, vem kaj delam, imam šolo za to tako da ni problem.

5.3 Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)

Nisem. Naredil sem edino slovenski vozniški izpit, sem moral zamenjati.

5.4 Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?

Greva večkrat domov, tam imamo hišo in vse. Greva dvakrat na leto, odvisno koliko imam dopusta, poleti za dva tedna, pozimi malo manj.

5.5 Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?

V Makedoniji nimam nikogar, se pa slišimo s sinom in hčerko preko skypa in facebooka, ker je najceneje. Telefon je drag. Problem je pa z internetom. Ker dokler ne dobiš stalne vize, ne moreš skleniti naročnine za internet, tako da sva si morala preko USB ključka zrihtati internet. Edino to je problem v Sloveniji, če nimaš stalne vize, ne moreš dobiti interneta. Do zdaj nama je najtežja stvar to, zaradi otrok.

5.6 Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?

Ne poznam nič.

5.7 Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni

Že dolgo nisem bil pri zdravniku, nimam zdravstvenih težav.

5.8 Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?

Ko otroci končajo šolo, se midva vrneva nazaj v Makedonijo. Rihtali smo tam hišo in vse na novo, imamo vse kar rabimo in je škoda, da ne bi šla nazaj. Za približno 3, 4 leta se vračamo nazaj. Zdaj tudi žena išče službo, vendar je ne najde. Bilo bi veliko lažje, če bi še ona delala, z eno plačo je kar težko.

Žena na koncu doda: moti me, da nas obravnavajo kot cigane. Ampak mi smo isti, ista nacija, ista vera, nismo muslimani. Spoštujemo vse praznike, ljudi, nismo nič drugačni, a kličejo nas čefurji. Ne vem zakaj nas imajo Slovenci za manj vredne. Pa večina je tako. Recimo nekdo ima manj kot jaz, pa me podcenjuje.

INTERVJU F

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 Starost in spol: 50. moški

1.2 Izobrazba: strojni tehnik

1.3 Državljanstvo: makedonsko

1.4 V Sloveniji delam od leta 2003

1.5 Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?

Neprekinjeno. Slab mesec nazaj sem ostal brez službe, ker je firma propadla.

1.6 Moja trenutna zaposlitev traja od 2003 in je za določen/nedoločen čas

1.7 Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevoznništvo, gostinstvo, turizem...) gradbeništvo

1.8 Vrsta osebnega delovnega dovoljenja

a) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta

b) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let

c) osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas

2. PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 *Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?*

Prišel sem zaradi denarja, zaradi otrok, da bi se lahko izsolali. Prišel sem zato, da bi čim več delal in tako čim več zaslužil. In potem sem ostal. Ko sem prišel, sem bil presenečen. Slovenija je tako lepa, ljudje prijazni, lepo je bilo.

2.2 *Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.*

Prišel sem z makedonsko firmo. Oni so vse zrihtali.

2.3 *Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?*

Vse je firma zrihtala.

2.4 *V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?*

Ko sem prišel, ni bilo tako slabo, je bilo dobro. A zadnje par let je slabo. Skoraj vse je bilo dobro, gradbene firme so bile dobre. Če bi zdaj prišel v Slovenijo, bi takoj dal odpoved in šel nazaj. Slabo stanje je zdaj.

3. DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 *Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)*

Normalno smo delali, včasih več kot po osem ur, vmes smo imeli malico. Pa zato smo prišli, da se čim več zasluži. Redko so bili prosti vikendi.

3.2 *Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)*

Ko je bilo malo posla, smo šli na dopust. Sami si nismo mogli zbirati. Za praznike je odvisno, za nekatere delamo, za nekatere ne. Za naše makedonske praznike smo vedno delali. Če sem kdaj tako rabil prosto, se je pa dalo zmeniti.

3.3 *Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni)*

Bilo je varno, isto smo hodili na predavanja. Pa v gradbeništvu je normalno, da so kakšne zdravstvene težave, je težko delo.

3.4 *V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?*

Ja, to smo imeli. Dali so možnost, da se dodatno izobrazimo. Na primer za žerjavista, viličarista in druge stvari, plačala je firma. Jaz sem šel za viličarista narediti.

3.5 Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)

Ni bilo tako urejeno. Bila pa je redna. Uf, to je bilo malo... niso te stvari urejene. Da se še goljufati. To so stvari, ki bi se mogle uredit, ker se veliko izkorišča delavce. Nisem zadovoljen s plačo, prenizka je bila.

3.6 V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?

Zavarovan sem samo osnovno. Prej sem bil tudi dodatno zavarovan. Ampak zadnje dve leti se je plača zmanjšala, ni bilo dela, tako da sem se odjavil. Ni nas nič prijavil, ne vem.

3.7 Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?

Slovenski jezik se razume, ni bilo tako težko.

3.8 Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?

Ljudje so... presenečen sem. Dobri so. V dobrih odnosih smo, smo se razumeli, pijača po službi je bila obvezna.

3.9 Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?

Ja. Policaji. Imel sem nemško vozniško dovoljenje, tam sem ga položil, pa so rekli, da ne velja. Nemčija je v Evropski uniji in njihova vozniška velja, za mene, ki sem Makedonec pa ni veljala v Sloveniji. In so me kaznovali, ker sem vozil s to vozniško, ne ker je ne bi imel. Pa so me kaznovali, ker nisem imel spucanih šip na kombiju. Sem šel k odvetniku in parkrat sem uspel, ne pa vedno. Sem bil zadovoljen z njim, mi je pomagal.

3.10 Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?

Na koncu je bilo slabo. Ne bi ostal v Sloveniji, če bi zdaj prišel.

4. STANOVANJSKE RAZMERE

4.1 Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)

Dokler je bilo za delati dovolj, sem imel stanovanje v najemu, sem si ga sam poiskal, zdaj pa ni denarja in ga ne morem plačevati. Pa sem šel k Debeluhu, to je zrihtala firma. Tam ni tako urejeno, so sobice male. Pa imamo probleme s policijo. Pridejo ob petih zjutraj, nas budijo in pregledujejo, če imamo dovoljenje. To so nedopustne

stvari, ni nič zasebnosti. To je mala sobica, neurejena, po dva, trije smo v sobi. Mah, kopalnica je ena, slabo je. Tu je par Makedoncev, nekaj Bosancev, ni veliko, ker je slabo urejeno, ni dobro. Mogla bi priti inšpekcija, pa pogledati, ker ne moremo v takem živeti. Kako lahko policija pride, pa ne vidi, v kakem živimo. Ne moremo ljudje živeti tam, ko pa so ščurki notri. Težko je.

4.2 Kakšne stroške imate s stanovanjem?

Narejeno imam preko firme, trgajo mi vsak mesec.

4.3 Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?

Ne sprašuj me to. Ni dobro, slabo je. To je stara hiša, ne more se notri živeti. Moglo bi se porušiti in vse na novo zgraditi. Rad bi nazaj svoje stanovanje, ki je bilo lepo.

5. ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

5.1 Kako preživljate svoj prosti čas?

Počivam. Slovenija je tako lepa, škoda ker je tako težko življenje. Grem veliko na izlete, ni dela Slovenije, ki ga še nisem videl. Grem vsepovsod, ko imam čas.

5.2 Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?

To mi ni problem.

5.3 Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)

Ne.

5.4 Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?

Dvakrat na leto. Odvisno od dopusta, po teden, dva.

5.5 Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?

Slišimo se po telefonu.

5.6 Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?

Ne poznam nič.

5.7 *Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni*

Ne, do zdaj nisem bil veliko. Tudi to ni dobro urejeno. Nisem imel dodatnega, pa sem imel tujek v očesu in sem ogromno plačal. Hvala bogu, nimam problemov z zdravjem.

5.8 *Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?*

Nimam ciljev. Pričakati penzijo in iti nazaj domov, še par let.

INTERVJU G

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 *Starost in spol:* 42. moški

1.2 *Izobrazba:* pek

1.3 *Državljanstvo:* srbsko

1.4 *V Sloveniji delam od* 2008

1.5 *Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?*

Neprekinjeno. No, najprej sem tri mesece pri Evrosadu, da bi si poiskal eno službo tukaj. Ko sem našel, sem šel domov samo toliko, da smo uredili vse papirje.

1.6 *Moja trenutna zaposlitev traja od* 2008 *in je za* določen/nedoločen čas

1.7 *Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevoznništvo, gostinstvo, turizem...)* pekarstvo

1.8 *Vrsta osebnega delovnega dovoljenja*

- a) *osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta*
- b) *osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let*
- c) *osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas*

2. PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 *Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?*

Zakaj? Pa tako, to je malo širše. V Srbiji, pri nas, je isto dela in to, ampak sem šel prvo zaradi znanja. Ta posel imam rad in edino to znam delati, tako da sem želel razširiti znanje. Želel sem videti, kako se to drugje dela, kako je recimo pri vas, kako je tam, kako tam. In drugo, ni tako zaradi denarja, ker je posla tudi tam, doma imam tudi

dvosobno komfortno stanovanje, tako da ni zaradi tega. Ampak pri nas ni nič urejeno. Tukaj si bolj zaščiten, druge pravice imaš. Pri nas pa tudi če veliko delaš, isto si glup. Tukaj je pa vse drugače, bolj pošteno. Veš koliko se dela in koliko boš plačan, vse je nekako drugače urejeno. Tako da sem se iz teh razlogov odločil, da sem tukaj. Torej za normalno življenje in da se malo oddaljim od doma, da probam za sebe in da vidim, če lahko. Je malo pozno, z 38 leti sem se odločil za nekaj takega, ampak nikoli ni prepozno. Drugo pa nisem nič pričakoval, ker mi je bilo vse novo, neznano. Pa tako... Na začetku sem delal v Evrosadu, živeli smo v groznih pogojih. V barakah po šestdeset ljudi, delalo se je po deset ur za dva evra na uro. Ampak jaz sem to vse spoštoval in potrpel, s tem, da si tukaj najdem delo. Enostavno, da vprašam, če kdo rabi. Slišal sem, da se da najti. Odločil sem se, da vidim, če lahko jaz to naredim. V Srbiji so se pojavili predsodki, da je to prepovedano območje, Evropska unija. Pa sem sam sebi in drugim dokazal, da zakaj. Ker če pošteno delaš, imaš korekten odnos do drugih, zakaj ne bi uspel tudi tukaj. Nisem mislil dalje iti, pa imam na Dunaju sorodnike, pa v Nemčiji, ampak mi smo si bližje, po govoru, sporazumevanje. Pa lažje je da probam tu, potem bomo pa videli dalje. Ker sem takšna oseba, da grem od cilja do cilja. Ne pričakujem nekaj preveč. Ko si uresničim nek cilj, grem potem naprej. Zdaj naprimer čakam na tem, da mine pet let in da vidim potem kaj bom delal. Mogoče se bom tudi vrnil domov. Bomo videli, tukaj se dobro počutim, mirno je. Sem sam svoj, nimam otrok, nimam žene, delam za sebe, imam svoj mir, svojo plačo, ni baš, ampak preživi se.

2.2 Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.

Tako. En prijatelj, ko so vodili skupine v Evrosad, da so obirali jabolka. On je tri leta že to delal in je tudi mene nagovarjal, naj grem. Pa sem si mislil, da zakaj bi šel sem za tri mesece, če pa imam doma stalen posel. Ampak zaradi teh vseh razočaranj, zaradi sistema in tega tam, ne plačajo, delaš po dvanajst ur za nič. Pa tako, počil mi je film in sem šel v Evrosad s tem, da sem naznanil, da bom spoštoval Evrosad in obiranje jabolk, ampak grem zato, da si bom poiskal posel. In kako je to bilo. Prvi dež je padel, jaz pa v prvo pekarno, »dober dan«, »dober dan, jaz sem F.N., prihajam iz Srbije, pek sem 16 let, ima kakšnih možnosti za delo?« čisto odprto, da vidim kako to bo. Trgovka mi je dala številko lastnika, dal sem jo v žep in šel v drugo pekarno. Isto »dober dan«, »dober dan. Sem F.N., prihajam iz Srbije, pek sem 16 let in a je kakšna možnost za delo pri vas?«. Trgovka je poklicala šefa, je rekel da počakam 15 min. Smo se vsedli, tako odprto, odprtih kart, tako sem tudi šel, sem tudi tak. Kar je realno, je realno. Rekel je, da je problem s papirji. Sem rekel, ni problema, sem poklical moje v Srbijo in prišel tak pok papirjev. On se je zainteresiral za mene. Sem potem prišel v pekarno, ko sem videl da dečki delajo, sem rekel F., če ima kako haljo, da bi jaz malo probal in potem je to tako krenilo. Drugi dan isto, ko je padal dež, sem šel do F., da malo delam, čisto tako, da spoznam kako se tukaj dela recimo. Kakšen je sistem recimo. In tretjič je bilo, da se srečamo in konkretno zmenimo, kako bo. Sem šel potem v Srbijo, tri mesece sem čakal dokumente. Pa sem potem dobil najprej za tri mesece in sem šel na poskusno delo sem, vse s papirji, na vizo. In tako je to šlo. Potem sem dobil za eno leto in še enkrat za eno leto, zdaj sem pa za tri leta.

2.3 Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?

V Evrosadu sem imel za tri mesece. Potem sem se dogovoril s F., najprej sem dobil za tri mesece, potem za eno leto, zdaj za tri leta. Stanovanje je vseh možnih bilo. Zdaj se selim v stanovanje, tam bomo vsi trije. Za Evrosad sem bil v Gastromiksu, v onih barakah, veš. Pa sem bil v Čatežu, pa v Krškem, pa v Brežicah. Tukaj so mi pa ponudili, da vzdržujem pozimi, marca gremo pa tam v stanovanje. Pa bo malo težje, zaradi plačevanja in tako. Franci mi je bil v največjo pomoč, ni vse naredil, ampak kolikor je lahko. Sem pa njemu najbolj hvaležen, vsaka mu čast. On se je zanimal za mene, jaz sem se zanimal za posel. Mogoče zato, ker sem takšen kot sem, igram na odprte karte. V Evrosadu pa je bilo preko tistega prijatelja, mi je rekel, da naj grem. Gre se v skupinah, iz Zapadine nas je bilo šestdeset, živeli smo pri Evrosadu v tistih barakah. Večina jih oddela tiste tri mesece in gredo nazaj domov. Jaz pa ne. Sem iskal službo. Sem rekel, mogoče mi ne uspe zdaj, mogoče naslednjič in tako.

2.4 V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?

Niso se uresničila. Zato.. prvo plačo, ko sem dobil, 400 €, sem rekel, ajoj, denar. Drugo plačo, 800€, joj, spet, kaj bom jaz s toliko denarja, nikoli ga toliko nisem imel. Zdaj po štirih letih, joj, to je zelo malo. To je zato, človek bi imel vedno več, vedno večje zahteve ima. Na začetku, normalno, nisem imel avta, šel sem peš, s kolesom. Zdaj imam avto, grem vsaki mesec domov, to so stroški. Imaš stroške s stanovanjem, položnice in vse. Imam preko 400€, da dam vsaki mesec. To je vse normalno in potrebno. To ni nekaj, ker jaz sem želel, da bi bil v tem sistemu, kar se tiče banke, zdravstva, da vidim, do kod lahko jaz kot tujec obstanem v tem sistemu in tem vsem. Tam pri nas je vse drugače, tu je bolj normalno, lažje uresničiš svoje cilje, s pomočjo države in tega vsega. To je življenje, žal mi je edino, ker se nisem že prej upal to narediti in priti sem. Mogoče sem se ustrašil sebe, da jaz to ne zmorem, da je težko. Vedno sem hotel vse po liniji najmanjšega odpora. Tako, lažje mi je doma, imam kje spati, imam za jesti. Nekako mi je bilo doma lažje. Dokler mi ni prišlo vse do tukaj, do grla, nisem bil zadovoljen sam s seboj. Čutil sem se nesposobnega, da ne morem iti naprej. Vedno, vsak mesec, vsako leto rad napredujem, kaj bolje naredim in ne da grem nazaj. Jaz sem na primer v Srbiji 10 let obstal na mestu, nisem šel ne naprej ne nazaj, nič. Veš, ko sem prišel sem... tukaj je življenje prehitro za nas. Tukaj se hiti, samo daj, daj, daj. Nisem jaz navajen na to, tudi po štirih letih se še nisem navadil na tempo. Ne delo, ko je delo, je treba delat. A življenje, zdaj si tukaj, pa tam pa tam, nič se ne stoji, samo hitite. Pri nas pa počasi, ni problem, uredilo se bo vse. Tu vse na hitro, ni filozofiranja. Pri nas pa ob kavi, šnopen in tako. Tukaj živim nekako, na začetku se nisem mogel znajti, zdaj v avto, zdaj tam... Halo, čakajte malo, ne morem dohajati. Pa te kliče ta, pa oni. Recimo tu brez avta ne moreš nič urediti. Pri nas lahko v mestu s 25 tisoč prebivalci v eni uri vse urediš peš. A tukaj se mora leteti sem, leteti tam z avtom. In na koncu koncev so to spet stroški, pri nas teh stroškov ni. Recimo pri nas ima vsaka petnajsta hiša avto. Pa ni stvar v avtu, ampak ga ljudje ne koristijo, ker niti nimajo potrebe, da bi ga koristili za službo in vse. Ko sem živel v Čatežu, bi rabil avto, pa sem se z biciklom vozil na šiht. Tako da sem mogel kupiti avto. Izpit sem imel položen, ampak nisem vozil deset let. In ta tempo življenja te natera, da se tudi ti spremeniš, da se aktiviraš, da dvigneš svojo rito. Sam sebe sem pomaknil naprej, tako da sem videl kako se živi naprej, ker prej sem deset let tičal na mestu. Pa sem videl, kako se živi, tempo

me je nateral, da sem nekaj naredil, ker me ne bodo drugi vlekli za rokav in mi vse nudili. Premakni se sam. Malo mi je pozno v teh letih, ampak nikoli prepozno.

3. DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 *Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)*

Tako je. Mi vemo, kdaj pridemo na šiht, nikoli pa ne vemo kdaj končamo. Ker je odvisno od posla, od naročil in vsega. Ampak pride nekje normalnih sedem ur. Zdaj začnem ob petih pa sem do polnoči. Tako recimo dva tedna, potem pa dva tedna delamo od osmih do dveh, treh. Odvisno od dela. Malico mi plačajo, jem pa ko imamo čas, si vzamem nekaj. V soboto zvečer smo fraj, tako da nedeljo ne delamo, tako se računa. V nedeljo zvečer začnemo delati za ponedeljek in tako.

3.2 *Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)*

Mi smo se dogovorili, kar se tiče F., lahko vzamem dopust ko želim. Nekako tako je, tudi po pravilih, pol ga lahko vzamem ko hočem, pol pa takrat, ko ga odobri on. Pa z njim se da dogovoriti, vedno se dopolnjujemo, dogovorimo, tako da se vsi strinjamo. Vsi smo istih let, ista generacija, tu v pekarni, tako da se zelo dobro razumemo med sabo. Tako da se z F. in vsemi dobro razumemo, dobro, pride vsakemu slab dan ali kaj, ampak v osemdeset procentih se odlično razumemo. F. dam kapo dol, mislim hvaležen sem mu, nisem njegov suženj, tako smo se tudi dogovorili. On je tudi videl, nisem jaz brez napak, nima on edine pekarni niti jaz nisem edini pek. Tako sva se dogovorila, dokler ti odgovarjam, ko ne, pa ni problema, samo reci, ne rabim te več in jaz bom iskal dalje, brez problemov. Isto jaz, če mi ne bo odgovarjalo, mu bom povedal in šel dalje. In to, zakaj sem še prišel v Slovenijo. Pri nas, če si pošten, delaven, si budala. Tukaj je nekako drugače. Tukaj znajo vsaj do nekje to ceniti. Počutim se povsem drugače, če delaš pošteno, ne boš imel problemov, enostavno te bodo cenili, sosedje, gazda, vsi. A tam, je katastrofa, no ni vse katastrofa, ampak je to tako. Zato sem se odločil, da pridem, da probam, ne da si kasneje rečem, da bi lahko, pa nisem. Probal sem. Nisem rekel, da bom ostal, mogoče bom šel še drugam.

Za državne praznike ne delam. Pri nas je 365 dni v letu, delaš jih pa 366. Ni nedelj, praznikov. Na papirju je vse, verski prazniki, državni prazniki, pa ni šans. Koristijo državne službe, šole, občine, drugi pa delajo. Pa ni problem delati, samo naj plačajo. Tukaj pa če delaš več, to pretvori v proste dneve. Vse je nekako bolj zaščiten tukaj, bolj normalno. Edino, kar me tukaj moti, je to, da sem nekako zvezan od vseh teh zakonov, tega kaj lahko, kaj ne smeš. Pri nas da se reciklira, je nemogoče. Tukaj če to ne narediš, te bodo kaznovali. Če se v avtu ne privežeš, te bodo denarno kaznovali, če kadiš tudi. A pri nas je to bolj sproščeno, nihče to ne kontrolira. Tako da ko sem prišel, me je bilo tudi malo strah. Bil sem tujec, no tudi ne smatram se kot tujca, edino ta meja je, ki nas razdvaja, drugače smo vsi isti. Ne počutim se kot tujec. No, ko sem prišel, me je bilo malo strah, vsi so govorili pazi to, pazi ono. Vedno si pod neko napetostjo, joj, da ne naredim tega, da ne naredim tistega, da me ne bodo vrgli ven, pa kaj jaz vem. Drugače spoštujem zakone. Če jih boš ti spoštoval, jih bom tudi jaz. Če jih ti ne boš spoštoval, jih bom jaz vseeno,

ampak se mi ne bo zdelo prav. Ampak tu so pravila, da se včasih tudi kršijo. Ne more biti vse idealno, vse pod nadzorom. No, edino to je, me malo moti, nisem tako sproščen.

3.3 Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni)

Evo tako, imel sem problem s kolenom. Bil sem samo osnovno zavarovan. Vse sem si mogel plačati, gips, preglede. Ko so me vprašali, če imam dodatno zavarovanje, ker drugače bom mogel vse plačati. Mogel bi iti na operacijo in so rekli, da to ne bom mogel plačati. Pa sem rekel pa koliko bo pa to za plačat, ni nihče povedal. Šel sem na anesteziološki pregled, zadnji pred operacijo in je rekel neki Hrvat, da to ne bom mogel plačati. Pa sem mu rekel, da mi naj pove, koliko bo. Je rekel preko tisoč evrov. Sem zinil in rekel, da nimam toliko denarja. Potem sem si ga začel plačevati, plačam 25€. To sem si moral sam zrihtati, F. ni bil zadolžen, da skrbi za to. On je svoje uredil. Za zdaj sem zdrav.

Imeli smo enkrat predavanja o zaščiti pri delu. Imamo opozorila na mašinah, vsak ima svojo delovno obleko, drugače pa ni nič posebnega.

3.4 V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?

Ne hodim. Kot pravim, prišel sem na tečaj v Slovenijo. Resno, jaz osemdeset procentov stvari, ki jih zdaj delam, nisem delal v Srbiji. Uspel ali ne, v vsakem primeru sem v dobitku, ker sem se nekaj novega naučil. Vsaka pekarna dela na svoj način. Imaš neka osnovna znanja, ampak vsaka pekarna ima svoje, vsak je različen.

3.5 Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)

Na račun, sem tako zahteval. Mnogo lažje mi je, ker nisem imel nič dolgov, nič. Mnogi ljudje pridejo, ker imajo nekaj, otroke, žene, bolne, starše... jaz teh problemov nisem imel. Dobimo vse, malico, regres. Prve dve leti je bilo tako, da sem dobil regres, ko sem ga rabil. Sem rekel F. in mi je dal, ni problema. On je taka oseba, da ve, da mora svoje obveznosti plačati. Edino, kar je bil zdaj na nas, kako se reče, malo jezen, ker smo potrošili regres, ko smo šli na dopust pa nismo imeli denarja. In je rekel ne, ko bote šli na dopust, bote dobili tudi regres in potem reče, pojdite, se spočijte in delajte kar hočete. In to ima prav, na koncu koncev. Tako ne potrošimo regres za brez veze. Regres je zato, da greš, da se malo sprostiš in tako.

Bil sem zadovoljen s plačo, ampak so zdaj potrebe večje, tako da sem spet začel stagnirati. Pa kriza je, ni posla, zdaj je zima. Tak da nisem preveč zadovoljen s plačo. Ampak zmorem, ker sem sam, nimam nikogar, lahko s to plačo normalno živim. Nisem lačen, poplačam vse obveznosti, ampak mi zdaj ne ostane nič. Na primer, prvih šest mesecev, sem kupil avto, si zrihtal nekaj stvari in privarčeval 1500€, a zdaj, če mi ostane petdeset evrov, sem zelo zadovoljen. Si pa nisem ustvaril nobenih dolgov, hvala bogu. Pa bencin se je podražal, vse je šlo gor, plače so pa

ostale iste. To ni dobro in zato nisem zadovoljen. Od F. pa ne morem zahtevati višjo plačo, realno, ko pogledaš, ni on tak, da ima on zase, nam pa ne da.

3.6 V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?

Ne vem v katera, je pa dal fotokopijo prijave. On je res fer in korekten, je človek, ki noče imeti problemov. Kar mora narediti, naredi. Všeč mi je, da je tukaj neki red, zakon, vsaj do nekje. Mogoče se motim in ni povsod tako. Pa vse je odvisno od tega, kako si človek postavi cilje, kakšne želje ima. Potrpljenja je treba veliko, recimo nekateri mislijo, da ko pridejo čez mejo, da evri kar padajo in da bodo čez mesec vse zrihtali in rešili svoje probleme. Potem so zelo razočarani.

3.7 Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?

Govorimo vse, hrvaško, bosansko, srbsko, slovensko. Važno, da se razumemo.

3.8 Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?

Odvisno od dneva, vsak dan je drugačen. Problemi so vedno, ne teče vedno vse gladko, pride tudi do težkih tonov. Ampak privatno, vsaka čast, se spoštujemo, se ne vtikamo drug v drugega. Na delu pa je vsega, mogoče je tudi to dobro, ni nikoli zlonamerno, vedno je z dobrim namenom. Ob sobotah se redno družimo, si organiziramo fešto. F. ne tako, ker ima on svojo družino in je z njimi. Nam pa vsako leto na koncu organizira fešto, malo hrane, pijače. Organiziral nam je splavarjenje po Krki, to je fenomenalno z njegove strani. Res je ok.

3.9 Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?

Ne, hvala bogu za zdaj ne. Mogoče edino, pred tremi leti je bilo tako, da so se plače dvignile za petdeset evrov. On je vsem Slovincem dvignil, a nam trem ne. Ne vem, mogoče je bilo tako prav in je imel pravico to narediti. Ne vem, ali se mi tukaj kršijo pravice. Pa to so malenkosti. Meni je za zdaj tukaj dobro, je tako kot smo se dogovorili, vse osnovne pravice imam zagotovljene. Velikokrat so tudi kršene pravice, pa človek ne ve. Jaz pa nisem imel takih težav, razen malenkost. Ni problem v tistih petdesetih evrih, ampak ne vem zakaj nas razlikujejo od slovencev. Če je po pravici, naj se podeli med vse. Ampak to so malenkosti, nisem zaradi tega prizadet, po pogodbi sem imel vse določeno, on izpolnjuje, jaz izpolnjujem, kar sem podpisal, tak da ne vidim nekih kršitev.

3.10 Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?

Pa tako, ne preveč. Spremenil bi sebe. Iskreno povedano, spremenil bi sebe. Sem zelo čustven in ko me kdo razjezi, se potem malo zgubim, tako da včasih tudi kaj pozabiti. To gre tudi z leti. Tu bi spremenil sebe. Včasih sem imel

tudi več veselja za delat, zdaj mi je tako monotono. Še vedno rad delam, ampak včasih mi je malo težko iti v službo, ne da se mi delati. In nekako vse brezvoljno delam včasih. Vse je odvisno od vremena, ali je dež, sonce. Tako je tudi moje razpoloženje. Malo sem bil tudi razočaran, nisem veliko delal pri privatnikih in tu je malo drugače. Jaz bi hotel kakšen proizvod spremeniti, izboljšati, to predstavim sodelavcem ampak oni to ne želijo delati za isto plačo. Vidiš, da to potem ne gre. Imel sem tako več želja, več idej, moči. Ampak zdaj ne več, pustim tako kot je, kot reče F. in tako delam. Kar mi rečejo, to delam in je mir in je to to.

4. STANOVANJSKE RAZMERE

4.1 *Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)*

Tukaj sem samo začasno, drugače je pa dobro. Sem bil že vsepovsod, malo tu, malo tam, vse začasno. Ljudje so iz Ljubljane in so mi dali to hišo, da jo malo popazim, pokosim, uredim, čisto tako, brezplačno. Za zdaj sem zadovoljen. Imam kuhinjo, sobo in kopalnico in to je vse. To je za zdaj. Ne vem pa kako bo zdaj tam v stanovanju. Dogovorili smo se, da bo za plačati 200€. Bo pa drugače, ko bova dva, zdaj sem navajen sam. Stroške si bomo delili in se zato splača.

4.2 *Kakšne stroške imate s stanovanjem?*

Položnice plačam. Najemnine pa ne, nimam veliko stroškov, ker smo se zmenili, da vzdržujem. V novem stanovanju bo pa dvesto evrov.

4.3 *Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?*

Sem. Ne bi nič spreminjal za zdaj. V bistvu se bo spremenilo, ko se bom preselil zdaj. Nikoli nisem bil zahteven. Daj mi sobo in bom zadovoljen. Recimo tukaj me ni par dni in je zelo mrzlo, ko pridem nazaj, ker si sam kurim. Poleti je dobro, za zimo pa ni. Ampak sem zadovoljen, ker bi lahko bilo veliko slabše. Tako je, kakor je.

5. ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

5.1 *Kako preživljate svoj prosti čas?*

Pretežno doma, s kuhalnico, kuham. Rad si pospravim počistim, vse uredim. Popoldne si skuham. Ob sobotah pride bratranec, sosedje, malo se družimo tudi s sodelavci s službe. Gremo na pijačo. Malo se pogovarjamo, šalimo. Malo smo pri meni, malo smo pri njih. Najraje imam pa mir, da se spočijem ob televizijo, dobri hrani. Da dam možgane na pašo in se psihično pripravim na nov delovni dan. Manjka mi Donava, to pogrešam. Sem ribič in celo noč delam, potem grem na Donavo, tam se v miru sprostim in ko pridem domov, sem kot nov.

5.2 *Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?*

Za mene ni problemov. Ne vem, veliko besed je podobnih. Tako da sem se hitro učil. Rabim pa več časa, da govorim slovensko. Recimo ne znam tako dobro slovensko, da bi kar tako govoril. Na začetku mi je bilo neprijetno,

ker sem ljudem gledal v usta. Hotel sem si zapomniti mimiko in vse, pa so mislili, da sem nevljuden, ko tako buljim. Pa sem si sam rekel, kaj tako buljiš. Ampak sem imel voljo, da sem se učil.

5.3 Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)

Ne, za zdaj ne.

5.4 Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?

Odvisno od denarja. Obvezno za božič in veliko noč za par dni grem domov, recimo za en teden. Grem pa tudi na dopust, odvisno za dva, tri tedne. Za praznike grem tudi, če imam denar, in če se da, zrihtam tako, da sem doma za vikend in potem podaljšam do praznika, pa zraven dam še kak dan dopusta. Tako, približno desetkrat na leto grem.

5.5 Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?

Po telefonu se slišimo. Lansko leto so bili pa en teden pri meni in so navdušeni.

5.6 Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?

Ne vem. Nisem nič rabil.

5.7 Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni

Bil sem samo zaradi kolena, drugo pa ni nič. Nimam problemov.

5.8 Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?

Za zdaj, da dobim dovoljenje za stalno prebivališče. Za naprej ne vem, ker se ne ve niti, kaj bo jutri. Tako, da zdržim teh pet let in dobim stalno vizo, državljanstva pa ne. Mogoče bom šel tudi kam drugam delati, ne vem. Če se bom poročil, se bom, ne vem. Ne morem predvideti. Niti ne vem, če bom ostal, ker nimam potrebe o tem razmišljati. Si ne postavljam dolgoročnih ciljev. Mogoče bo tudi tako, da se bom mogel že jutri vrniti domov, ne vem. Hvala bogu pa imam kam iti.

INTERVJU H

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 Starost in spol: 35, moški

1.2 Izobrazba: avtomehanik

1.3 Državljanstvo: bosansko

1.4 V Sloveniji delam od 2008

1.5 Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?

Neprekinjeno.

1.6 Moja trenutna zaposlitev traja od 2008 in je za določen/nedoločen čas

1.7 Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevoznništvo, gostinstvo, turizem...) avtoservis

1.8 Vrsta osebnega delovnega dovoljenja

a) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta

b) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let

c) osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas

2. PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?

Zakaj sem se odločil... resno rečeno, prišel sem malo tako. Ni mi bilo nujno, da bi prišel. Doma sem imel svojo delavnico z bratom, potem se je brat odločil, da gre delat na Dunaj, jaz sem pa ostal sam. Potem je prišel en kolega, ki dela tukaj v Sloveniji in je rekel, da tukaj iščejo enega mehanika. Sem potem čisto tako prišel, ostal sem pa zato, ker so me tam pričakali res lepo. Moj sodelavec T. in K. se imamo radi in sem tu rad tudi za njih. Pričakovanj nisem imel nič, hotel sem samo probati, ni mi bilo nujno biti tukaj.

2.2 Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.

Moj prijatelj je dal številko šefici, ona me je poklicala in sva se srečala v Zagrebu. Sva se zmenila in tako je bilo, zdaj sem tukaj.

2.3 Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?

Ja. Stanovanje imam od firme, tam zraven njih. Prijatelj je dal številko, drugo pa smo se vse zmenili z njimi. Ona je prinesla papirje, jih zrihtala tukaj, jaz sem šel na ambasado po vizo in sem prišel.

2.4 V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?

Nisem imel nekih posebnih pričakovanj. Samo tisto kar smo se zmenili, je tako in še boljše. Tako da sem zadovoljen, res.

3. DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 *Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)*

Delam od osmih zjutraj do dvanajstih. Od dvanajstih do enih imamo malico. Potem pa od enih do petih delamo. Ob petkih delamo do štirih, sobote, nedelje in praznike pa imamo prosto. Sem zadovoljen z delovnim časom.

3.2 *Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)*

Letni dopust imam kdaj ga nucam. Imam ga 22 dni in ko ga nucam sploh ni problem. Za naše praznike se zmenimo, ni problema. Če rabim kdaj dan fraj, danes povem, jutri sem fraj. Kar se tega tiče sploh ni problem v naši firmi.

3.3 *Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni)*

Dobro. Imamo delovno obleko od firme, drugo pa mi nimamo neka nevarna dela, da bi imeli nekaj posebnega. Na predavanja pa ne hodim o tem. Ne vem, ni nevarno nič. Kar se tiče delavnice imamo gasilske aparate, drugo pa ne nucamo nič. Dvigala so redno vzdrževana, tako da ni problem.

3.4 *V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?*

Jaz sem šel v Zagreb za Peugeot, za Forda pa nisem šel. To je dodatna šola. To firma pošilja in plača, mi nimamo s tem nič, jaz samo moram it.

3.5 *Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)*

Vse gre na račun, na banko. Na roko nič. Daje redno, petnajstega v mesecu. Edino če se zgodi, da je sobota ali nedelja. Če je sobota, je v petek, če je nedelja, je plača v ponedeljek. Plača nikoli ne zamuja, dobimo vse, dodatke, regres in vse. Sem zadovoljen s plačo.

3.6 *V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?*

Ne vem. Je pa dal fotokopijo prijave.

3.7 *Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?*

So se oni prilagodil meni. Pa sem se jaz učil. Veliko sem bral revije, gledal televizijo. A so se oni prilagodil, jaz se nisem mogel, ker nisem znal govoriti slovensko.

3.8 Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?

Dobro. V zelo dobrih odnosih smo, se družimo.

3.9 Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?

Ne.

3.10 Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?

Dobro je. Delam to, kar rad delam. Nič ne bi spreminjal.

4. STANOVANJSKE RAZMERE

4.1 Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)

Kako je veliko.. jaz imam garsonjero. Imam kopalnico, wc, kuhinjo in sobo. Sem sam, nočem sostanovalca. Tako smo zmenjeni, sem jim povedal. Je urejeno, imam računalnik, televizijo, internet. Ne vem kaj bi še.

4.2 Kakšne stroške imate s stanovanjem?

Nobenih.

4.3 Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?

Sem zadovoljen, kaj bi spreminjal, ne bi nič spreminjal. Vsak si uredi življenje po svoje. Jaz sem rekel, da nočem z nobenim živeti in ne bom. Če tukaj ne bi bilo tako, bi si poiskal drugo stanovanje. Ko sem prišel, sem tako rekel, ker sem živel vedno sam in hočem tudi zdaj tako. Moje je moje, delam kaj hočem, gledam kaj hočem in nikomur nič.

5. ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

5.1 Kako preživljate svoj prosti čas?

Grem na pijačo. Po pijači gledam televizijo, sem na internetu, igram igrice.

5.2 Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?

Kako se soočam... se učim, vidite, da se pogovarjamo slovensko. In na firmi se pogovarjajo z mano slovensko. Jaz sem tako hotel in šefica je tako hotela, ker je rekla, da se bom tako najhitreje naučil. Kar nisem vedel, so mi

razložili, tako da sem hitreje vedel, kot bi, če bi se pogovarjali po bosansko z mano. Ko kaj ne vem, mi vedno razložijo.

5.3 Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)

Ne, nič.

5.4 Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?

Vsak vikend in za praznike grem domov. In na dopust, to pa odvisno kdaj jaz nucam, se zmenimo.

5.5 Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?

Preko interneta, telefona.

5.6 Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?

Ne vem. Nisem nikoli rabil nič, tako da..

5.7 Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni

Hvala bogu ne rabim. Enkrat sem rabil edino, ko sem se urezal po roki, drugače pa nič.

5.8 Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?

Prihodnosti? Ne vem. Resno rečeno, nisem niti razmišljal o tem. Bom videl kakšna bo situacija, kaj se bo zgodilo. Menjal ne bi službe, to sigurno. Drugo pa nič ne planiram, ne vem.

INTERVJU I

1. OSNOVNI PODATKI

1.1 Starost in spol: 45 let, moški

1.2 Izobrazba: pek

1.3 Državljanstvo: bosansko

1.4 V Sloveniji delam od leta 2008

1.5 Ali od takrat delate v Sloveniji neprekinjeno, ali so bile vmes prekinitve? Če so bile, kolikokrat in za koliko časa?

Neprekinjeno.

1.6 Moja trenutna zaposlitev traja od leta 2008 in je za določen/nedoločen čas

1.7 Področje zaposlitve (gradbeništvo, prevoznništvo, gostinstvo, turizem...): pekarstvo

1.8 Vrsta osebnega delovnega dovoljenja

- a) osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta
- b) Osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let
- c) osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas

2. PRIHOD V SLOVENIJO

2.1 Zakaj ste se odločili za delo v Sloveniji in kakšna pričakovanja ste imeli preden ste prišli?

Zato ker nisem imel dela v Bosni. V glavnem sem pričakoval redno plačo in malo večjo kot v Bosni, normalno.

2.2 Opišite vašo pot in prihod v Slovenijo.

V meni je bilo polno nezaupanja. Ko sem dobil vizo, mi je dva meseca stala doma, ker se nisem upal priti. Sem poročen in imam otroke pa tako in ločitev od družine mi ni bila ravno. Pa se navadiš. Potoval sem sam. Prišel sem do Zagreba z avtobusom, tam sem šel pa z vlakom do sem.

2.3 Ste imeli ob prihodu zagotovljeno delovno mesto in stanovanje? Kdo vam je pri tem pomagal?

Vse sem imel dogovorjeno, stanovanje in vse. Moj šef.

2.4 V kolikšni meri so se vaša pričakovanja uresničila? Katera da/katera ne? Kaj so razlogi, da se niso uresničila?

Ja, vse se je uresničilo. Meni vse, zdaj se ni nič zgodilo, da bi jaz pričakoval pa to ni bilo tako. Zdaj sem štiri leta tukaj in še ni bilo, da bi jaz nekaj pričakoval, on pa mi to ne bi dal. Cenim šefa, ki gleda, da se dela in da imamo vsi. Po Bosni sem delal po več pekarnah in recimo prvi je bil tak, kot da ne bi želel, da delamo. Tu sem pa presenečen, Šef je mlajši od mene in je pošten, želi, da ima on in da imamo mi. Sem zadovoljen, prezadovoljen.

3. DELOVNE RAZMERE, KAKOVOST DELOVNEGA ŽIVLJENJA

3.1 Kako poteka vaš delovni dan? (trajanje, malica, odmor, počitek, prost konec tedna)

Ob treh zjutraj pridem iz službe, spim do devetih, pol desetih in grem malo okoli. Začnem odvisno od posla, od naročil. Jaz delam burek in sem bil recimo včeraj že ob dvanajstih v pekarni. Danes grem ob dvanajstih, delam do šestih, potem se malo spočijem in ob devetih delam naprej.

Med vikendom sem fraj, če ne grem v Bosno, imam tukaj družbo in se ob sobotah družimo. Se dobimo pri enem ali drugem in tako. Vsaki vikend se nekaj speče in se malo družimo.

3.2 Na kakšen način vam omogočajo letni dopust in proste dneve na praznične dni? (prazniki-slovenski in njihovi, osebni razlogi)

Dopust imam pozimi sedem dni, pa kako mi paše. Se dogovorimo. Za vse praznike smo prosti in če jaz rabim kak dan se zmenimo, ni problem. Ga pokličem, mu rečem in me on zamenja.

3.3 Kako je poskrbljeno za vašo varnost in zdravje pri delu? (nesreče pri delu, poklicne bolezni, predavanja)

Nič posebnega. Imamo obleko, ki jo zakon določa, da jo moramo imeti. V pekarni ni nič takega, ni problema. Tu pride varnostnik in nam predava.

3.4 V kolikšni meri se udeležujete usposabljanj in izobraževanj? Katerih? Vas delodajalec napotuje nanje in kdo krije stroške?

Ne.

3.5 Kako vam delodajalec plačuje za opravljeno delo? (redna plača; jo delodajalec nakaže ali da na roko; dodatki – malica, prevoz, regres, plačilna lista; zadovoljstvo;)

Da ti povem. Plača je redna, celo plačo nam nakaže na račun, tako da meni niti en dan ni plača zamudila. Pa tudi če rabim prej, akontacijo, ni problema. Dobim vse, malico in vse. Še nisem naletel na gazdo, šefa, da tako redno plačuje kot ta. Zadovoljen sem. Glede na situacijo ne more človek zahtevati ne vem kaj. Glede na naš delovnik, ne delamo polni delovni čas, ne moremo zahtevati neko vrhunsko plačo, če delamo po pet, šest ur. A sem zadovoljen.

3.6 V katera socialna zavarovanja vas je delodajalec prijavil? Vam je izročil fotokopijo prijave?

Mi imamo osnovno in plus plačujemo dodatno. F. nas je vse prijavil, kar je treba. Imamo dostopnost, da pri njemu preverimo vse papirje, imamo to možnost. Sem bil presenečen, ko sem prišel, da je tak človek, da redno plačuje in vse zrihta. Če bo tako, bom zadovoljen, bom ostal.

3.7 Na kakšen način se vam delodajalec in sodelavci prilagodijo, v kolikor ne govorite dobro slovenskega jezika?

Da ti povem. Ko sem prišel sem, so bili tukaj že N., B. in sem najstarejši med njimi pa sem tudi šefa naučil bosansko, tako da on poskuša bosansko, jaz slovensko. Če na primer moram na upravno enoto, moram nekaj znati govoriti. Drugače razumem, šef malo slovensko, jaz malo bosansko, pa se razumemo. Tudi sodelavca sem naučil

bosansko, pa ko pride domov, pove puncu kaj po bosansko in ga ona nič ne razume, pa se smeje. Sodelavci so šli že večkrat z menoj skupaj dol v Bosno in so se že navadili na jezik. Nista tako tuja jezika, da se ne bi razumeli. Če bi govorili angleško, jaz ne bi nič znal.

3.8 Kako se počutite v družbi slovenskih sodelavcev? V kakšnih odnosih ste z njimi in v kakšnih z delodajalcem?

Super. Meni je zelo dobro, nimam nekih problemov tukaj. Jaz sem tu nov, sem šele štiri leta tukaj, pa imam družbo. Dobro se počutim, ne počutim se kot tujec, ki ga čudno gledajo. Nimam težav s tem, da bi mi govorili, kaj tu delam pa to. Se domače počutim, še nisem opazil, da bi me kdo čudno gledal. Pa človek se mora prilagoditi državi, v katero pride, ne moreš ti po svoje. Moraš spoštovati zakone in vse, pa dobiš spoštovanje. Normalno, če ti ne spoštuješ človeka, ne moreš pričakovati, da bodo tebe spoštovali.

3.9 Ali ste že imeli primer, da so vam bile kršene pravice in katere? Na koga ste se takrat obrnili, kako so vam pomagali? Ste bili s pomočjo zadovoljni?

Ne. Še nisem. Pa tudi drugače, sem tukaj zelo občutljiv, bolje da se ne zgodi kaj takega.

3.10 Kako ste zadovoljni s svojim delom? Kaj bi spremenili?

Sem zadovoljen. Delam svoj posel, ki ga delam že celo življenje, pa tudi nič drugega ne znam. Ne bi nič spreminjal. Ne bi mogel niti podnevi delati. Sem se tako navadil. Ko grem domov na dopust, ponoči čujem, zjutraj pa zaspim. Tako da ne bi nič spreminjal.

4. STANOVANJSKE RAZMERE

4.1 Opišite stanovanje. (velikost, urejenost, ste sami ali ga delite s kom, higiena, svetloba..)

Imam dvosobno stanovanje. Stanujemo jaz in še en kolega. Sem v bloku. Stanovanje je urejeno, gretje in vse. Edino to, ko se moram voziti sem in tam, vzame dosti časa, tako da sem se odločil, da se preselim bliže službi. Tako da bomo mi trije skupaj v stanovanju. Sami si bomo organizirali gretje in vse.

4.2 Kakšne stroške imate s stanovanjem?

Plačamo najemnino za stanovanje in stroške.

4.3 Ste zadovoljni z bivališčem? Kaj bi spremenili?

Sem zadovoljen, nič ne bi spremenil.

5. ŽIVLJENJSKE RAZMERE, OSEBNO ŽIVLJENJE

5.1 Kako preživljate svoj prosti čas?

Malo alkohol in to. Vsega je, dobro, ne preveč. V glavnem z družbo, pa stave in športne igre igram.

5.2 Kako se soočate z jezikovnimi razlikami?

Moraš se prilagoditi tam, kjer si. Ne moreš se obnašati kot tam, kjer si bil, ampak tam kjer si.

5.3 Ste se udeležili kakšnega programa za lažjo vključitev v slovensko družbo? Katerih? (tečaj slovenščine, slovenske zgodovine, kulture...)

Ne. Edino, ko bom želel državljanstvo, bom moral na tečaj slovenščine.

5.4 Kolikokrat na leto greste domov in za koliko časa?

Jaz grem vsakih petnajst dni. Recimo grem za vikend, ko je plača. Včasih tudi vzamem dva, tri dni fraj. Vse se dogovorimo s šefom, koliko rabim. Ko me ni, me on zamenja, tako da ni problem. Grem še za dopust domov.

5.5 Kako, na kakšen način ohranjate stike z družino, ko ste v Sloveniji?

Po telefonu vsaki dan. Pa internet, normalno. Če tega ne bi bilo, ne bi bilo sveta. Po Facebooku, preko Skypa. So kamere in vse to, se vidimo, kot da smo skupaj.

5.6 Katere oblike pomoči, ki so delavcem migrantom na voljo v Sloveniji, poznate? Ste že kdaj poiskali pomoč in kako ste bili z njo zadovoljni?

Ne vem, nisem še nič iskal. Jaz sem tak, rad delam, sem navajen veliko delati. Tako da mi je tukaj premalo, jaz sem se navadil na recimo 14, 15 ur. Ko sem prišel sem, pa delam po pet, šest ur. Če ne delam, ne morem spati, ker se ne utrudim. To mi je premalo, meni bi najbolj odgovarjalo, da delam deset ur. Normalno, kjer je posel, je denar. Če ima šef, imamo tudi mi.

5.7 Kako pogosto potrebujete zdravniško pomoč? Imate kakšne zdravstvene težave? (Postaviš, če pri prejšnjem tega ne omeni)

Nikoli. Nimam problemov. Štiri leta sem tu, pa nisem bil niti en dan na bolniški. Imam 25 let delovnega staža, pa nisem bil niti en dan na bolniški. Edino, ko sem bil v vojni dol v Bosni, pa ko sem bil ranjen, sem prvič odprl karton.

5.8 Kakšni so vaši cilji v prihodnosti?

Edini cilj, ki ga imam je, da ko najmlajša hči zaključi osnovno šolo, da pride sem in se tukaj šola naprej. To mi je želja. Malo sem raziskal, če je to možno in je, tako da si to želim. Potem bi prišla še žena in sin. Najstarejša hči se je poročila in si je dol ustvarila družino. Sin je končal srednjo šolo in dol nima posla. Želim si, da bi se tudi on še tukaj kaj šolal in da bi potem oba dobila redno službo tukaj. Boli me, ker je dol težko. Sem delal tudi jaz dol in recimo v eni pekarni nisem dobil šest mesecev plače. To mi je cilj, da tu končata šolanje in da si ustvarita normalno življenje.

PRILOGA 3: Izpisani in glede na raziskovalna vprašanja obarvani relevantni pojmi

INTERVJU A

A1: »Prišel sem samo tako, da sem probal, kako je delati tukaj ...«

A2: »Pričakovanj pa nisem imel, ...«

A3: »Sem pa zadovoljen tukaj.«

A4: »Ko se kaj pokvari, delamo tudi dolgo.«

A5: »Drugače delam po 8 do 10 ur na bagru, ...«

A6: »... vmes je ena ura za malico.«

A7: »Za vikende sem včasih fraj, včasih je pa tudi treba delat.«

A8: »Se da zmenit z njim. Na dopust grem pozimi in poleti, ...«

A9: »Za praznike še nisem šel domov, ker se ne spleča it za par dni.

A10: »Enkrat je žena zbolela in sem mogel iti domov, pa šef ni nič kompliciral, mi je brez problema pustil in mi je dal prosto, dokler sem rabil.«

A11: »Če je treba uporabiti čelado ali pa kaj drugega, imam vse na razpolago.«

A12: »Z zdravjem pa nimam problemov, tudi ne delam nič takega, ...«

A13: »Na predavanja ne hodim.« kršitev

A14: »Nisem bil še na nobenem.«

A15: »Plačo mi redno nakazujejo, ...«

A16: »... če se kdaj zgodi, da zamudijo dva, tri dni, pokličejo in se vse zmenimo, ni problem.«

A17: »Dajo mi tudi za malico in potne stroške.«

A18: »... če delaš veliko, je plača dobra, če delaš malo je pa tudi malo denarja.«

A19: »Če nič ne delaš, kak boš zadovoljen, ko pa je dela, je pa tudi plačano vse.«

A20: »Ne vem, katera zavarovanja.«

A21: »Fotokopijo prijave ima S. v pisarni, tako da vem, da sem prijavljen, ...«

A22: »Ko pa še nisem znal, so pa govorili hrvaško, makedonsko ne znajo, da sem lažje razumel.«

A23: »Šef se še zdaj včasih pogovarja z mano po hrvaško.«

A24: »Dobro, z nobenim nimam kaj.«

A25: »... se dobro razumemo in gremo skupaj na pijačo.«

A26: »Tudi s šefom se dobro razumeva in greva kdaj na pijačo, včasih me pa tudi povabi na kosilo ali pa na kako fešto.«

A27: »Do zdaj je bilo vse v redu.«

A28: »... so tri sobe, kuhinja in dve kopalnici.«

A29: »Jaz sem sam v sobi, v drugih dveh sta po dva. Je pa zdaj tako, da sem čisto sam, ker ni nobenega tukaj.«

A30: »Pucam si sam, posteljnino mi ona da, zamenjam sam, včasih pa tudi ona.«

A31: »Nobenih stroškov nimam, mi plača vse firma.«

A32: »Zaenkrat je dobro.«

A33: »... včasih grem tudi malo ven s sodelavci.« integracija

A34: »Na začetku, ko sem prišel, je bilo težko, ker nisem razumel slovenščine.«

A35: »Ne.«

A36: »Dvakrat sigurno, ...«

A37: »... po dva tedna.«

A38: »Včasih pa tudi vmes za krajši čas.«

A39: »Slišimo se po mobitelu. Ko sem delal na terenu, sem imel tam internet in smo se slišali preko Skypa.«

A40: »Ne poznam.«

INTERVJU B

B1: »Rekli so, da je tu veliko denarja ...«

B2: »... pa se je preveč delalo in bilo malo denarja. Smo delali po 300 ur na mesec.«

B3: »Tukaj je pa kakor sem pričakoval in še boljše ... je šef rekel, da se bo delalo veliko, pa se ne dela toliko.«

B4: »Začnemo ob sedmih pa do treh, ...«

B5: »... imamo pol ure za malico.«

B6: »Če je pa kaj nujnega, da šef rabi pa ni problem ostati.«

B7: »Za vikend smo fraj, če je sila, ni problem ostati.«

B8: »Dopusta imam 21 dni. ... ko nucaš, se zмениš za dopust.«

B9: »Za praznike smo fraj, ...«

B10: »... tudi če ni sila, nas pusti za naše praznike domov. Z njim se ni problem nič zmeniti.«

B11: »Več skrbi on za nas kot mi sami za sebe. Vedno pravi, da ne po nepotrebnem tvegati ...«

B12: »... je vedno vse na razpolago, čelade in vse.«

B13: »Hodimo tudi na predavanja vsako leto.«

B14: »... bi šel delat izpit za strojnika.«

B15: »Je rekel, da ni problem in da bo on plačal, ...«

B16: »Plačo nakaže na račun redno.«

B17: »Dobimo za malico, za prevoz pa ne daje, če smo tukaj blizu, ...«

B18: »Plača je dobra.«

B19: »Ne vem.«

B20: »... šefica rihta vse papirje, vse ima ona, da nimamo mi probleme s tem.«

B21: »Se prilagajamo en drugemu.«

B22: »... tukaj ni veliko razlike, ni bilo tako težko.«

B23: »V dobrih odnosih smo z vsemi, ni problemov.«

B24: »Na pijačo gremo med službo ali pa po službi, ...«

B25: »... v Ljubljani smo delali veliko, dal je denar na roke.«

B26: »Lahko da nismo bili niti prijavljeni pa to, veš kaj.«

B27: »Smo štirje iz Bosne in imamo na razpolago celo hišo.«

B28: »Je skupna dnevna soba, kuhinja in dve kopalnici.«

B29: »Plačamo vsak 130€«

B30: »Ni baš. Če bi bilo kje boljše stanovanje bi ga raje zamenjal.«

B31: »V naši sobi se pojavlja vlaga pozimi pa to.«**kršitve**

B32: »Soba je pozimi hladna, poleti vroča, ...«**kršitve**

B33: »... smo prišli v to sobo in je ne moremo zamenjati.«

B34: »Vsaki vikend smo doma v Bosni. Dopusta imam pa 21 dni in grem tudi domov.«

B35: »... čez teden pa gremo malo na kavo pa tako s sodelavci in prijatelji iz Bosne.«

B36: »Ne.«

B37: »Se zmenimo s šefom.«

B38: »Slišimo se po telefonu. Sem vsak vikend doma, čez teden se pa samo slišimo po telefonu.«

B39: »Ne.«

INTERVJU C

C1: »V Bosni nisem našel dela, ki bi si ga želel, ...«

C2: »... da bo delo in denar.«

C3: »... so se uresničila.«

C4: »Kakor sem se dogovoril, tako je.«

C5: »... ob sedmih začnemo, ob treh nehamo.«

C6: »Ura je za malico, ...«

C7: »Za vikende gremo pa domov.«

C8: »Kakor nam odgovarja, v soglasju s šefom.«

C9: »Za praznike tukaj smo fraj.«

C10: »... se da zmenit pa to, ni problem.«

C11: »Odlično. Ni razlike med domačimi in nami, ...«

C12: »Hodimo tudi na predavanja vsako leto.«

C13: »To pa ne.«

C14: »Plačo nakaže, ...«

C15: »... dobimo za prehrano in prevoz.«

C16: »Sem zadovoljen s plačo.«

C17: »Ne vem v katera, nas pa je prijavil.«

C18: »Fotokopijo mi je dal.«

C19: »So se prilagodili tako, da so govorili hrvaški jezik, tako da je šlo.«

C20: »Smo v dobrih, odličnih odnosih, ...«

C21: »Gremo kdaj na pijačo pa to.«

C22: »Ne.«

C23: »... v glavnem je to to, kar smo se dogovorili.«

C24: »Dnevno sobo in kuhinjo delimo z več osebami.«

C25: »Kopalnico imamo mi trije skupaj, ki smo skupaj v sobi.«

C26: »Zdaj smo štirje v stanovanju, ko sem prišel, nas je bilo pa več.«

C27: »Čistimo sami, enkrat na teden pride pa čistilka.«

C28: »Plačujemo del stroškov, del pa firma.«

C29: »Jaz plačam 100€«

C30: »... lahko bi bilo boljše.«

C31: »Zdaj je dobro, ko smo štirje, ko nas je bilo pa devet, je pa že gužva.«

C32: »... ni mira.«

C33: »Ne izražam se pravilno, ampak se da.«

C34: »Za zdaj ne.«

C35: »Vsak vikend pa dopust.«

C36: »Po telefonu pa internetu – skype, facebook in vse to.«

C37: »Nismo ravno poučeni o tem.«

INTERVJU D

D1: »Ker so rekli, da je v Sloveniji boljše delat.«

D2: »Da bo več denarja.«

D3: »... potem je prvi mesec odbil stroške za papirje in ne vem kakšne stroške še. Dobil sem samo 200 €, drugi mesec 500€, tretji mesec 450€.«

D4: »... sem odprl s.p.«

D5: »Potem sem na začetku delal pri M.C. Tam je bilo, kako da rečem ... slabo. Vsak dan sendvič, četrta kila kruha in deset dag salame in delaj cel dan.«

D6: »Je blo boljše kot v Makedoniji in je še boljše, ...«

D7: »... samo je prišlo do tega, da ljudje nimajo denarja. Se je dalo par let nazaj, zdaj pa ni denarja. Težko je.«

D8: »Tukaj imam poznanstev veliko. Zdej v Makedoniji so me pozabili, več družbe imam tukaj.«

D9: »vedno se nekdo najde, ko koga rabim. Lačen nisem, denarja nisem zaslužil, ljudje mi pa pomagajo.«

D10: »Delamo po deset ur, ...«

D11: »...ob desetih pa imam eno uro malico.«

D12: »M. je dober, se da vse z njim zmenit, S. je pa za znoret, se ne razumem z njim.«

D13: »Sam si organiziram dopust, oni imajo pa kolektivnega.«

D14: »... ne vprašam nikogar nič, pa če je delo ali če ga ni, ...«

D15: »Oni mi ne bi dali fraj, ampak jaz sem povedal, da če je kaj nujno, grem takoj jutri domov, ne vprašam nikogar.«

D16: »Oni pa začnejo, zakaj grem domov.«

D17: »S. pa takoj, da ne bo denarja, ne bo denarja.«

D18: »Ni važno, če si bolan, če dež pada moraš delat.«

D19: »Sem rekel, da naj da delovno obleko in čevlje, pa je prve par let dal, zdaj pa nič.« kršitve

D20: »Predavanja in vse si pa sam organiziram in imam položeno vse.«

D21: »Ne, nič.«

D22: »M.T. izstavim račun, plača mi ga pa na roko.«

D23: »... sem mu rekel, da naj nakaže na banko, pa noče.« delovne razmere

D24: »... zdaj pa zamuja po deset, dvajset dni, nima denarja.« delovne razmere

D25: »samo ne da on organizira fešte, peče vola, potem pa da govori, da ni denarja za plačat.«

D26: »To sem se vse sam. Pokojninsko, zdravstveno in invalidsko zavarovanje je.«

D27: »... govorim slovensko, se pa ne morem pogovarjati kot Slovenec.«

D28: »Že na začetku sem veliko razumel.«

D29: »Ves čas pa se pogovarjajo slovensko z mano.«

D30: »... delaš in pride on, pa pravi, da ni dobro, čeprav vem, da je dobro narejeno. Pa začne kričati.«

D31: »Dobro je. Ne, ne morem v tuji državi, da spremenim karkoli. Kar je, je. Moram sprejet.«

D32: »To je hiša.«

D33: »Gazda je zgoraj, jaz sem sam spodaj.«

D34: »Imam kuhinjo, kopalnico, vse imam.«

D35: »Kurim za celo hišo, za sebe in za njih.«

D36: »... sem pa živel v sobi, kjer nas je bilo notri po 11, 12 ljudi.«

D37: »Zdaj je super.«

D38: »Nič ne plačam. Jima pomagam, oni mi pa dajo stanovanje.«

D39: »Sem zadovoljen, ...«

D40: »Grem na obisk k prijatelju, ki je tudi Makedonec, pride on k meni pa tako.«

D41: »Je nekaj podobnih besed in sem se hitro navadil na jezik.«

D42: »... raje slovenske pesmi poslušam kot makedonske, ker sem več tukaj kot dol.«

D43: »Razumem vse, trudim se govoriti, ampak ne gre vse pravilno.«

D44: »Ne.«

D45: »Grem štirikrat.«

D46: »Maja za deset dni, avgusta za petnajst dni, novembra za deset dni in za novoletne praznike za en mesec.«

D47: »Slišimo se po telefonu, preko skypa.«

D48: »Ne vem.«

INTERVJU E

E1: »Dobrega dela ni bilo v Makedoniji.«

E2: »Sem pa moral iti zaradi otrok.«

E3: »Nič posebnega nisem pričakoval.«

E4: »Je boljše kot pri nas, zato smo tudi ostali.«

E5: »Delamo osem ur na dan.«

E6: »... imamo odmor za malico.«

E7: »Vikendi so prosti, ...«

E8: »... včasih potrebno ostati kako uro dlje, grem pa zato lahko drug dan prej domov.«

E9: »Imamo dva tedna dopusta, ki ga izberemo sami.«

E10: »Druga dva tedna imamo kolektivni dopust.«

E11: »Za praznike smo na naši firmi prosti.«

E12: »... šef me vpraša, če želim prosto za naš božič ali če kaj drugega rabim, se lahko zmenim.«

E13: »Oprema je kompletna, ...«

E14: »... hodimo tudi na predavanja.«

E15: »Imamo pa vse zaščiteno, vsepovsod imamo opozorila, da je treba paziti.«

E16: »Imamo ves čas. Če je kak novi stroj, dobimo obvestilo in pride strokovnjak in nam vse razloži in se naučimo delati z novim strojem.«

E17: »Plača pa vse firma.«

E18: »Vse nakaže na račun, ...«

E19: »... dobimo tudi malico in prevoz.«

E20: »Koliko delaš, toliko dobiš.«

E21: »Je v redu, večja je kot v Makedoniji in jaz sem zadovoljen.«

E22: »To ne vem.«

E23: »Sem dobil fotokopijo, ...«

E24: »Oni niso dolžni govoriti makedonsko, mi se moramo naučiti slovensko.«

E25: »Meni je dobro. Sem edini Makedonec, edini tujec v firmi.«

E26: »So sami dobri, se družimo tudi izven delovnega časa.«

E27: »Ne.«

E28: »Dobro je, mora se delati.«

E29: »Z ženo imava hišo v najemu.«

E30: »Podpisali smo pogodbo, plačujemo najemnino preko žiro računa.«

E31: »Veliko je približno 100m².«

E32: »Z ženo živiva tukaj sama, urejava kolikor se da, ker je stroškov veliko, ...«

E33: »Voda, elektrika, grejeva se na drva in najemnina.«

E34: »Dobro je. Lahko bi bilo bolje, vendar se trudi po najboljših močeh, ...«

E35: »Zaenkrat ne bi nič spreminjal. Dobro je, ker sem blizu službe.«

E36: »Nisem.«

E37: »Greva dvakrat na leto, ...«

E38: »... odvisno koliko imam dopusta, poleti za dva tedna, pozimi malo manj.«

E39: »... se pa slišimo s sinom in hčerko preko skypa in facebooka, ker je najceneje.«

E40: »Telefon je drag.«

E41: »Problem je pa z internetom. ... dokler ne dobiš stalne vize, ne moreš skleniti naročnine za internet, tako da sva si morala preko USB ključka zrihtati internet. Do zdaj nama je najtežja stvar to, zaradi otrok.«

E42: »Ne poznam nič.«

E43: »... moti me, da nas obravnavajo kot cigane. Ampak mi smo isti, ista nacija, ista vera, ... a kličejo nas čefurji.«

E44: »Ne vem zakaj nas imajo Slovenci za manj vredne. Pa večina je tako.«

INTERVJU F

F1: »... zaradi denarja ...«

F2: »... zaradi otrok, da bi se lahko izšolali.«

F3: »...da bi čim več delal in tako čim več zaslužil.«

F4: »Ko sem prišel, ni bilo tako slabo, je bilo dobro.«

F5: »Če bi zdaj prišel v Slovenijo, bi takoj dal odpoved in šel nazaj.« delovne razmere

F6: »..., včasih več kot po osem ur, ...«

F7: »... vmes smo imeli malico.«

F8: »Pa zato smo prišli, da se čim več zasluži.«

F9: »Redko so bili prosti vikendi.«

F10: »Ko je bilo malo posla, smo šli na dopust. Sami si nismo mogli zbirati.«

F11: »Za praznike je odvisno, za nekatere delamo, za nekatere ne.«

F12: »Če sem kdaj tako rabil prosto, se je pa dalo zmeniti.«

F13: »Bilo je varno, ...«

F14: »... isto smo hodili na predavanja.«

F15: »... v gradbeništvu je normalno, da so kakšne zdravstvene težave, je težko delo.«

F16: »Ja, to smo imeli. Dali so možnost, da se dodatno izobrazimo. Jaz sem šel za viličarista narediti.«

F17: »... plačala je firma.«

F18: »Uf, to je bilo malo ... niso te stvari urejene.« kršitve

F19: »To so stvari, ki bi se mogle uredit, ker se veliko izkorišča delavce.« kršitve

F20: »Nisem zadovoljen s plačo, prenizka je bila.«

F21: »Zavarovan sem samo osnovno. Ni nas nič prijavil, ne vem.« kršitve

F22: »... jezik se razume, ni bilo tako težko.«

F23: »Ljudje so ... presenečen sem. Dobri so.«

F24: »V dobrih odnosih smo, smo se razumeli, ...«

F25: »... pijača po službi je bila obvezna.«

F26: »Ja. Policaji. Imel sem nemško vozniško dovoljenje, tam sem ga položil, pa so rekli, da ne velja.«

F27: »Sem šel k odvetniku ...«**kršitve**

F28: »Sem bil zadovoljen z njim, mi je pomagal.«**kršitve**

F29: »Dokler je bilo za delati dovolj, sem imel stanovanje v najemu, zdaj pa ni denarja in ga ne morem plačevati.«

F30: »Pa sem šel v gostišče, to je zrihtala firma.«

F31: »... ni tako urejeno, so sobice male.«

F32: »Pa imamo probleme s policijo. Pridejo ob petih zjutraj, nas budijo in pregledujejo, če imamo dovoljenje.«**kršitve**

F33: »To so nedopustne stvari, ni nič zasebnosti.« **kršitve**

F34: »To je mala sobica, neurejena, po dva, trije smo v sobi.«

F35: »Mah, kopalnica je ena, slabo je.«

F36: »... je slabo urejeno, ni dobro.«

F37: »Mogla bi priti inšpekcija, pa pogledati, ker ne moremo v takem živeti.«

F38: »Ne moremo ljudje živeti tam, ko pa so ščurki notri.« **kršitve**

F39: »... trgajo mi vsak mesec.«

F40: »To je stara hiša, ne more se notri živeti.«

F41: »Ne.«

F42: »Dvakrat na leto.«

F43: »Odvisno od dopusta, po teden, dva.«

F44: »Slišimo se po telefonu.«

F45: »Ne poznam nič.«

INTERVJU G

G1: »... tako da sem želel razširiti znanje.«

G2: »... normalno življenje in da se malo oddaljim od doma, da probam za sebe in da vidim, če lahko.«

G3: »Na začetku sem obiral jabolka, živeli smo v groznih pogojih. V barakah po šestdeset ljudi, ...«**kršitve**

G4: »Stanovanj je vseh možnih bilo. ... v onih barakah, veš. Pa sem bil v Čatežu, pa v Krškem, pa v Brežicah. Tukaj so mi pa ponudili, da vzdržujem pozimi, marca gremo pa tam v stanovanje.«

G5: »... jaz sem želel, da bi bil v tem sistemu, kar se tiče banke, zdravstva, da vidim, do kod lahko jaz kot tujec obstanem v tem sistemu in tem vsem. Tam pri nas je vse drugače, tu je bolj normalno, ...«

G6: »... tukaj je življenje prehitro za nas. Tukaj se hiti, samo daj, daj, daj ... tudi po štirih letih se še nisem navadil na tempo.«

G7: »Sam sebe sem pomaknil naprej, ... tempo me je nateral, da sem nekaj naredil, ker me ne bodo drugi vlekli za rokav in mi vse nudili.«

G8: »Mi vemo, kdaj pridemo na šiht, nikoli pa ne vemo kdaj končamo. Ker je odvisno od posla, od naročil in vsega. Zdaj začnem ob petih pa sem do polnoči. Tako recimo dva tedna, potem pa dva tedna delamo od osmih zvečer do dveh, treh.«

G9: »... pride nekje normalnih sedem ur.«

G10: »Malico mi plačajo, jem pa ko imamo čas, si vzamem nekaj.« kršitve

G11: »... nedeljo ne delamo, ...«

G12: »... lahko vzamem dopust ko želim.«

G13: »... z njim se da dogovoriti, vedno se dopolnjujemo, dogovorimo, tako da se vsi strinjamo.«

G14: »... se zelo dobro razumemo med sabo.«

G15: »... nisem njegov suženj, ...«

G16: »... če delaš pošteno, ne boš imel problemov, enostavno te bodo cenili, sosedge, gazda, vsi.«

G17: »Za državne praznike ne delam.«

G18: »Tukaj pa če delaš več, to pretvori v proste dneve.«

G19: »Ne počutim se kot tujec.«

G20: »Vedno si pod neko napetostjo, joj, da ne naredim tega, da ne naredim tistega, da me ne bodo vrgli ven, pa kaj jaz vem. Drugače spoštujem zakone.«

G21: »... me malo moti, nisem tako sproščen.«

G22: »Imeli smo enkrat predavanja o zaščiti pri delu.« kršitve

G23: »Imamo opozorila na mašinah, ...«

G24: »... vsak ima svojo delovno obleko, drugače pa ni nič posebnega.«

G25: »Ne hodim.«

G26: »... prišel sem na tečaj v Slovenijo. Uspel ali ne, v vsakem primeru sem v dobitku, ker sem se nekaj novega naučil.«

G27: »Na račun, sem tako zahteval.«

G28: »Dobimo vse, malico, regres.«

G29: »Bil sem zadovoljen s plačo, ampak so zdaj potrebe večje, ... Tako da nisem preveč zadovoljen s plačo.«

G30: »... lahko s to plačo normalno živim.«

G31: »Ne vem v katera, ...«

G32: »... je pa dal fotokopijo prijave.«

G33: »Všeč mi je, da je tukaj neki red, zakon, vsaj do nekje.«

G34: »Govorimo vse, hrvaško, bosansko, srbsko, slovensko. Važno, da se razumemo.«

G35: »Odvisno od dneva, vsak dan je drugačen ... ne teče vedno vse gladko, pride tudi do težkih tonov.«

G36: »... privatno, vsaka čast, se spoštujemo, se ne vtikamo drug v drugega.«

G37: »Ob sobotah se redno družimo, si organiziramo fešto.«

G38: »Organiziral nam je splavarjenje po Krki, to je fenomenalno z njegove strani.«

G39: »... so se plače dvignile za petdeset evrov. On je vsem Slovincem dvignil, a nam trem ne.«

G40: »Ni problem v tistih petdesetih evrih, ampak ne vem zakaj nas razlikujejo od Slovencev.«

G41: »Pa tako, ne preveč. Spremenil bi sebe. Sem zelo čustven in ko me kdo razjezi, se potem malo zgubim, tako da včasih tudi kaj pozabim.«

G42: »Včasih sem imel tudi več veselja za delat, zdaj mi je tako monotono. Še vedno rad delam, ampak včasih mi je malo težko iti v službo, ne da se mi delati.«

G43: »Tukaj sem samo začasno, drugače je pa dobro. Sem bil že vsepovsod, malo tu, malo tam, vse začasno.«

G44: »... so mi dali to hišo, da jo malo popazim, pokosim, uredim, čisto tako, brezplačno.«

G45: »Za zdaj sem zadovoljen.«

G46: »Imam kuhinjo, sobo in kopalnico in to je vse.«

G47: »Položnice plačam. Nimam veliko stroškov, ker smo se zmenili, da vzdržujem.«

G48: »Sem. Ne bi nič spreminjal za zdaj.«

G49: »Nikoli nisem bil zahteven. Daj mi sobo in bom zadovoljen.«

G50: »... tukaj me ni par dni in je zelo mrzlo, ko pridem nazaj, ker si sam kurim. Poleti je dobro, za zimo pa ni.«

G51: »... sem zadovoljen, ker bi lahko bilo veliko slabše.«

G52: »Ob sobotah pride bratranec, sosedje, malo se družimo tudi s sodelavci s službe. Gremo na pijačo.«

G53: »Za mene ni problemov. Ne vem, veliko besed je podobnih.«

G54: »... ne znam tako dobro slovensko, da bi kar tako govoril.«

G55: »Na začetku mi je bilo neprijetno, ker sem ljudem gledal v usta. Hotel sem si zapomniti mimiko in vse, pa so mislili, da sem nevljuden, ko tako buljim.«

G56: »Ne, za zdaj ne.«

G57: »Odvisno od denarja.«

G58: »Obvezno za božič in veliko noč...«

G59: »Grem pa tudi na dopust, ...«

G60: »... odvisno za dva, tri tedne.«

G61: »Za praznike grem tudi, če imam denar, ...«

G62: »... zrihtam tako, da sem doma za vikend in potem podaljšam do praznika, pa zraven dam še kak dan dopusta.«

G63: »Tako, približno desetkrat na leto grem.«

G64: »Po telefonu se slišimo.«

G65: »Ne vem. Nisem nič rabil.«

INTERVJU H

H1: »Sem potem čisto tako prišel, ...«

H2: »Pričakovanj nisem imel nič, hotel sem samo probati, ...«

H3: »...tisto kar smo se zmenili, je tako in še boljše.«

H4: »Delam od osmih zjutraj do dvanajstih. Potem pa od enih do petih delamo.«

H5: »Od dvanajstih do enih imamo malico.«

H6: »Ob petkih delamo do štirih, sobote, nedelje in praznike pa imamo prosto.«

H7: »Letni dopust imam kdaj ga nucam.«

H8: »Za naše praznike se zmenimo, ni problema.«

H9: »Če rabim kdaj dan fraj, danes povem, jutri sem fraj.«

H10: »Imamo delovno obleko od firme, drugo pa mi nimamo neka nevarna dela, da bi imeli nekaj posebnega.«

H11: »Na predavanja pa ne hodim o tem.« **kršitve**

H12: »... imamo gasilske aparate, drugo pa ne nucamo nič.«

H13: »Jaz sem šel v Zagreb za Peugeot,«

H14: »To firma pošilja in plača, mi nimamo s tem nič, ...«

H15: »Vse gre na račun, na banko.«

H16: »Daje redno, petnajstega v mesecu. Plača nikoli ne zamuja, ...«

H17: »... dobimo vse, dodatke, regres in vse.«

H18: »Sem zadovoljen s plačo.«

H19: »Ne vem.«

H20: »Je pa dal fotokopijo prijave.«

H21: »So se oni prilagodil meni. Pa sem se jaz učil.«

H22: »... sem bral revije, gledal televizijo.«

H23: »... jaz se nisem mogel, ker nisem znal govoriti slovensko.«

H24: »Dobro. V zelo dobrih odnosih smo, ...«

H25: »Ne.«

H26: »Dobro je. Delam to, kar rad delam. Nič ne bi spreminjal.«

H27: »... jaz imam garsonjero. Imam kopalnico, wc, kuhinjo in sobo.«

H28: »Sem sam, nočem sostanovalca. Tako smo zmenjeni, sem jim povedal.«

H29: »Je urejeno, imam računalnik, televizijo, internet.«

H30: »Nobenih stroškov ... Stanovanje imam od firme.«

H31: »Sem zadovoljen, kaj bi spreminjal, ne bi nič spreminjal.«

H32: »... na firmi se pogovarjajo z mano slovensko. Jaz sem tako hotel in šefica je tako hotela, ker je rekla, da se bom tako najhitreje naučil. Kar nisem vedel, so mi razložili, ...«

H33: »Ne, nič.«

H34: »Vsak vikend in za praznike grem domov.«

H35: »In na dopust, ...«

H36: »... to pa odvisno kdaj jaz nucam, se zmenimo.«

H37: »Preko interneta, telefona.«

H38: »Ne vem. Nisem nikoli rabil nič, ...«

INTERVJU I

I1: »... sem pričakoval redno plačo in malo večjo kot v Bosni, ...«

I2: »Ja, vse se je uresničilo.«

I3: »... zdaj se ni nič zgodilo, da bi jaz pričakoval pa to ni bilo tako.«

I4: »Sem zadovoljen, prezadovoljen.«

I5: »Ob treh zjutraj pridem iz službe. Začnem odvisno od posla, od naročil.«

I6: »Med vikendom sem fraj, ...«

I7: »... če ne grem v Bosno, imam tukaj družbo in se ob sobotah družimo. Se dobimo pri enem ali drugem in tako.

Vsaki vikend se nekaj speče in se malo družimo.«

I8: »Dopust imam pozimi sedem dni, pa kako mi paše. Se dogovorimo.«

I9: »Za vse praznike smo prosti ...«

I10: »... in če jaz rabim kak dan se zmenimo, ni problem.«

I11: »Nič posebnega. Imamo obleko, ki jo zakon določa, da jo moramo imeti.«

I12: »V pekarni ni nič takega, ni problema.«

I13: »Tu pride varnostnik in nam predava.«

I14: »Ne.«

I15: »Plača je redna, meni niti en dan ni plača zamudila.«

I16: »... celo plačo nam nakaže na račun, ...«

I17: »Dobim vse, malico in vse.«

I18: »Zadovoljen sem. Glede na situacijo ne more človek zahtevati ne vem kaj.«

I19: »...ne delamo polni delovni čas, ...«

I20: »F. nas je vse prijavil, kar je treba.«

I21: »Imamo dostopnost, da pri njemu preverimo vse papirje, ...«

I22: »Če na primer moram na upravno enoto, moram nekaj znati govoriti.«

I23: »Drugače razumem, šef malo slovensko, jaz malo bosansko, pa se razumemo.«

I24: »Sodelavci so šli že večkrat z menoj skupaj dol v Bosno ...«

I25: »Nista tako tuja jezika, da se ne bi razumeli.«

I26: »Jaz sem tu nov, sem šele štiri leta tukaj, pa imam družbo.«

I27: »Nimam težav s tem, da bi mi govorili, kaj tu delam pa to. Se domače počutim, še nisem opazil, da bi me kdo čudno gledal.«

I28: »Pa človek se mora prilagoditi državi, v katero pride, ne moreš ti po svoje.«

I29: »Moraš spoštovati zakone in vse, pa dobiš spoštovanje.«

I30: »... če ti ne spoštuješ človeka, ne moreš pričakovati, da bodo tebe spoštovali.«

I31: »Ne. Še nisem.«

I32: »Sem zadovoljen. Delam svoj posel, ki ga delam že celo življenje, ...«

I33: »Imam dvosobno stanovanje. Sem v bloku.«

I34: »Stanujemo jaz in še en kolega.«

I35: »Stanovanje je urejeno, gretje in vse.«

I36: se moram voziti sem in tam, vzame dosti časa, tako da sem se odločil, da se preselim bliže službi.«

I37: »Plačamo najemnino za stanovanje in stroške.«

I38: »Sem zadovoljen, ...«

I39: »V glavnem z družbo, pa stave in športne igre igram.«

I40: »Ne moreš se obnašati kot tam, kjer si bil, ampak tam kjer si.«

I41: »Ne.«

I42: »Jaz grem vsakih petnajst dni.«

I43: »Grem še za dopust domov.«

I44: »Po telefonu vsaki dan. Pa internet, normalno. Po Facebooku, preko Skypa. So kamere in vse to, se vidimo, kot da smo skupaj.«

I45: »Ne vem, nisem še nič iskal.«

PRILOGA 4: Odprto kodiranje

PRIČAKOVANJA IN URESNIČITEV PRIČAKOVANJ

POJMI	KODE	PODKATEGORIJE	KATEGORIJE
A1: »Prišel sem samo tako, da sem probal, kako je delati tukaj...«	Nova izkušnja	Osebni razlogi	Pričakovanja
A2: »Pričakovanj pa nisem imel,...«	Ni pričakovanj		Pričakovanja
A3: »Sem pa zadovoljen tukaj.«	Zadovoljen		Uresničitev
B1: »Rekli so, da je tu veliko denarja...«	Denar	Materialne razmere	Pričakovanja
B3: »Tukaj je pa kakor sem pričakoval in še boljše. ... je šef rekel, da se bo delalo veliko, pa se ne dela toliko.«	Več kot pričakoval		Uresničitev
C1: »V Bosni nisem našel dela, ki bi si ga želel,...«	Delo	Materialne razmere	Pričakovanja
C2: »... da bo delo in denar.«	Delo, denar	Materialne razmere	Pričakovanja
C3: »... so se uresničila.«	Uresničila		Uresničitev
C4: »Kakor sem se dogovoril, tako je.«	Uresničila		Uresničitev
D1: »Ker so rekli, da je v Sloveniji boljše delat.	Delo	Materialne razmere	Pričakovanja
D2: »Da bo več denarja.«	Denar	Materialne razmere	Pričakovanja
D6: »Je blo boljše kot v Makedoniji in je še boljše,...«	Splošno stanje	Delna uresničitev	Uresničitev
D7: »... samo je prišlo do tega, da ljudje nimajo denarja. Se je dalo par let nazaj, zdaj pa ni denarja. Težko je«	Kriza	Neuresničena	Uresničitev
E1: »Dobrega dela ni bilo v Makedoniji.«	Delo	Materialne razmere	Pričakovanja
E2: »Sem pa moral iti zaradi otrok.«	Šolanje otrok	Materialne razmere	Pričakovanja
E3: »Nič posebnega nisem pričakoval.«	Ni pričakovanj		Pričakovanja
E4: »Je boljše kot pri nas, zato smo tudi ostali.«	Uresničila		Uresničitev
F1: »... zaradi denarja...«	Denar	Materialne razmere	Pričakovanja
F2: »... zaradi otrok, da bi se lahko izšolali.«	Šolanje otrok	Materialne razmere	Pričakovanja
F3: »...da bi čim več delal in tako čim več zaslužil.	Denar	Materialne razmere	Pričakovanja
F4: »Ko sem prišel, ni bilo tako slabo, je bilo dobro.«	Kriza	Neuresničena	Uresničitev
F5: »Če bi zdaj prišel v Slovenijo, bi takoj dal odpoved in šel nazaj.«	Kriza	Neuresničena	Uresničitev
F8: »Pa zato smo prišli, da se čim več zasluži.«	Denar	Materialne razmere	Pričakovanja
G1: »... tako da sem želel razširiti znanje.«	Znanje	Osebni razlogi	Pričakovanja
G2: »... normalno življenje in da se malo oddaljim od doma, da probam za sebe in da vidim, če lahko.«	Samostojnost	Osebni razlogi	Pričakovanja
G5: »... jaz sem želel, da bi bil v tem sistemu, kar se tiče banke, zdravstva, da vidim, do kod lahko	Uspeh	Osebni razlogi	Pričakovanja

jaz kot tujec obstanem v tem sistemu in tem vsem. Tam pri nas je vse drugače, tu je bolj normalno,...«			
H1: »Sem potem čisto tako prišel,...«	Ni pričakovanj		Pričakovanja
H2: »Pričakovanj nisem imel nič, hotel sem samo probati,...«	Nova izkušnja	Osebni razlogi	Pričakovanja
H3: »...tisto kar smo se zmenili, je tako in še boljše.«	Več kot pričakoval		Uresničitev
I1: »... sem pričakoval redno plačo in malo večjo kot v Bosni, ...«	Denar	Materialne razmere	Pričakovanja
I2: »Ja, vse se je uresničilo.«	Uresničila		Uresničitev
I3: »... zdaj se ni nič zgodilo, da bi jaz pričakoval pa to ni bilo tako.«	Uresničila		Uresničitev
I4: »Sem zadovoljen, prezadovoljen.«	Zadovoljen		Uresničitev

DELOVNE RAZMERE

POJMI	KODE	PODKATEGORIJE	KATEGORIJE
A4: »Ko se kaj pokvari, delamo tudi dolgo.«	Izredne razmere	Nadure	Delovni čas
A5: »Drugače delam po 8 do 10 ur na bagru,...«	8-10 ur	Dnevno	Delovni čas
A6: »...vmes je ena ura za malico.«	Pol ure do ena ura	Odmor za malico	Delovni čas
A7: »Za vikende sem včasih fraj, včasih je pa tudi treba delat.«	Delo po potrebi	Tedenski počitek	Prosti dnevi
A8: »Se da zmenit z njim. Na dopust grem pozimi in poleti,...«	Dogovor	Koriščenje	Letni dopust
A9: »Za praznike še nisem šel domov, ker se ne spleča it za par dni.	Ne spleča	Njihovi prazniki	Prosti dnevi
A10: »Enkrat je žena zbolela in sem mogel iti domov, pa šef ni nič kompliciral, mi je brez problema pustil in mi je dal prosto, dokler sem rabil.«	Prosto	Osebni razlog	Prosti dnevi
A11: »Če je treba uporabiti čelado ali pa kaj drugega, imam vse na razpolago,«	Zagotovljena	Oprema	Varnost in zdravje pri delu
A12: »Z zdravjem pa nimam problemov, tudi ne delam nič takega,...«	Ne ogroža	Ogroženost	Varnost in zdravje pri delu
A13: »Na predavanja ne hodim.«	Ne udeležuje	Usposabljanje	Varnost in zdravje pri delu
A14: »Nisem bil še na nobenem.«	Ni udeležil	Udeležba	Dodatna usposabljanja
A15: »Plačo mi redno nakazujejo,...«	Redno nakazilo	Način plačila	Plačilo za delo
A16: »... če se kdaj zgodi, da zamudijo dva, tri	Obvestilo o	Način plačila	Plačilo za delo

dni, pokličejo in se vse zmenimo, ni problem.«	zamudi		
A17: »Dajo mi tudi za malico in potne stroške.«	Malica in potni stroški	Dodatki k plači	Plačilo za delo
A18: »... če delaš veliko, je plača dobra, če delaš malo je pa tudi malo denarja.«	Odvisno od dela	Višina	Plačilo za delo
A19: »Če nič ne delaš, kak boš zadovoljen, ko pa je dela, je pa tudi plačano vse.«	Spremenljivo	Zadovoljstvo	Plačilo za delo
A20: »Ne vem, katera zavarovanja.«	Ni seznanjen	Seznanjenost	Socialna zavarovanja
A21: »Fotokopijo prijave ima S. v pisarni, tako da vem, da sem prijavljen,...«	Videl fotokopijo	Prijava	Socialna zavarovanja
B4: »Začnemo ob sedmih pa do treh,...«	8 ur	Dnevno	Delovni čas
B5: »... imamo pol ure za malico.«	Vsaj pol ure	Odmor za malico	Delovni čas
B6: »Če je pa kaj nujnega, da šef rabi pa ni problem ostati.«	Izredne razmere	Nadure	Delovni čas
B7: »Za vikend smo fraj, če je sila, ni problem ostati.«	Delo po potrebi	Tedenski počitek	Prosti dnevi
B8: »Dopusta imam 21 dni. ... ko nucaš, se zmeniš za dopust«	Dogovor	Koriščenje	Letni dopust
B9: »Za praznike smo fraj,...«	Prosto	Slovenski prazniki	Prosti dnevi
B10: »... tudi če ni sila, nas pusti za naše praznike domov. Z njim se ni problem nič zmeniti.«	Dogovor	Njihovi prazniki	Prosti dnevi
B11 : »Več skrbi on za nas kot mi sami za sebe. Vedno pravi, da ne po nepotrebnem tvegati...«	Skrb delodajalca	Ogroženost	Varnost in zdravje pri delu
B12: »... je vedno vse na razpolago, čelade in vse.«	Zagotovljena	Oprema	Varnost in zdravje pri delu
B13: »Hodimo tudi na predavanja vsako leto.«	Redna udeležba	Usposabljanje	Varnost in zdravje pri delu
B14: »... bi šel delat izpit za strojnika.«	Želi udeležiti	Udeležba	Dodatna usposabljanja
B15: »Je rekel, da ni problem in da bo on plačal,...«	Delodajalec	Plačilo	Dodatna usposabljanja
B16: »Plačo nakaže na račun redno.«	Redno nakazilo	Način plačila	Plačilo za delo
B17: »Dobimo za malico, za prevoz pa ne daje, če smo tukaj blizu,...«	Malica	Dodatki k plači	Plačilo za delo
B18: »Plača je dobra.«	Zadovoljen	Zadovoljstvo	Plačilo za delo
B19: »Ne vem.«	Ni seznanjen	Seznanjenost	Socialna zavarovanja
B20: »...šefica rihta vse papirje, vse ima ona, da nimamo mi probleme s tem.«	Videl fotokopijo	Prijava	Socialna zavarovanja
C5:»... ob sedmih začnemo, ob treh nehamo.«	Osem ur	Dnevno	Delovni čas
C6: »Ura je za malico,...«	Vsaj pol ure	Odmor za malico	Delovni čas
C7: »Za vikende gremo pa domov.«	Omogočen	Tedenski počitek	Prosti dnevi

C8: »Kakor nam odgovarja, v soglasju s šefom.«	Dogovor	Koriščenje	Letni dopust
C9: »Za praznike tukaj smo fraj.«	Prosto	Slovenski prazniki	Prosti dnevi
C10: »... se da zmenit pa to, ni problem.«	Dogovor	Njihovi prazniki	Prosti dnevi
C11: »Odlično. Ni razlike med domačimi in nami,...«	Enako obravnavanje	Oprema	Varnost in zdravje pri delu
C12: »Hodimo tudi na predavanja vsako leto.«	Redna udeležba	Usposabljanje	Varnost in zdravje pri delu
C13: »To pa ne.«	Ni udeležil	Udeležba	Dodatna usposabljanja
C14: »Plačo nakaže,...«	Nakazilo	Način plačila	Plačilo za delo
C15: »... dobimo za prehrano in prevoz.«	Malica in potni stroški	Dodatki k plači	Plačilo za delo
C16: »Sem zadovoljen s plačo.«	Zadovoljen	Zadovoljstvo	Plačilo za delo
C17: »Ne vem v katera, nas pa je prijavil.«	Ni seznanjen	Seznanjenost	Socialna zavarovanja
C18: »Fotokopijo mi je dal.«	Ima fotokopijo	Prijava	Socialna zavarovanja
C23: »... v glavnem je to to, kar smo se dogovorili.«	Zadovoljen	Delovne razmere	Zadovoljstvo z delom
D4: »...sem odprl s.p.«	Samostojni podjetnik		Oblika dela
D10: »Delamo po deset ur,...«	10 ur	Dnevno	Delovni čas
D11: »...ob desetih pa imam eno uro malico.«	Vsaj pol ure	Odmor za malico	Delovni čas
D13: »Sam si organiziram dopust, oni imajo pa kolektivnega.«	Samoorganiza cija	Koriščenje	Letni dopust
D14: »... ne vprašam nikogar nič, pa če je delo ali če ga ni,...«	Ne glede na delo	Koriščenje	Letni dopust
D15: »Oni mi ne bi dali fraj, ampak jaz sem povedal, da če je kaj nujno, grem takoj jutri domov, ne vprašam nikogar.«	Ne glede na nadrejene	Osebni razlogi	Prosti dnevi
D19: »Sem rekel, da naj da delovno obleko in čevlje, pa je prve par let dal, zdaj pa nič.«	Ni zagotovljena	Oprema	Varnost in zdravje pri delu
D20: »Predavanja in vse si pa sam organiziram in imam položeno vse.«	Redna udeležba	Usposabljanje	Varnost in zdravje pri delu
D21: »Ne, nič.«	Ni udeležil	Udeležba	Dodatna usposabljanja
D22: »M.T. izstavim račun, plača mi ga pa na roko.«	Plačilo po računu	Način plačila	Plačilo za delo
D23: »... sem mu rekel, da naj nakaže na banko, pa noče.« delovne razmere	Na roko	Način plačila	Plačilo za delo
D24: »... zdaj pa zamuja po deset, dvajset dni, nima denarja.« delovne razmere	Neredno	Način plačila	Plačilo za delo
D26: »To sem se vse sam. Pokojninsko, zdravstveno in invalidsko zavarovanje je.«	Ureja sam	Seznanjenost	Socialna zavarovanja

D31: »Dobro je. Ne, ne morem v tuji državi, da spremenim karkoli. Kar je, je. Moram sprejet.«	Zadovoljen	Delovne razmere	Zadovoljstvo z delom
E5: »Delamo osem ur na dan.«	Osem ur	Dnevno	Delovni čas
E6: »... imamo odmor za malico.«	Vsaj pol ure	Odmor za malico	Delovni čas
E7: »Vikendi so prosti,...«	Omogočen	Tedenski počitek	Prosti dnevi
E8: »... včasih potrebno ostati kako uro dlje, grem pa zato lahko drug dan prej domov.«	Izredne razmere/ pretvorba	Nadure	Delovni čas
E9: »Imamo dva tedna dopusta, ki ga izberemo sami.«	Lastna izbira	Koriščenje	Letni dopust
E10: »Druga dva tedna imamo kolektivni dopust.«	Kolektivni dopust	Koriščenje	Letni dopust
E11: »Za praznike smo na naši firmi prosti.«	Prosto	Slovenski prazniki	Prosti dnevi
E12: »... šef me vpraša, če želim prosto za naš božič ali če kaj drugega rabim, se lahko zmenim.«	Dogovor / prosto	Njihovi prazniki / osebni razlogi	Prosti dnevi
E13: »Oprema je kompletna,...«	Zagotovljena	Oprema	Varnost in zdravje pri delu
E14: »... hodimo tudi na predavanja.«	Redna udeležba	Usposabljanje	Varnost in zdravje pri delu
E15: »Imamo pa vse zaščiteno, vsepovsod imamo opozorila, da je treba paziti.«	Opozorila	Oprema	Varnost in zdravje pri delu
E16: »Imamo ves čas. Če je kak novi stroj, dobimo obvestilo in pride strokovnjak in nam vse razloži in se naučimo delati z novim strojem.«	Redno	Udeležba	Dodatna usposabljanja
E17: »Plača pa vse firma.«	Delodajalec	Plačilo	Dodatna usposabljanja
E18: »Vse nakaže na račun,...«	Nakazilo	Način plačila	Plačilo za delo
E19: »... dobimo tudi malico in prevoz.«	Malica in prevoz	Dodatki k plači	Plačilo za delo
E20: »Koliko delaš, toliko dobiš.«	Odvisno od dela	Višina	Plačilo za delo
E21: »Je v redu, večja je kot v Makedoniji in jaz sem zadovoljen.«	Zadovoljen	Zadovoljstvo	Plačilo za delo
E22: »To ne vem.«	Ni seznanjen	Seznanjenost	Socialna zavarovanja
E23: »Sem dobil fotokopijo,...«	Ima fotokopijo	Prijava	Socialna zavarovanja
E28: »Dobro je, mora se delati.«	Zadovoljen	Delovne razmere	Zadovoljstvo z delom
F5: »Če bi zdaj prišel v Slovenijo, bi takoj dal odpoved in šel nazaj.«	Nezadovoljen	Delovne razmere	Zadovoljstvo z delom
F6: »... včasih več kot po osem ur,...«	Izredne razmere	Nadure	Delovni čas

F7: »... vmes smo imeli malico.«	Vsaj pol ure	Odmor za malico	Delovni čas
F9: »Redko so bili prosti vikendi.«	Redko prosto	Tedenski počitek	Prosti dnevi
F10: »Ko je bilo malo posla, smo šli na dopust. Sami si nismo mogli zbirati.«	Glede na delo	Koriščenje	Letni dopust
F11: »Za praznike je odvisno, za nekatere delamo, za nekatere ne.«	Včasih prosto	Slovenski prazniki	Prosti dnevi
F12: »Če sem kdaj tako rabil prosto, se je pa dalo zmeniti.«	Prosto	Osebni razlogi	Prosti dnevi
F13: »Bilo je varno,...«	Zagotovljena	Oprema	Varnosti in zdravje pri delu
F14: »... isto smo hodili na predavanja.«	Redna udeležba	Usposabljanje	Varnost in zdravje pri delu
F15: »... v gradbeništvu je normalno, da so kakšne zdravstvene težave, je težko delo.«	Zdravstvene težave	Ogroženost	Varnost in zdravje pri delu
F16: »Ja, to smo imeli. Dali so možnost, da se dodatno izobrazimo. Jaz sem šel za viličarista narediti.«	Udeležil	Udeležba	Dodatna usposabljanja
F17: »... plačala je firma.«	Delodajalec	Plačilo	Dodatna usposabljanja
F18: »Uf, to je bilo malo... niso te stvari urejene.«	Neurejeno	Način plačila	Plačilo za delo
F19: »To so stvari, ki bi se mogle uredit, ker se veliko izkorišča delavce.«	Izkoriščanje	Način plačila	Plačilo za delo
F20: »Nisem zadovoljen s plačo, prenizka je bila.«	Nezadovoljen	Zadovoljstvo	Plačilo za delo
F21: »Zavarovan sem samo osnovno. Ni nas nič prijavil, ne vem.«	Ni prijavljen	Prijava	Socialna zavarovanja
G8: »Mi vemo, kdaj pridemo na šiht, nikoli pa ne vemo kdaj končamo. Ker je odvisno od posla, od naročil in vsega. Zdaj začnem ob petih pa sem do polnoči. Tako recimo dva tedna, potem pa dva tedna delamo od osmih zvečer do dveh, treh.«	Odvisnost od naročil	Nočno delo	Delovni čas
G9: »... pride nekje normalnih sedem ur.«	Manj kot 8 ur	Nočno delo	Delovni čas
G10: »Malico mi plačajo, jem pa ko imamo čas, si vzamem nekaj.«	Neorganiziran	Odmor za malico	Delovni čas
G11: »...v nedeljo ne delamo,...«	Omogočen	Tedenski počitek	Prosti dnevi
G12: »... lahko vzamem dopust ko želim.«	Lastna izbira	Koriščenje	Letni dopust
G13: »... z njim se da dogovoriti, vedno se dopolnjujemo, dogovorimo, tako da se vsi strinjamo.«	Dogovor	Koriščenje	Letni dopust
G15: »... nisem njegov suženj,...«	Zadovoljen	Delovne razmere	Zadovoljstvo z delom
G17: »Za državne praznike ne delam.«	Prosto	Slovenski prazniki	Prosti dnevi
G18: »Tukaj pa če delaš več, to pretvori v	Pretvorba	Nadure	Delovni čas

proste dneve.«				
G22: »Imeli smo enkrat predavanja o zaščiti pri delu.«	Neredno	Usposabljanja		Varnost in zdravje pri delu
G23: »Imamo opozorila na mašinah,...«	Opozorila	Oprema		Varnost in zdravje pri delu
G24: »... vsak ima svojo delovno obleko, drugače pa ni nič posebnega.«	Zagotovljena	Oprema		Varnost in zdravje pri delu
G25: »Ne hodim.«	Ni udeležil	Udeležba		Dodatna usposabljanja
G26: »... prišel sem na tečaj v Slovenijo. Uspel ali ne, v vsakem primeru sem v dobitku, ker sem se nekaj novega naučil.«	Nove izkušnje	Delo		Dodatna usposabljanja
G27: »Na račun, sem tako zahteval.«	Nakazilo	Način plačila		Plačilo za delo
G28: »Dobimo vse, malico, regres.«	Malica, prevoz, regres	Dodatki		Plačilo za delo
G29: »Bil sem zadovoljen s plačo, ampak so zdaj potrebe večje,... Tako da nisem preveč zadovoljen s plačo.«	Nezadovoljen	Zadovoljstvo		Plačilo za delo
G30: »... lahko s to plačo normalno živim.«	Normalno življenje	Višina		Plačilo za delo
G31: »Ne vem v katera,...«	Ni seznanjen	Seznanjenost		Socialna zavarovanja
G32: »... je pa dal fotokopijo prijave.«	Ima fotokopijo	Prijava		Socialna zavarovanja
G33: »Všeč mi je, da je tukaj neki red, zakon, vsaj do nekje.«	Zadovoljen	Delovne razmere		Zadovoljstvo z delom
G41: »Pa tako, ne preveč. Spremenil bi sebe. Sem zelo čustven in ko me kdo razjezi, se potem malo zgubim, tako da včasih tudi kaj pozabim.«	Čustva	Nezadovoljen	Osební razlogi	Zadovoljstvo z delom
G42: »Včasih sem imel tudi več veselja za delat, zdaj mi je tako monotono. Še vedno rad delam, ampak včasih mi je malo težko iti v službo, ne da se mi delati.«	Veselje	Nezadovoljen	Osební razlogi	Zadovoljstvo z delom
H4: »Delam od osmih zjutraj do dvanajstih. Potem pa od enih do petih delamo.«	Osem ur		Dnevno	Delovni čas
H5: »Od dvanajstih do enih imamo malico.«	Vsaj pol ure		Odmor za malico	Delovni čas
H6: »Ob petkih delamo do štirih, sobote, nedelje in praznike pa imamo prosto.«	Omogočen / prosto		Tedenski počitek / slovenski prazniki	Prosti dnevi
H7: »Letni dopust imam kdaj ga nucam.«	Lastna izbira		Koriščenje	Letni dopust
H8: »Za naše praznike se zmenimo, ni problema.«	Dogovor		Domači prazniki	Prosti dnevi
H9: »Če rabim kdaj dan fraj, danes povem, jutri sem fraj.«	Prosto		Osební razlogi	Prosti dnevi
H10: »Imamo delovno obleko od firme, drugo	Zagotovljena		Oprema	Varnost in

pa mi nimamo neka nevarna dela, da bi imeli nekaj posebnega.«			zdravje pri delu
H11: »Na predavanja pa ne hodim o tem.«	Ni udeležil	Usposabljanja	Varnost in zdravje pri delu
H12: »... imamo gasilske aparate, drugo pa ne nucamo nič.«	Gasilski aparati	Oprema	Varnost in zdravje pri delu
H13: »Jaz sem šel v Zagreb za Peugeot,«	Udeležil	Udeležba	Dodatna usposabljanja
H14: »To firma pošilja in plača, mi nimamo s tem nič,...«	Delodajalec	Plačilo	Dodatna usposabljanja
H15: »Vse gre na račun, na banko.«	Nakazilo	Način plačila	Plačilo za delo
H16: »Daje redno, petnajstega v mesecu. Plača nikoli ne zamuja,...«	Redno	Način plačila	Plačilo za delo
H17: »... dobimo vse, dodatke, regres in vse.«	Malica, regres, prevoz	Dodatki	Plačilo za delo
H18: »Sem zadovoljen s plačo.«	Zadovoljen	Zadovoljstvo	Plačilo za delo
H19: »Ne vem.«	Ni seznanjen	Seznanjenost	Socialna zavarovanja
H20: »Je pa dal fotokopijo prijave.«	Ima fotokopijo	Prijava	Socialna zavarovanja
H26: »Dobro je. Delam to, kar rad delam. Nič ne bi spreminjal.«	Zadovoljen		Zadovoljstvo z delom
I5: »Ob treh zjutraj pridem iz službe. Začnem odvisno od posla, od naročil.«	Odvisnost od naročil	Nočno delo	Delovni čas
I6: »Med vikendom sem fraj,...«	Omogočen	Tedenski počitek	Prosti dnevi
I8: »Dopust imam pozimi sedem dni, pa kako mi paše. Se dogovorimo.«	Dogovor	Koriščenje	Letni dopust
I9: »Za vse praznike smo prosti...«	Prosto	Slovenski prazniki	Prosti dnevi
I10: »...in če jaz rabim kak dan se zmenimo, ni problem.«	Prosto	Osební razlogi	Prosti dnevi
I11: »Nič posebnega. Imamo obleko, ki jo zakon določa, da jo moramo imeti.«	Zagotovljena	Oprema	Varnost in zdravje pri delu
I12: »V pekarni ni nič takega, ni problema.«	Ne ogroža	Ogroženost	Varnost in zdravje pri delu
I13: »Tu pride varnostnik in nam predava.«	Redno	Usposabljanja	Varnost in zdravje pri delu
I14: »Ne.«	Ni udeležil	Udeležba	Dodatna usposabljanja
I15: »Plača je redna, meni niti en dan ni plača zamudila.«	Redno	Način plačila	Plačilo za delo
I16: »... celo plačo nam nakaže na račun,...«	Nakazilo	Način plačila	Plačilo za delo
I17: »Dobim vse, malico in vse.«	Malica, prevoz, regres	Dodatki k plači	Plačilo za delo
I18: »Zadovoljen sem. Glede na situacijo ne more človek zahtevati ne vem kaj.«	Zadovoljen	Zadovoljstvo	Plačilo za delo
I19: »...ne delamo polni delovni čas,...«	Manj kot 8 ur	Nočno delo	Delovni čas

I20: »F. nas je vse prijavil, kar je treba.«	Ni seznanjen	Seznanjenost	Socialna zavarovanja
I21: »Imamo dostopnost, da pri njemu preverimo vse papirje,...«	Videl fotokopijo	Prijava	Socialna zavarovanja
I32: »Sem zadovoljen. Delam svoj posel, ki ga delam že celo življenje,...«	Zadovoljen		Zadovoljstvo

BIVALNE RAZMERE

POJMI	KODE	PODKATEGORIJE	KATEGORIJE
A28: »...so tri sobe, kuhinja in dve kopalnici.«	Opis	Prostori	Bivališče
A29: »Jaz sem sam v sobi, v drugih dveh sta po dva. Je pa zdaj tako, da sem čisto sam, ker ni nobenega tukaj«	Ni sostanovalcev	Sostanovalci	Bivališče
A30: »Pucam si sam, posteljnino mi ona da, zamenjam sam, včasih pa tudi ona.«	Pomoč lastnice	Vzdrževanje	Bivališče
A31: »Nobenih stroškov nimam, mi plača vse firma.«	Plača delodajalec	Ni stroškov	Stroški
A32: »Zaenkrat je dobro.«	Zadovoljen		Zadovoljstvo
B31: »Smo štirje iz Bosne in imamo na razpolago celo hišo.«	Hiša	Vrsta bivališča	Bivališče
B28: »Je skupna dnevna soba, kuhinja in dve kopalnici.«	Opis	Prostori	Bivališče
B29: »Plačamo vsak 130€«	V celoti		Stroški
B30: »Ni baš. Če bi bilo kje boljše stanovanje bi ga raje zamenjal.«	Nezadovoljen		Zadovoljstvo
B31: »V naši sobi se pojavlja vlaga pozimi pa to.«	Vlaga		Težave
B32: »Soba je pozimi hladna, poleti vroča,...«	Temperatura		Težave
B33: »... smo prišli v to sobo in je ne moremo zamenjati.«	Ni izbire	Težave	Bivališče
C24: »Dnevno sobo in kuhinjo delimo z več osebami.«	Skupni prostori	Prostori	Bivališče
C25: »Kopalnico imamo mi trije skupaj, ki smo skupaj v sobi.«	1 soba, 1 kopalnica	Prostori	Bivališče
C26: »Zdaj smo štirje v stanovanju, ko sem prišel, nas je bilo pa več.«	Štirje v stanovanju	Sostanovalci	Bivališče
C27: »Čistimo sami, enkrat na teden pride pa čistilka.«	Čistilka	Vzdrževanje	Bivališče
C28: »Plačujemo del stroškov, del pa firma.«	Delni stroški		Stroški
C29: »Jaz plačam 100€«	Delni stroški		Stroški

C30: »... lahko bi bilo boljše.«	Nezadovoljen		Zadovoljstvo
C31: »Zdaj je dobro, ko smo štirje, ko nas je bilo pa devet, je pa že gužva.«	Največ devet	Sostanovalci	Bivališče
C32: »... ni mira.«	Nezadovoljen		Zadovoljstvo
D32: »To je hiša«	Hiša	Vrsta bivališča	Bivališče
D33: »Gazda je zgoraj, jaz sem sam spodaj.«	Ni sostanovalec	Sostanovalci	Bivališče
D34: »Imam kuhinjo, kopalnico, vse imam.«	Opis	Prostori	Bivališče
D35: »Kurim za celo hišo, za sebe in za njih.«	Skrb za kurjavo	Vzdrževanje	Bivališče
D36: »... sem pa živel v sobi, kjer nas je bilo notri po 11, 12 ljudi.«	Preteklost – 11, 12 v eni sobi	Sostanovalci	Bivališče
D37: »Zdaj je super.«	Zadovoljen		Zadovoljstvo
D38: »Nič ne plačam. Jima pomagam, oni mi pa dajo stanovanje.«	Pomoč lastnikom	Ni stroškov	Stroški
D39: »Sem zadovoljen,...«	Zadovoljen		Zadovoljstvo
E29: »Z ženo imava hišo v najemu.«	Hiša	Vrsta bivališča	Bivališče
E30: »Podpisali smo pogodbo, plačujemo najemnino preko žiro računa.«	V celoti		Stroški
E31: »Veliko je približno 100m ² .«	100m ²	Velikost	Bivališče
E32: »Z ženo živiva tukaj sama, urejava kolikor se da, ker je stroškov veliko,...«	Ureja sam	Vzdrževanje	Bivališče
E33: »Voda, elektrika, grejeva se na drva in najemnina.«	V celoti		Stroški
E34: »Dobro je. Lahko bi bilo bolje, vendar se trudiva po najboljših močeh,...«	Delno zadovoljen		Zadovoljstvo
E35: »Zaenkrat ne bi nič spreminjal. Dobro je, ker sem blizu službe.«	Zadovoljen (bližina službe)		Zadovoljstvo
F29: »Dokler je bilo za delati dovolj, sem imel stanovanje v najemu, zdaj pa ni denarja in ga ne morem plačevati.«	Odpoved stanovanja	Finančna stiska	Težave
F30: »Pa sem šel v gostišče, to je zrihtala firma.«	gostišče	Vrsta bivališča	Bivališče
F31: »... ni tako urejeno, so sobice male.«	Majhni prostori	Velikost	Bivališče
F32: »Pa imamo probleme s policijo. Pridejo ob petih zjutraj, nas budijo in pregledujejo, če imamo dovoljenje.«	Kontrola delovnih dovoljen		Težave
F33: »To so nedopustne stvari, ni nič zasebnosti.«	Nezadovoljen		Zadovoljstvo
F34: »To je mala sobica, neurejena, po dva, trije smo v sobi.«	2, 3 v sobi	Sostanovalci	Bivališče
F35: »Mah, kopalnica je ena, slabo je.«	Ena kopalnica	Prostori	Bivališče
F36: »... je slabo urejeno, ni dobro.«	Nezadovoljen		Zadovoljstvo
F37: »Mogla bi priti inšpekcija, pa	Ni nadzora	Higiena	Težave

pogledati, ker ne moremo v takem živeti.«			
F38: »Ne moremo ljudje živeti tam, ko pa so ščurki notri.«	Ščurki	Higiena	Težave
F39: »... trgajo mi vsak mesec.«	V celoti		Stroški
F40: »To je stara hiša, ne more se notri živeti.«	Stara hiša	Neprimerno	Prostori
G3: »Na začetku sem obiral jabolka, živeli smo v groznih pogojih. V barakah po šestdeset ljudi,...«	Šestdeset ljudi v baraki	Sostanovalci	Bivališče
G4: »Stanovanj je vseh možnih bilo. ... v onih barakah, veš. Pa sem bil v Čatežu, pa v Krškem, pa v Brežicah. Tukaj so mi pa ponudili, da vzdržujem pozimi, marca gremo pa tam v stanovanje.«	Menjava bivališč	Pogoste selitve	Selitev
G43: »Tukaj sem samo začasno, drugače je pa dobro. Sem bil že vsepovsod, malo tu, malo tam, vse začasno.«	Začasno bivališče	Pogoste selitve	Selitev
G44: »... so mi dali to hišo, da jo malo popazim, pokosim, uredim, čisto tako, brezplačno.«	Pomoč lastnikom	Ni stroškov	Stroški
G45: »Za zdaj sem zadovoljen.«	Zadovoljen		Zadovoljstvo
G46: »Imam kuhinjo, sobo in kopalnico in to je vse.«	Opis	Prostori	Bivališče
G47: »Položnice plačam. Nimam veliko stroškov, ker smo se zmenili, da vzdržujem.«	Položnice	Delni stroški	Stroški
G48: »Sem. Ne bi nič spreminjal za zdaj.«	Zadovoljen		Zadovoljstvo
G49: »Nikoli nisem bil zahteven. Daj mi sobo in bom zadovoljen.«	Zadovoljen		Zadovoljstvo
G50: »... tukaj me ni par dni in je zelo mrzlo, ko pridem nazaj, ker si sam kurim. Poleti je dobro, za zimo pa ni.«	Temperatura		Težave
G51: »... sem zadovoljen, ker bi lahko bilo veliko slabše.«	Zadovoljen		Zadovoljstvo
H27: »... jaz imam garsonjero. Imam kopalnico, wc, kuhinjo in sobo.«	Stanovanje	Vrsta bivališča	Bivališče
H28: »Sem sam, nočem sostanovalca. Tako smo zmenjeni, sem jim povedal.«	Ni sostanovalcev	Sostanovalci	Bivališče
H29: »Je urejeno, imam računalnik, televizijo, internet.«	Urejeno	Urejenost	Bivališče
H30: »Nobenih stroškov... Stanovanje imam od firme«	Delodajalec lastnik	Brez stroškov	Stroški
H31: »Sem zadovoljen, kaj bi spreminjal, ne bi nič spreminjal.«	Zadovoljen		Zadovoljstvo
I33: »Imam dvosobno stanovanje. Sem v	Stanovanje	Vrsta bivališča	Bivališče

bloku.«			
I34: »Stanujemo jaz in še en kolega.«	En sstanovalec	Sostanovalci	Bivališče
I35: »Stanovanje je urejeno, gretje in vse.«	Urejeno	Urejenost	Bivališče
I36: se moram voziti sem in tam, vzame dosti časa, tako da sem se odločil, da se preselim bliže službi.«	Bližje službe	lastna odločitev	Selitev
I37: »Plačamo najemnino za stanovanje in stroške.«	V celoti		Stroški
I38: »Sem zadovoljen,...«	Zadovoljen		Zadovoljstvo

ODNOSI V SLUŽBI

POJEM	KODA	PODKATEGORIJA		KATEGORIJA
A24: »Dobro, z nobenim nimam kaj.«	Dobro		Odnosi na delovnem mestu	Sodelavci
A25: »... se dobro razumemo in gremo skupaj na pijačo.«	Pijača	Druženje	Prosti čas	Sodelavci
A26: »Tudi s šefom se dobro razumeva in greva kdaj na pijačo, včasih me pa tudi povabi na kosilo ali pa na kako fešto.«	Zabava	Druženje	Prosti čas	Nadrejeni
A34: »...včasih grem tudi malo ven s sodelavci.«	Zabava	Druženje	Prosti čas	Sodelavci
B23: »V dobrih odnosih smo z vsemi, ni problemov.«	Dobro		Odnosi na delovnem mestu	Sodelavci
B24: »Na pijačo gremo med službo ali pa po službi,...«	Pijača	Druženje	Prosti čas	Sodelavci
C20: »Smo v dobrih, odličnih odnosih,...«	Dobro		Odnosi na delovnem mestu	Sodelavci
C21: »Gremo kdaj na pijačo pa to.«	Pijača	Druženje	Prosti čas	Sodelavci
D12: »M. je dober, se da vse z njim zmenit, S. je pa za znoret, se ne razumem z njim.«	Spori		Odnosi na delovnem mestu	Nadrejeni
E25: »Meni je dobro. Sem edini Makedonec, edini tujec v firmi.«	Dobro		Odnosi na delovnem mestu	Sodelavci
E26: »So sami dobri, se družimo tudi izven delovnega časa.«	Dobro	Odnosi	Prosti čas	Sodelavci
F24: »V dobrih odnosih smo, smo se razumeli,...«	Dobro		Odnosi na delovnem mestu	Sodelavci
F25: »... pijača po službi je bila obvezna.«	Pijača	Druženje	Prosti čas	Sodelavci
G14: »... se zelo dobro razumemo med sabo.«	Dobro		Odnosi na delovnem mestu	Sodelavci
G35: »Odvisno od dneva, vsak dan je drugačen... ne teče vedno vse gladko, pride tudi do težkih tonov.«	Občasni spori		Odnosi na delovnem mestu	Sodelavci

G36: »... privatno, vsaka čast, se spoštujemo, se ne vtikamo drug v drugega.«	Dobro	Odnosi	Prosti čas	Sodelavci
G37: »Ob sobotah se redno družimo, si organiziramo fešto.«	Zabava	Druženje	Prosti čas	Sodelavci
G38: »Organiziral nam je splavarjenje po Krki, to je fenomenalno z njegove strani.«	Zabava	Druženje	Prosti čas	Nadrejeni
H24: »Dobro. V zelo dobrih odnosih smo...«	Dobro		Odnosi na delovnem mestu	Sodelavci
I24: »Sodelavci so šli že večkrat z menoj skupaj dol v Bosno... «	Izlet	Druženje	Prosti čas	Sodelavci

INTEGRACIJA

POJMI	KODE	PODKATEGORIJE		KATEGORIJE
A22: »Ko pa še nisem znal, so pa govorili hrvaško, makedonsko ne znajo, da sem lažje razumel.«	Drugi	Prilagoditev	Razumevanje	Jezik
A23: »Šef se še zdaj včasih pogovarja z mano po hrvaško.«	Drugi	Prilagoditev	Razumevanje	Jezik
A33: »...včasih grem tudi malo ven s sodelavci.«	Slovenska družba		Družba	Socialna mreža
A34: »Na začetku, ko sem prišel, je bilo težko, ker nisem razumel slovenščine.«	Nerazumevanje na začetku	Težave	Razumevanje	Jezik
A35: »Ne.«	Ni udeležil		Udeležba	Programi integracije
B21: »Se prilagajamo en drugemu.«	Obojestranska prilagoditev	Prilagoditev	Razumevanje	Jezik
B22: »... tukaj ni veliko razlike, ni bilo tako težko.«	Podobnost	Ni težav	Razumevanje	Jezik
B35: »... čez teden pa gremo malo na kavo pa tako s sodelavci in prijatelji iz Bosne.«	Družba sodržavljanov		družba	Socialna mreža
B36: »Ne.«	Ni udeležil		Udeležba	Programi integracije
C19: »So se prilagodili tako, da so govorili hrvaški jezik, tako da je šlo.«	Drugi	Prilagoditev	Razumevanje	Jezik
C33: »Ne izražam se pravilno, ampak se da.«	Nepravilno izražanje	Težave	Govor	Jezik
C34: »Za zdaj ne.«	Ni udeležil		Udeležba	Programi integracije
D8: »Tukaj imam poznanstev veliko. Zdej v Makedoniji so me pozabili, več družbe imam tukaj.«	Slovenska družba		Družba	Socialna mreža
D9: »vedno se nekdo najde, ko koga	Pomoč		Doživljanje	Socialna mreža

rabim. Lačen nisem, denarja nisem zaslužil, ljudje mi pa pomagajo.«			ljudi	
D27: »... govorim slovensko, se pa ne morem pogovarjati kot Slovenec.	Nepravilno izražanje	Težave	Govor	Jezik
D28: »Že na začetku sem veliko razumel.«	Podobnost	Ni težav	Razumevanje	Jezik
D29: »Ves čas pa se pogovarjajo slovensko z mano.«	Lastna prilagoditev	Prilagoditev	Razumevanje	Jezik
D40: »Grem na obisk k prijatelju, ki je tudi Makedonec, pride on k meni pa tako.«	Družba sodržavljanov		Družba	Socialna mreža
D41: »Je nekaj podobnih besed in sem se hitro navadil na jezik.«	Podobnost	Ni težav	Razumevanje	Jezik
D42: »... raje slovenske pesmi poslušam kot makedonske, ker sem več tukaj kot dol.«	Glasba		Asimilacija	Jezik
D43: »Razumem vse, trudim se govoriti, ampak ne gre vse pravilno.«	Nepravilno izražanje	Težave	Govor	Jezik
D44: »Ne.«	Ni udeležil		Udeležba	Programi integracije
E24: »Oni niso dolžni govoriti makedonsko, mi se moramo naučiti slovensko.«	Samoiniciativa		Učenje	Jezik
E36: »Nisem.«	Ni udeležil		Udeležba	Programi integracije
F22: »... jezik se razume, ni bilo tako težko.«	Podobnost	Ni težave	Razumevanje	Jezik
F23: »Ljudje so... presenečen sem. Dobri so.«	Pozitiven vtis		Doživljanje ljudi	Življenje Sloveniji v
F41: »Ne.«	Ni udeležil		Udeležba	Programi integracije
G6: »... tukaj je življenje prehitro za nas. Tukaj se hiti, samo daj, daj, daj... tudi po štirih letih se še nisem navadil na tempo.«	Prehitro	Tempo življenja	Asimilacija	Življenje Sloveniji v
G7: »Sam sebe sem pomaknil naprej, tempo me je nateral, da sem nekaj naredil, ker me ne bodo drugi vlekli za rokav in mi vse nudili.«	Osebna rast	Tempo življenja	Asimilacija	Življenje Sloveniji v
G16: »... če delaš pošteno, ne boš imel problemov, enostavno te bodo cenili, sosedje, gazda, vsi.«	Vzajemno spoštovanje		Doživljanje ljudi	Življenje Sloveniji v
G19: »Ne počutim se kot tujec.«	Domače		Počutje	Življenje Sloveniji v
G20: »Vedno si pod neko napetostjo, joj, da ne naredim tega, da ne naredim	Nesproščenost	Zakoni	Asimilacija	Življenje Sloveniji v

tistega, da me ne bodo vrgli ven, pa kaj jaz vem. Drugače spoštujem zakone.«				
G21: »... me malo moti, nisem tako sproščen.«	Nesproščenost	Zakoni	Asimilacija	Življenje v Sloveniji
G34: »Govorimo vse, hrvaško, bosansko, srbsko, slovensko. Važno, da se razumemo.«	Obojestranska prilagoditev	Prilagoditev	Razumevanje	Jezik
G52: »Ob sobotah pride bratranec, sosedje, malo se družimo tudi s sodelavci s službe. Gremo na pijačo.«	Mešana družba		Družba	Socialna mreža
G53: »Za mene ni problemov. Ne vem, veliko besed je podobnih.«	Podobnost	Ni težav	Razumevanje	Jezik
G54: »... ne znam tako dobro slovensko, da bi kar tako govoril.«	Slabo znanje	Težave	Govor	Jezik
G55: »Na začetku mi je bilo neprijetno, ker sem ljudem gledal v usta. Hotel sem si zapomniti mimiko in vse, pa so mislili, da sem nevljuden, ko tako buljim.«	Samoiniciativa		Učenje	Jezik
G56: »Ne, za zdaj ne.«	Ni udeležil		Udeležba	Programi integracije
H21: »So se oni prilagodil meni. Pa sem se jaz učil.«	Drugi	Prilagoditev	Razumevanje	Jezik
H22: »... sem bral revije, gledal televizijo.«	Samoiniciativa		Učenje	Jezik
H23: »... jaz se nisem mogel, ker nisem znal govoriti slovensko.«	Drugi	Prilagoditev	Razumevanje	Jezik
H32: »... na firmi se pogovarjajo z mano slovensko. Jaz sem tako hotel in šefica je tako hotela, ker je rekla, da se bom tako najhitreje naučil.« Kar nisem vedel, so mi razložili,...«	Pomoč		Učenje	Jezik
H33: »Ne, nič.«	Ni udeležil		Udeležba	Programi integracije
I7: »... če ne grem v Bosno, imam tukaj družbo in se ob sobotah družimo. Se dobimo pri enem ali drugem in tako. Vsaki vikend se nekaj speče in se malo družimo.«	Mešana družba		Družba	Socialna mreža
I22: Če na primer moram na upravno enoto, moram nekaj znati govoriti.«	Opravki		Asimilacija	Jezik
I23: »Drugače razumem, šef malo slovensko, jaz malo bosansko, pa se razumemo.«	Obojestranska prilagoditev	Prilagoditev	Razumevanje	Jezik
I25: »Nista tako tuja jezika, da se ne bi razumeli.«	Podobnost	Ni težav	Razumevanje	Jezik

I26: »Jaz sem tu nov, sem šele štiri leta tukaj, pa imam družbo.«	Slovenska družba		Družba	Socialna mreža
I27: »Nimam težav s tem, da bi mi govorili, kaj tu delam pa to. Se domače počutim, še nisem opazil, da bi me kdo čudno gledal.«	Domače		Počutje	Življenje v Sloveniji
I28: »Pa človek se mora prilagoditi državi, v katero pride, ne moreš ti po svoje.«	Prilagoditev	Tempo življenja	Asimilacija	Življenje v Sloveniji
I29: »... če ti ne spoštuješ človeka, ne moreš pričakovati, da bodo tebe spoštovali.«	Vzajemno spoštovanje		Doživljanje ljudi	Življenje v Sloveniji
I30: »Ne.«	Ni udeležil		Udeležba	Programi integracije

KRŠITVE

POJMI	KODE	PODKATEGORIJE	KATEGORIJE
A13: »Na predavanja ne hodim.«	Ni usposabljanj	Usposabljanja	Varnost in zdravje pri delu
A27: »Do zdaj je bilo vse v redu.«	V redu	Lastna ocena	Ni kršitev
B2: »... pa se je preveč delalo in bilo malo denarja Smo delali po 300 ur na mesec.«	Ni plačila	Nadure	Delovni čas
B25: »... v Ljubljani smo delali veliko, dal je denar na roke.«	Denar na roke		Plačilo za delo
B31: »V naši sobi se pojavlja vlaga pozimi pa to.«	Vlaga	Neprimerno	Bivanje
B32: »Soba je pozimi hladna, poleti vroča,...«	Temperatura	Neprimerno	Bivanje
B26: »Lahko da nismo bili niti prijavljeni pa to, veš kaj.«	Neprijavljen	Prijava	Socialna zavarovanja
C22: »Ne.«	V redu	Lastna ocena	Ni kršitev
D3: »potem je prvi mesec odbil stroške za papirje in ne vem kakšne stroške še. Dobil sem samo 200 €, drugi mesec 500€, tretji mesec 450€.«	Neznani stroški	Trganje od plače	Plačilo za delo
D5: »Potem sem na začetku delal pri M.C. Tam je bilo, kako da rečem.. slabo. Vsak dan sendvič, četrta kila kruha in deset dag salame in delaj cel dan.«	Neorganizirana	Malica	Delovni čas
D16: »Oni pa začnejo, zakaj grem domov.«	Preprečevanje		Dopust
D17: »S. pa takoj, da ne bo denarja, ne bo denarja.«	Grožnje	Denar	Psihično nasilje
D18: »Ni važno, če si bolan, če dež pada	Vse razmere	Zdravje	Delovni čas

moraš delat.«			
D19: »Sem rekel, da naj da delovno obleko in čevlje, pa je prve par let dal, zdaj pa nič.«	Ni zagotovljena	Delovna oprema	Varnost in zdravje pri delu
D23: »... sem mu rekel, da naj nakaže na banko, pa noče.«	Denar na roke		Plačilo za delo
D24: »... zdaj pa zamuja po deset, dvajset dni, nima denarja.«	Zamuda		Plačilo za delo
D25: »samo ne da on organizira fešte, peče vola, potem pa da govori, da ni denarja za plačat.«	Drugi nameni	Poraba denarja	Plačilo za delo
D30: »... delaš in pride on, pa pravi, da ni dobro, čeprav vem, da je dobro narejeno. Pa začne kričati.«	Podcenjevanje	Delo	Psihično nasilje
D36: »... sem pa živel v sobi, kjer nas je bilo notri po 11, 12 ljudi.«	Število stanovalcev	Neprimerno	Bivanje
E27: »Ne.«	V redu	Lastna ocena	Ni kršitev
E43: »... moti me, da nas obravnavajo kot cigane. Ampak mi smo isti, ista nacija, ista vera,... a kličejo nas čefurji.«	Sovražni odnos	Predsodki	Diskriminacija
E44: »Ne vem zakaj nas imajo Slovenci za manj vredne. Pa večina je tako«	Manjvrednost	Predsodki	Diskriminacija
F18: »Uf, to je bilo malo... niso te stvari urejene.«	Neurejeno	Delavčev opis	Plačilo za delo
F19: »To so stvari, ki bi se mogle uredit, ker se veliko izkorišča delavce.« kršitve	Izkoriščanje delavcev	Delavčev opis	Plačilo za delo
F21: »Zavarovan sem samo osnovno. Ni nas nič prijavil, ne vem.«	Neprijavljen	Prijava	Socialna zavarovanja
F26: »Ja. Policaji. Imel sem nemško vozniško dovoljenje, tam sem ga položil, pa so rekli, da ne velja.«	Kazen	Policija	Ostale kršitve
F32: »Pa imamo probleme s policijo. Pridejo ob petih zjutraj, nas budijo in pregledujejo, če imamo dovoljenje.«	Kontrola	Policija	Ostale kršitve
F33: »To so nedopustne stvari, ni nič zasebnosti.«	Ni zasebnosti	Policija	Ostale kršitve
F38: »Ne moremo ljudje živeti tam, ko pa so ščurki notri.«	Ščurki	Neprimerno	Bivanje
F27: »Sem šel k odvetniku...«	Pravna pomoč	Oblika pomoči	Pomoč
F28: »Sem bil zadovoljen z njim, mi je pomagal.«	Zadovoljen	Zadovoljstvo	Pomoč
G3: »Na začetku sem obiral jabolka, živeli smo v groznih pogojih. V barakah po šestdeset ljudi...«	Število stanovalcev	Neprimerno	Bivanje

G10: »Malico mi plačajo, jem pa ko imamo čas, si vzamem nekaj.«	Neorganizirana	Malica	Delovni čas
G22: »Imeli smo enkrat predavanja o zaščiti pri delu.«	Neredno	Usposabljanja	Varnost in zdravje pri delu
G39: »... so se plače dvignile za petdeset evrov. On je vsem Slovencem dvignil, a nam trem ne.«	Dvig plač Slovincem	Neenako obravnavanje	Plačilo za delo
G40: »Ni problem v tistih petdesetih evrih, ampak ne vem zakaj nas razlikujejo od Slovencev.«	Razlikovanje	Državljanstvo	Diskriminacija
H11: »Na predavanja pa ne hodim o tem.«	Ni usposabljanj	Usposabljanja	Varnost in zdravje pri delu
H25: »Ne.«	V redu	Lastna ocena	Ni kršitev
I31: »Ne. Še nisem.«	V redu	Lastna ocena	Ni kršitev

POMOČ DELAVCEM MIGRANTOM

POJMI	KODE	PODKATEGORIJE	KATEGORIJE
A40: »Ne poznam.«	Ne pozna	Informiranost	Socialno varstvene oblike pomoči
B39: »Ne.«	Ne pozna	Informiranost	Socialno varstvene oblike pomoči
C37: »Nismo ravno poučeni o tem.«	Ne pozna	Informiranost	Socialno varstvene oblike pomoči
D48: »Ne vem.«	Ne pozna	Informiranost	Socialno varstvene oblike pomoči
E42: »Ne poznam nič.«	Ne pozna	Informiranost	Socialno varstvene oblike pomoči
F27: »Sem šel k odvetniku...«	Pravna pomoč	Vrsta pomoči	Druge oblike pomoči
F28: »Sem bil zadovoljen z njim, mi je pomagal.«	Zadovoljen	Zadovoljstvo	Druge oblike pomoči
F45: »Ne poznam nič.«	Ne pozna	Informiranost	Socialno varstvene oblike pomoči
G65: »Ne vem. Nisem nič rabil.«	Ne pozna	Informiranost	Socialno varstvene oblike pomoči
H38: »Ne vem. Nisem nikoli rabil nič,...«	Ne pozna	Informiranost	Socialno varstvene oblike pomoči
I45: »Ne vem, nisem še nič iskal.«	Ne pozna	Informiranost	Socialno varstvene oblike pomoči

STIKI IN ODHODI DOMOV

POJMI	KODE	PODKATEGORIJE	KATEGORIJE
A36: »Dvakrat sigurno,...«	Dvakrat letno	Pogostost	Odhod domov
A37: »... po dva tedna.«	Dva tedna	Trajanje	Odhod domov
A38: »Včasih pa tudi vmes za krajši čas.«	Nekaj dni	Trajanje	Odhod domov
A39: »Slišimo se po mobitelu. Ko sem delal na terenu, sem imel tam internet in smo se slišali preko Skypa.«	Telefon in internet	Komunikacijsko sredstvo	Stiki
B34: »Vsaki vikend smo doma v Bosni. Dopusta imam pa 21 dni in grem tudi domov.«	Tedensko Dopust	Pogostost	Odhod domov
B37: »Se zmenimo s šefom.«	Dogovor	Pogostost	Odhod domov
B38: »Slišimo se po telefonu. Sem vsak vikend doma, čez teden se pa samo slišimo po telefonu.«	Telefon	Komunikacijsko sredstvo	Stiki
C35: »Vsak vikend pa dopust.«	Tedensko, Dopust	Pogostost	Odhod domov
C36: »Po telefonu pa internetu – skype, facebook in vse to.«	Telefon Internet	Komunikacijsko sredstvo	Stiki
D45: »Grem štirikrat.«	Večkrat letno	Pogostost	Odhod domov
D46: »Maja za deset dni, avgusta za petnajst dni, novembra za deset dni in za novoletne praznike za en mesec.«	Deset dni do en mesec	Trajanje	Odhod domov
D47: »Slišimo se po telefonu, preko skypa.«	Telefon Internet	Komunikacijsko sredstvo	Stiki
E37: »Grev dvakrat na leto,...«	Dvakrat letno	Pogostost	Odhod domov
E38: »... odvisno koliko imam dopusta, poleti za dva tedna, pozimi malo manj.«	Dva tedna	Trajanje	Odhod domov
E39: »... se pa slišimo s sinom in hčerko preko skypa in facebooka, ker je najceneje.«	Internet	Komunikacijsko sredstvo	Stiki
E40: »Telefon je drag.«	Drag telefon	Ovire	Stiki
E41: »Problem je pa z internetom. Dokler ne dobiš stalne vize, ne moreš skleniti naročnine za internet, tako da sva si morala preko USB ključka zrihtati internet. Do zdaj nama je najtežja stvar to, zaradi otrok.«	Naročnina na internet	Ovire	Stiki
F43: »Dvakrat na leto.«	Dvakrat letno	Pogostost	Odhod domov
F44: »Odvisno od dopusta, po teden, dva.«	Dva tedna	Trajanje	Odhod domov
F45: »Slišimo se po telefonu.«	Telefon	Komunikacijsko sredstvo	Stiki

G57: »Odvisno od denarja.«	Odvisno od denarja	Ovire	Pogostost	Odhod domov
G58: »Obvezno za božič in veliko noč...«	Prazniki		Pogostost	Odhod domov
G59: »Grem pa tudi na dopust,...«	Dopust		Pogostost	Odhod domov
G60: »... odvisno za dva, tri tedne.«	Dva, tri tedne		Trajanje	
G61: »Za praznike grem tudi, če imam denar,...«	Prazniki		Pogostost	Odhod domov
G62: »... zrihtam tako, da sem doma za vikend in potem podaljšam do praznika, pa zraven dam še kak dan dopusta.«	Nekaj dni		Trajanje	Odhod domov
G63: »Tako, približno desetkrat na leto grem.«	Večkrat letno		Pogostost	Odhod domov
G64: »Po telefonu se slišimo.«	Telefon		Komunikacijsko sredstvo	Stiki
H34: »Vsak vikend in za praznike grem domov.«	Vikend Prazniki		Pogostost	Odhod domov
H35: »In na dopust,...«	Dopust		Pogostost	Odhod domov
H36: »... to pa odvisno kdaj jaz nucam, se zmenimo.«	Dogovor		Pogostost	Odhod domov
H37: »Preko interneta, telefona.«	Internet Telefon		Komunikacijsko sredstvo	Stiki
I42: »Jaz grem vsakih petnajst dni.«	Dvakrat mesečno		Pogostost	Odhod domov
I43: »Grem še za dopust domov.«	Dopust		Pogostost	Odhod domov
I44: »Po telefonu vsaki dan. Pa internet, normalno. Po Facebooku, preko Skypa. So kamere in vse to, se vidimo, kot da smo skupaj.«	Telefon Internet		Komunikacijsko sredstvo	Stiki

PRILOGA 5: Osnovno kodiranje

PRIČAKOVANJA PRED PRIHODOM IN URESNIČITEV PRIČAKOVANJ

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Pričakovanja	Materialne razmere	Šolanje otrok	E2, F2
		Delo	C1, C2, D1, E1,
		Denar	B1, C2, D2, F1, F3, F8, I1,
	Osebni razlogi	Nova izkušnja	A1, H2,
		Znanje	G1,
		Samostojnost	G2,
		Uspeh	G5,
		Ni pričakovanj	A2, E3, H1,
Uresničitev pričakovanj		Zadovoljen	A3, I4
		Uresničila	C3, C4, E4, I2, I3
	Neuresničena	Kriza	D7, F4, F5
	Delno uresničena	Splošno stanje	D6

DELOVNE RAZMERE

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Delovni čas	Dnevno	8-10 ur	A5
		8 ur	B4, C5, E5, H4
		10 ur	D10
	Nočno delo	Odvisnost od naročil	G8, I5
		Manj kot 8ur	G9, I19
	Nadure	Izredne razmere	A4, B6, E8, F6
		Pretvorba	G18, E8
	Odmor za malico	Vsaj pol ure	A6, B5, C6 D11, E6, F7,H5
		Neorganiziran	G10

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Prosti dnevi	Tedenski počitek	Delo po potrebi	A7, B7,
		Omogočen	C7, E7, G11, H6, I6
		Redko prosto	F9
	Njihovi prazniki	Ne splača	A9,
		Dogovor	B10, C10, E12, H8
	Slovenski prazniki	Prosto	B9, E11, G17, I9, H6
		Včasih prosto	F11
	Osebni razlogi	Prosto	A10, F12, H9, I10, E12
		Ne glede na nadrejene	D15

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Letni dopust	Koriščenje	Dogovor	A8,B8, C8, G13, I8,
		Samoorganizacija	D13,
		Ne glede na delo	D14
		Kolektivni dopust	E10
		Glede na delo	F10
		Lastna izbira	E9, G12, H7

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Varnost in zdravje pri delu	Oprema	Zagotovljena	A11, B12, E13, F13, G24, H10, I11
		Enako obravnavanje	C11,
		Ni zagotovljena	D19
		Opozorila	E15,G23
		Gasilski aparati	H12
	Ogroženost	Ne ogroža	A12, I12
		Skrb delodajalca	B11,
		Zdravstvene težave	F15,
	Usposabljanje	Redna udeležba	B13, C12 D20, E14, F14, I33

		Ne udeležuje	A13, H11,
		Neredno	G22,

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Plačilo za delo	Način plačila	Redno nakazilo	A15, B16, H16, I15
		Nakazilo	C14, E18, G27, H15, I16
		Po računu	D22
		Na roko	D23
		Neredno	D24
		Neurejeno	F18
		Izkoriščanje	F19
		Obvestilo o zamudi	A16
	Dodatki k plači	Malica in prevoz	A17, C15, E19,
		Malica	B17,
		Malica, prevoz, regres	G28, H17, I17
	Višina	Odvisno od dela	A18, E20,
		Normalno življenje	G30
	Zadovoljstvo	Spremenljivo	A19
		Zadovoljen	B18, C16, E21, H18, I18
		Nezadovoljen	F20, G29

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Socialna zavarovanja	Seznanjenost	Ni seznanjen	A20, B19, C17, E22, G31, H19, I20
		Ureja sam/seznanjen	D26
	Prijava	Videl fotokopijo	A21, B20, I21
		Ima fotokopijo	C18, E23, G32, H20
		Ni prijavljen	F21

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Dodatna usposabljanja	Udeležba	Ni udeležil	A14, C13, D21, G25, I14
		Želi udeležiti	B14,
		Redno	E16,
		Udeležil	F16, H13
	Plačilo	Delodajalec	B15, E17, F17, H14
	Delo	Nove izkušnje	G26

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA		POJMI
Zadovoljstvo z delom	Delovne razmere	Zadovoljen		C23, D31, E28, G15, G33, H26, I32
		Nezadovoljen		F5
	Osebni razlogi	Nezadovoljen	Čustva	G41
			Veselje	G42

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Oblika dela		Samostojni podjetnik	D4

BIVALNE RAZMERE

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Bivališče	Vrsta	Hiša	B27, D32, E29,
		Gostišče	F30,
		Stanovanje	I33, H27
	Opis	Prostori	A28, B28, D34, G46, C24
		Kopalnica	C25, F35
	Velikost	100m ²	E31
		Majhni prostori	F31
	Sostanovalci	Ni sostanovalcev	A29, D33, H28
		Štirje v stanovanju	C26,

		Največ devet	C31
		11-12 v sobi (preteklost)	D36
		2-3 v sobi	F34
		En sostanovalec	I34
		Šestdeset ljudi v baraki	G3
	Vzdrževanje	Pomoč lastnice	A30
		Čistilka	C27
		Skrb za kurjavo	D35
		Ureja sam	E32
	Urejenost	Urejeno	H29, I35
Stroški	Ni stroškov	Plača delodajalec	A31
		Pomoč lastnikom	D38,
		Delodajalec lastnik	H30
		V celoti	B29, E30, E33, F39, I37
	Delni stroški	Delni stroški/delno delodajalec	C28,C29
		Položnice	G47
Zadovoljstvo		Zadovoljen	A32, D37, D39, G45, G48, G49, G51, H31, I38
		Zadovoljen (bližina službe)	E35
		Nezadovoljen	B30, C30, C32, F33, F36
		Delno zadovoljen	E34
Težave	Možnost izbire	Ni izbire	B33
	Finančna stiska	Odpoved stanovanja	F29
		Kontrola delovnih dovoljen	F32
	Higiena	Ni nadzora	F37
		Ščurki	F38
		Vlaga	B31
		Temperatura	B32, G50
Selitev	Pogoste selitve	Menjava bivališč	G4,
		Začasno bivališče	G43

	Lastna odločitev	Bližje službe	I36
--	------------------	---------------	-----

ODNOSI S SODELAVCI IN NADREJENIMI

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA		KODA	POJMI
Sodelavci	Odnosi na delovnem mestu		Dobro	A24, B23, C20, E25, F24, G14, H24
			Občasni spori	G35,
	Prosti čas	Odnosi	Dobro	E26, G36
		Druženje	Pijača	A25, B24, C21, F25
			Zabava	A34, G37
			Izlet	I24
Nadrejeni	Odnosi na delovnem mestu		Spori	D12
	Prosti čas	Druženje	Zabava	A26, G38

INTEGRACIJA

KATEGORIJA	PODKATEGORIJI		KODA	POJMI
Jezik	Razumevanje	Prilagoditev	Drugi	A22, A23, C19, H21, H23,
			Obojestranska prilagoditev	B21, G34, I23
			Lastna prilagoditev	D29,
		Težave	Nerazumevanje na začetku	A34,
		Ni težav	Podobnost	B22, D28, D41, F22, G53, I25
	Govor	Težave	Nepravilno izražanje	C33, D27, D43,
			Slabo znanje	G54,
	Učenje		Samoiniciativa	E24, G55, H22
			Pomoč	H22
	Asimilacija		Glasba	D42
			Opravki	I22

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Socialna mreža	Družba	Slovenska družba	A33, D8, I26
		Družba sodržavljanov	B35, D40,
		Mešana družba	G52, I7
	Doživljanje ljudi	Pomoč	D9,

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Programi integracije	Udeležba	Ni udeležil	A35, B36, C34, D44, E36, F41, G56, H33, I30

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA		KODA	POJMI
Življenje v Sloveniji	Doživljanje ljudi		Pozitiven vtis	F23
			Vzajemno spoštovanje	G16, I29
	Asimilacija	Tempo življenja	Prehitro	G6
			Osebna rast	G7
			Prilagoditev	I28
		Zakoni	Nesproščenost	G20, G21
	Počutje		Domače	G19, I27

KRŠITVE

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Varnost in zdravje pri delu	Usposabljanja	Ni usposabljanj	A13, H11
		Neredno	G22
	Delovna oprema	Ni zagotovljena	D19
Delovni čas	Nadure	Ni plačila	B2
	Malica	Neorganiziran	D5, G10
	Delo	Vse razmere	D18

Socialna zavarovanja	Prijava	Neprijavljen	B26, F21
Plačilo za delo		Denar na roke	B25, D23,
	Trganje od plače	Neznani stroški	D3
		Zamuda	D24
	Poraba denarja	Drugi nameni	D25
	Delavčev opis	Neurejeno	F18
		Izkoriščanje delavcev	F19
	Neenako obravnavanje	Dvig plač Slovincem	G39
Dopust		Preprečevanje	D16
Psihično nasilje	Denar	Grožnje	D17
	Delo	Podcenjevanje	D30
Bivanje	Neprimerno	Število stanovalcev	D36, G3
		Ščurki	F38
		Vlaga	B31
		Temperatura	B31
	Policija	Kontrola	F32
		Ni zasebnosti	F33
Ostale kršitve	Policija	Kazen	F26
Diskriminacija	Predsodki	Sovražni odnos	E44
		Manjvrednost	E45
	Državljanstvo	Razlikovanje	G40
Pomoč	Oblika	Pravna pomoč	F27
	Zadovoljstvo	Zadovoljen	F28
Ni kršitev	Lastna ocena	V redu	A27, C22, E27, H25, I31

POMOČ DELAVCEM MIGRANTOM

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Socialno varstvene oblike pomoči	Informiranost	Ne pozna	A40, B39, C37, D48, E43, F45, G65, H38, I45
Druge oblike pomoči	Vrsta pomoči	Pravna pomoč	F27
	Zadovoljstvo	Zadovoljen	F28

STIKI IN ODHODI DOMOV

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	KODA	POJMI
Stiki	Komunikacijsko sredstvo	Telefon	B38, F45, G64,
		Internet	E40,
		Telefon in internet	A39, C36, D47, H37, I45
	Ovire	Drag telefon	E40
		Naročnina na internet	E41

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA		KODA	POJMI
Odhod domov	pogostost		Dvakrat letno	A36, E37, F43,
			Tedensko	H34
			Dopust	G59, H35, I44
			Tedensko in dopust	B34, C35,
			Večkrat letno	D45, G63,,
			Prazniki	G58, H34
			Dogovor	B38, H36
			Dvakrat mesečno	I42
	Ovire		Denar	G57

	Trajanje	Nekaj dni	A38, G62
		Deset dni do en mesec	D46
		Dva tedna	A37, E39, F44
		Dva do tri tedne	G60

10. POVZETEK

Z diplomsko nalogo sem želela prikazati, v kakšnih razmerah delajo in živijo delavci migranti v Posavju. Sestavljena je iz dveh delov: teoretičnega in praktičnega.

V teoretičnem delu sem najprej predstavila mednarodno in slovensko zakonodajo, ki urejata področje življenja in dela tujcev pri nas. Sledi kratek pregled zgodovine delovnih migracij v Sloveniji, nato sem se osredotočila na različna področja delovnega in osebnega življenja.

V praktičnem delu sem izvedla kvalitativno razskavo, s katero sem želela odgovoriti na vprašanja v zvezi s pričakovanji delavcev migrantov o delu in življenju v Sloveniji, o delovnih in bivalnih razmerah, integraciji v slovensko družbo, odnosih s sodelavci in družinskem življenju. V ta namen sem izvedla devet intervjujev z delavci migranti Posavju, ki imajo veljavno delovno dovoljenje. Do rezultatov sem prišla s kvalitativno analizo empiričnega gradiva. Predstavila sem jih v osmih sklopih: pričakovanja delavcev migrantov pred prihodom in uresničitev le-teh, delovne razmere, bivalne razmere, odnosi s sodelavci in nadrejenimi, vključenost v slovensko družbo, kršitve na področju zaposlovanja in osebnih pravic, pomoč delavcem migrantom in stiki z družinami ter odhodi domov.

Pričakovanja delavcev migrantov so v glavnem povezana z materialnimi razmerami, ki so se v glavnem uresničila. Delovne razmere delavcev migrantov so različne, v glavnem jih ocenjujejo kot dobre, vendar niso urejene pri vseh. Z največ kršitvami se soočajo gradbeniki, ki so tudi najmanj zadovoljni z delom. Različne so tudi bivalne razmere delavcev migrantov. Nekateri imajo dobro urejena bivališča, drugi se soočajo s kršitvami tudi na tem področju, saj so stanovanja neprimerna za bivanje zaradi vlage, neprimernih temperatur in podobno.

Delavci migranti ne poznajo oblik pomoči, ki so jim v Sloveniji na voljo, prav tako se nihče od intervjuvanih ni udeležil programov za lažjo integracijo v slovensko družbo. Jezikovne razlike jim ne predstavljajo večjih težav, v Sloveniji se počutijo domače in nekateri so s Slovenci stkali dobra prijateljstva. Le ena oseba je omenila predsodke in sovražni odnos do tujcev v Sloveniji.

Delavci migranti v glavnem ohranjajo stike z družino preko telefona in preko interneta (Skype, Facebook). Domov se redno vračajo.

Pomembno je, da se zavedamo, da sdelavcem migrantom pripadajo enake pravice iz delovnega razmerja kot domačim delavcem. Prav tako imajo enake osebne pravice in temeljne svoboščine kot domačini, saj le-te pripadajo vsem ljudem ne glede na državljanstvo in status. Vse kršitve, ki se pojavljajo, so nesprejemljive in v bo potrebno razviti programe za aktivno preprečevanje kršitev pravic na delovnem mestu in v zasebnem življenju.